

Anne Skevik Grødem og Miriam Latif Sandbæk

Helt bakerst i køen

Barnefamilier med ustabile boforhold

Fafo-rapport 2013

© Fafo

Forord

Prosjektet «Flyttehyppighet blant barnefamilier» er gjennomført av Fafo på oppdrag fra Husbanken. Utgangspunktet for prosjektet var kunnskapen om at noen barnefamilier med lav inntekt flytter flere ganger i løpet av barnas oppvekst. Oppdragsgiver ønsket informasjon om hva som kjennetegner de familiene som flytter ofte, og hva som kjennetegner boforholdene deres. Videre etterspurte man kunnskap om hvordan de hyppige flyttingene påvirker livssituasjonen til familiene.

Kvalitative intervjuer med informanter som hadde barn, og som hadde opplevd å flytte sammen med barna gjentatte ganger, utgjør den viktigste informasjonskilden i prosjektet. Informantene ble rekruttert på ulike måter, men de fleste ble formidlet gjennom et kvalifiseringstiltak for innvandrerkvinner i Oslo. En stor takk til de ansatte i dette tiltaket, og til andre som hjalp oss å komme i kontakt med informanter. Den aller største takken går til informantene selv, som tok seg tid til å snakke med oss, og som ga oss innblikk i til dels sårbare sider ved sin egen situasjon. Uten deres bidrag ville ikke denne rapporten vært skrevet.

Olav Elgvin, forsker på Fafo, deltok i utformingen av prosjektet. Han hadde samtaler med ansatte i det offentlige tjenesteapparatet, og gjennomførte et av informantintervjuene. Takk til Olav for innsatsen! For øvrig er prosjektet gjennomført av Anne Skevik Grødem og Miriam Latif Sandbæk i fellesskap. Anne Skevik Grødem har vært prosjektleder, og har gjennomført de kvantitative analysene og skrevet kapittel 3. Miriam Latif Sandbæk har vært prosjektmedarbeider, og har gjennomført ni av de ti kvalitative intervjuene. Analysene av disse intervjuene, og utskriving av rapporten unntatt kapittel 3, er gjort av forfatterne i fellesskap. Inger Lise Skog Hansen har vært kvalitetssikrer, og har gitt gode og konstruktive kommentarer i slutfasen. Takk også til Faiza Kassim Ibrahim og Hibba Sarmadawy som har bidratt med tolking og kommet med gode faglige innspill. Og aller sist takk til informasjonsavdelingen ved Fafo, for utmerket samarbeid om å ferdigstille rapporten.

Oslo, 29. november 2013

Anne Skevik Grødem

Prosjektleder

Innhold

Forord.....	3
Innhold	4
Sammendrag	7
Summary.....	10
Kapittel 1. Innledning	13
Tidligere forskning om barnefamilier og flytting	13
Boforhold og familiers sosiale kapital	17
Problemstillinger	19
Gangen i rapporten.....	20
Kapittel 2. Data og metode	22
Kvantitative analyser.....	22
Kvalitative intervjuer med berørte familier	23
Utvalg	24
Rekruttering og gjennomføring av intervjuer	24
Samtaler med informanter i det kommunale hjelpeapparatet.....	25
Forskningsetikk	25
Kapittel 3. Innvandrere og posisjon på boligmarkedet.....	27
Innvandrere på boligmarkedet i Norge	27
Hva bestemmer innvandreres boligkjøp?	32
Botid	33
Inntekt	33
I jobb eller ikke	34
Antall barn	34
Landbakgrunn.....	34
Religion.....	34
Tilknytning til Norge	35
Regresjonsmodellen.....	36
Tolkning av regresjonsanalysen	37
Oppsummering	40
Hvilke somaliere og irakere kjøper sine egne boliger?	41
Funn og analyse.....	42
Oppsummering.....	43

Kapittel 4. Informantenes bakgrunn og bosituasjon	46
Familiesituasjon	46
Landbakgrunn, botid og norskferdigheter	47
Yrkesaktivitet, utdanning og inntektskilder	47
Bosituasjon på intervju tidspunktet	48
Nåværende boligproblemer	48
Spesielt om kommunale boliger	49
Private utleieboliger	50
Preferanser rundt bosituasjon	51
Ekskludert fra eiemarkedet	53
Oppsummering	55
 Kapittel 5. Hvorfor flytter de (ikke)? Om barrierer på leiemarkedet.....	57
Årsaker til hyppige flyttinger	57
Flytte til Oslo – eller vekk fra bostedskommunen?	57
Flytte fra: dårlig boligstandard som flytteårsak	58
Flytting fordi man må: «så fort som mulig må du flytte ut»	59
Barrierer på leiemarkedet	60
Manglende arbeidstilknytning	60
Antall barn	61
Diskriminering	61
Praktiske og økonomiske barrierer	63
Belastninger rundt flytting	64
Oppsummering	64
 Kapittel 6. Offentlige tjenester, tillit, nettverk og deltakelse	66
Møter med offentlige tjenester	66
Lite veiledning og informasjon	66
Opplevelser av avvisning og nedlatenhet	68
Historier om avmakt	70
Utfordringer i arbeidet med likeverdige tjenester	71
Betydningen av sosialt nettverk	73
Opplevelse av å være utestengt	74
Oppsummering	75
 Kapittel 7. Hvordan bosituasjonen påvirker barna	78
Barnas opplevelser	78
Foreldrenes strategier for å skjerme barna	83
Oppsummering	84
 Kapittel 8. Avslutning	86
Hva vet vi nå? Problemstillingene oppsummert	86
Hva kjennetegner familiene som flytter ofte?	86
Hva kjennetegner bosituasjonen til disse familiene?	87
Hvordan ønsker familiene å bo?	88

Hvorfor flytter familiene?	88
Diskriminering og barrierer på leiemarkedet.....	89
Kontakt med det offentlige hjelpeapparatet	90
Hvordan påvirker flyttingene barna?	90
Strukturelle barrierer og mangel på funksjonelle alternativer	91
Boforhold og sosial kapital	92
Implikasjoner for boligsosialt arbeid	94
Bolig, arbeid og integrering sett i sammenheng	96
Referanser	97
Vedlegg: Tabell A. Fordeling på bakgrunnsvariabler, etter landbakgrunn. Somaliere, irakere og andre.	101

Sammendrag

Denne rapporten handler om barnefamilier som flytter ofte, om boforholdene deres og om årsakene til flyttingene. Det har også vært et mål å belyse hvordan både flyttinger spesielt og boforhold generelt påvirker barna. Den viktigste datakilden i prosjektet er kvalitative intervjuer med ti foreldre som har opplevd at familien har en ustabil posisjon på boligmarkedet og som har gjennomgått flere flyttinger. I tillegg har vi gjort kvantitative analyser basert på foreliggende data fra Levekårsundersøkelsen for innvandrere 2005-2006.

De kvantitative analysene la til grunn at familier som flytter ofte, er familier som ikke eier sin egen bolig. Analysene tok derfor sikte på å identifisere hvilke faktorer som er viktige for innvandreres boligkjøp. Hovedfunnet er at inntekt er den klart viktigste faktoren. Landbakgrunn, opplevelse av tilknytning til Norge og religiøs overbevisning har alle langt mindre betydning for om man kjøper bolig eller ikke enn husholdningens inntekt.

Familiene vi har intervjuet har ulike bakgrunn, men det er noen forhold som går igjen som særlig har betydning for at de sliter på boligmarkedet. Alle informantene er kvinner, syv av ti er enslige. Syv kommer fra Somalia, to fra Irak og en fra Norge. De fleste informantene har mellom tre og fem barn, i alderen 0-16 år. Et par av familiene har lønnsinntekt, men ingen har fast, fulltidsarbeid. En mottar arbeidsavklaringspenger, de andre er enten under utdanning eller deltar i kvalifisering og norskundervisning. Noen trenger mer kvalifisering for å kunne komme i jobb, mens andre har forsøkt å få arbeid uten å lykkes. Hovedinntektskilden er for de fleste var på intervjutidspunktet offentlige økonomiske ytelser.

Alle familiene opplever å ha en svært problematisk bosituasjon. Tre av informantene leier kommunalt, resten leier på det private markedet. Boligproblemene de rapporterer er godt kjent fra tidligere studier, og handler i hovedsak om trangboddhet, dårlig materiell standard, og om problemer som fukt, trekk, kulde og mugg. Noen har også problemer med at de bor i en leilighet i etasjer høyt opp i blokker uten heis. Det er verd å merke seg at informantene i stor grad opplever samme typer problemer enten de bor i kommunal eller privat leilighet. Standarden er gjennomgående dårlig. Den største forskjellen er at det å bo på det private markedet oppleves som mer ustabil. Flere har korte kontrakter, men et enda større problem er at de blir sagt opp i kontraktperioden. I tillegg er høye husleier et større problem på det private leiemarkedet.

Alle informantene ønsker en bedre bosituasjon enn den de har. Informantenes boligpreferanser varierer ut fra hvilke alternativer de kjenner til og ut fra hva de forestiller seg at er mulig. De fleste formidler beskjedne ambisjoner, og ønsker seg boliger der det er «rent», «passe stort» og «ikke helseskadelig». Noen av de som leide privat oppfattet kommunal bolig som et bedre og mer stabilt alternativ og ønsket seg dette. For andre

var kommunal bolig helt uaktuelt. Tre av informantene var tydelige på at de ønsket å kjøpe bolig.

Mødrene i undersøkelsen forteller om mange strategier og forsøk på å bedre bosituasjonen sin. De som ønsket å kjøpe bolig har undersøkt muligheter for å få lån eller startlån, men alle opplevde å bli avvist, med begrunnelse om at de ikke har fast jobb. Informantene opplever også mange avvisninger på det private leiemarkedet. Mange forteller hvordan de leter på nettet, ringer huseier og går på visning etter visning, uten å få tilbud om bolig. Informantene opplever at det som taler mot dem er at de ikke har arbeidsinntekt, at de har (mange/små) barn, og særlig somalierne forteller om etnisk diskriminering.

De fleste familiene har flere flyttinger bak seg. De som bor på det private leiemarkedet er særlig utsatt, og en vanlig historie er at informantene har måttet flytte fordi husieren avbrøt kontrakten fordi han eller hun skulle disponere leiligheten til andre formål. Slike formål kunne være salg, eller at et familiemedlem trengte leiligheten. Tre av informantene i denne studien har opplevd utkastelse med slike begrunnelser, flere ganger hver. Når man må flytte på kort varsel er det lite tid til å lete etter en god bolig – og flere av informantene forteller at de har akseptert leiligheter som har vært av til dels svært dårlig standard, fordi de har vært nær å bli bostedsløse og opplevd at de ikke har hatt noe valg. De blir også boende i disse boligene over tid, fordi de ikke klarer å finne noe annet. På grunn av barrierene på leiemarkedet, er flyttingene stort sett ufrivillige. Den manglende muligheten til å flytte fra en dårlig bolig er et vel så stort problem som det å flytte i seg selv.

Mange av informantene forteller hvordan de har søkt det offentlige om hjelp med bosituasjonen. Noen har søkt om kommunal bolig, mens andre har henvendt seg mer generelt for hjelp til å finne en bedre bolig. Gjennomgående i fortellingene om møter med det offentlige er at informantene opplever å få lite og mangelfull informasjon. De forstår ikke hvorfor de ikke har rett til hjelp, når de bor under de forholdene de gjør, og ikke klarer å finne seg bedre alternativer på egenhånd. Flere forteller også om negative opplevelser med å bli direkte dårlig behandlet av ansatte i det offentlige hjelpeapparatet.

Den vanskelige bosituasjonen får negative ringvirkninger i familienes liv. Alle foreldrene bekymret seg for barna og for hvordan bosituasjonen påvirker dem. De fortalte om barnas helseproblemer knyttet til dårlige boforhold, og om at trangboddhet førte til at barna ikke tar med venner hjem fordi det ikke er noe sted de kan være i leiligheten. I tillegg kommer utfordringene som følger av flyttingene. Noen av foreldrene opplevde at særlig skolebytte og det å måtte flytte fra venner og etablere seg på et nytt sted, var spesielt vanskelig for barna. Foreldrene har sine strategier for å beskytte barna så godt de kan. Noen sover på stua så barna kan få egne soverom, en mor forteller hvordan hun sto opp før klokken fem hver morgen i tre måneder for å følge barna på skolen i kommunen hvor de hadde flyttet fra, så de skulle slippe skolebytte midt i året. Andre forteller hvordan de prøver å være oppmuntrende og skape et mest mulig normalt hverdagsliv for barna og ikke vise barna hvor vanskelig de opplever situasjonen.

Det er et alvorlig problem at flere av familiene vi har intervjuet i så liten grad har funksjonelle alternativer og valgmuligheter. De bor under til dels svært dårlige forhold, og har, ofte til tross for svært aktive forsøk, store problemer med å komme seg ut av

situasjonen. De opplever å bli avvist på flere arenaer. De kommer bakerst i køen på det private leiemarkedet, de er til dels helt utestengt fra å komme inn på eiemarkedet, og informantene i dette prosjektet forteller også om til dels svært negative møter og mangelfull hjelp fra det offentlige. Det at de blir utestengt på så mange områder – med den konsekvens at de blir boende under til dårlige forhold over tid – har alvorlige konsekvenser både for foreldre og barn. Flere av informantene beskriver en følelse av å være utestengt. Det er i stor grad også et samfunnsproblem, ikke minst når eksklusjonen også følger etniske skillelinjer. Som vi har sett er både irakere – men særlig somaliere – utsatt.

Det er behov for flere og bedre botilbud til disse familiene, og vi avslutter rapporten med å diskutere flere boligpolitiske tiltak som kan hjelpe denne gruppa. En viktig målsetting må være å stimulere til et bedre fungerende leiemarked, for eksempel gjennom bedre rammevilkår til utleieselskaper med sosiale formål. I tillegg kan ulike «leie til eie»-modeller hjelpe flere til å kjøpe egen bolig. Mange av familiene trenger langt tettere oppfølging enn det de får i dag, og det er ulike modeller for oppfølging – blant annet modeller utviklet innenfor boligsosialt arbeid med andre brukergrupper – som kan være relevante å bruke.

Summary

This report is about families who are marginalized on the housing market and who have moved frequently. We look at their housing conditions and the reasons why they move, and we have wanted to know in particular how the housing conditions and frequent moving between houses affect children. The main data source of the project is qualitative interviews with ten parents who have an unstable position in the housing market and have had to move several times. In addition, we have done a quantitative analysis based on data from the Survey of Living Conditions of immigrants 2005-2006.

The quantitative analysis was based on the assumption that families who move often are families who do not own their own home. Our aim with this analysis was therefore to identify the factors that influence immigrants' propensity to buy their own homes. The main finding is that income is the most important factor. Household income is of far greater impact in this respect than national background, feelings of belonging to Norway and religious conviction.

The families we interviewed have different backgrounds, but there are some common factors that are of particular significance for why they are all struggling on the housing market. All interviewees were women; seven out of ten are single parents. Seven come from Somalia, two from Iraq and one comes from Norway. Most informants have between three and five children, in the ages 0-16. A few of the families have income from paid work, but none have permanent, full-time work. One informant is doing a Master's degree, another receives rehabilitation benefit, and the others participate in work qualification programs and Norwegian language training classes. Some of them require more training to get a job, while others have tried to get work without success. At the time of the interviews, the main source of income for most was from state financial benefits.

All families have a very difficult housing situation. Three of the informants rent from the municipality of Oslo, the rest are renting on the private market. The types of housing problems that they report are well known from previous studies, and include overcrowding and low housing quality, including problems with the apartments being cold and damp. Some also report difficulties with living in apartments on high floors in buildings without an elevator. It is worth noting that informants largely experience the same kinds of problems, regardless of whether they are renting from the municipality or are in the private sector. The housing quality is consistently poor. The main difference is that renting on the private market is experienced as much less unstable. Some of the informants have short-term contracts, but an even bigger problem is that they are sometimes evicted and expected to move during the contract period. High rent is another problem reported from those renting in the private sector.

All informants want a better housing situation than the one they have. The interviewees' housing preferences vary according to which options they know about and

from what they imagine to be possible for them to attain. Most convey modest ambitions and want homes that are "clean", "of the right size", and "not harmful to our health". Some of those who rented privately, perceived social housing as a better and more stable alternative, and wanted this. For other municipal housing was out of the question. Three of the informants wanted to buy their own home.

The mothers in the study describe many strategies and efforts to improve their family's housing situation. Those who wanted to buy a home had investigated the possibilities of getting loans or other types of state support, but experienced rejection on the grounds that they do not have permanent full-time income. All the informants also experience many rejections on the private rental market. Many of them describe how they look for apartments online, call the landlord and go to the viewings of the apartments, without getting any of these apartments. They feel that the reasons why they don't get through in the competition over these apartments is that they don't work, that they have (many/small) children, and especially the Somalis experience discrimination based on their ethnic background.

Most families have moved several times. Those living in the private rental sector are particularly vulnerable, and a common story is that the interviewees have had to move because the landlord cancelled the contract because he or she was going to use the apartment for other purposes. He/she might have decided to sell the apartment, or a family member of the owner needed the apartment. Three of the informants in this study have experienced evictions for these reasons, several times each. When you have to move on short notice, there is little time to look for a good home - and several of the interviewees said that they have had to accept apartments of very poor quality, because they were close to becoming homeless and therefore felt that they didn't have any other choice. They then stay in these homes of poor quality over time, because they can't find anything else. Because of the barriers on the rental market, the reasons why they move are most often because they are evicted and forced to move. Among our informants, the immobility and inability to move away from a bad housing situation is just as big a problem as the problem of having to move frequently.

Many of the interviewees describe how they have asked for help from the relevant public services, including The Norwegian Labor and Welfare Administration (NAV) and the local municipal housing offices. Some of the informants have applied for municipal housing, while others have approached more generally for help to find a better home. Consistently in the stories of encounters with the public offices is that the informants experience to get little and inadequate information and help. They do not understand why they are not entitled to assistance given their difficult housing conditions, and have been unable to find better options on their own. Several of the mothers also talk about the negative experiences of being treated disrespectfully by staff in the public services.

The difficult housing situation has negative repercussions in the families' lives. All parents worried about how the housing situation affected their children. They talked about their child's health problems related to poor living conditions, and overcrowding that led to children not bringing friends home because there was no place they can be in the apartment. In addition, there are challenges associated with moving. Some parents

felt that changing schools and having to move from friends and establish themselves in a new place, was particularly difficult for the children. The parents have their strategies to protect their children as best they can. Some sleep in the living room so the kids can have their own bedrooms, one mother talks about how she got up before five o'clock every morning for three months in order to follow her children to school in the municipality where they had moved, so they would not have to change schools in the middle of the school year. Others describe how they try to be encouraging and to create a normal everyday life for the children, as best as they can, and that they try not to show the kids how difficult they experience their housing – and living situation.

The fact that many of the families we interviewed experience a lack of functional options for getting a better housing situation is serious. Some of them live under very poor housing conditions, and face - often despite very active effort – structural barriers to getting out of the situation. They experience rejection on several arenas, including the rental market, from entering the owning market, and many experience a lack of help from the public services. These experiences of lack of ability to get out of a difficult situation have serious consequences for both parents and children, and for society at large. Some of the informants describe a strong sense of being excluded from society. It is deeply problematic that some groups, like the Somalis and Iraqis, are especially affected by the structural barriers and discrimination, and that the exclusion follows ethnic lines.

There is a need for more and better housing options for these families, and we end the report by discussing several housing policy initiatives that can help this group. A key objective must be to stimulate a better functioning rental market and more extensive social services for these families. We point to some current initiatives that are already in place that could be extended to include these families.

Kapittel 1. Innledning

Det er en klar ambisjon i boligpolitikken at alle skal bo trygt og godt (St.meld.nr.23 2003-2004, Om boligpolitikken; NOU 2011:15, Rom for alle). Dette sies eksplisitt på første side i den nylig publiserte boligmeldingen (Stortingmelding nr. 17 (2012–2013), Byggje – bu – leve), og er også en viktig del av instruksen til Husbanken gjennom de årlige tildelingsbrevne.¹ Stortingsmeldingen Byggje – bu – leve lister videre opp tre hovedmål:

- Bosteder for alle i trygge bomiljø
- Trygg etablering i eid og leid bolig
- Boforhold som fremmer velferd og deltakelse

(op.cit.: boks 1.1). Målsettingene i boligpolitikken er med andre ord høye, og målformuleringen «boforhold som fremmer velferd og deltakelse» viser at det finnes en bevissthet på politisk nivå om at boforholdene også vil ha betydning for den enkeltes mulighet til livsutfoldelse på andre områder.

Denne rapporten handler om familier i Norge som ikke bor trygt og godt. Det er kjent fra tidligere forskning at en del familier har til dels svært dårlige boforhold (e.g. Hansen og Lescher-Nuland 2011, Grødem 2011). Disse familiene bor som regel i leide boliger, og de leier ofte kommunalt. Rapporten til Hansen og Lescher-Nuland (2011) avdekket også at en del av familiene hadde hatt en omflakkende tilværelse på boligmarkedet før de fikk et noenlunde stabilt tilbud om kommunal bolig. Hensikten med denne rapporten er å presentere mer kunnskap om årsakene til at noen familier flytter mange ganger. Hva ligger bak at de flytter så ofte, hvilke barrierer møter de på boligmarkedet, og hvordan påvirker den ustabile boligsituasjonen barna?

I dette introduksjonskapitlet går vi først gjennom den foreliggende forskningen om barnefamiliers boforhold og bostabilitet, med vekt på familiene som sliter på boligmarkedet. Deretter presenterer vi problemstillingene for dette prosjektet, og gir en oversikt over den videre gangen i rapporten.

Tidligere forskning om barnefamilier og flytting

Den norske boligmodellen er sterkt innrettet mot boligeierskap (NOU 2011:15). I Norge er det å kjøpe sin egen bolig en viktig del av etableringsprosessen (Sandlie 2008). Til

¹ Se <http://www.husbanken.no>

gjengjeld er stabiliteten som regel relativt stor når man først har etablert seg. Av et representativt utvalg som bodde i en bolig de eide selv, svarte 80 prosent enten at de ikke hadde noen planer om flytting, eller at de regnet med å bli i denne boligen resten av livet (Sandlie 2010). Flytting er knyttet til overgangsfaser i livet: utflytting av foreldrehjemmet, bolig under utdanning, første boligetablering i forbindelse med første jobb, familieetablering, familiebrudd. I dette ligger det også at barns boligstabilitet jevnt over er høy: de fleste ønsker å gjøre unna overgangsfasene og «etablere seg» før de får barn.

Flytting kan i seg selv være en påkjenning for familier, også for barna i familien. Familien må forlate kjente omgivelser og etablere seg på nytt et annet sted. For mange vil dette innebære bytte av skole eller barnehage, og en ny innsats for å få nye venner på et nytt sted. Flytting kan skape konflikter i familien, hvis barna er sterkt imot flyttingen mens foreldrene ikke ser noen vei utenom (Vassenden, Lie og Skoland 2012: 24). Det å vite at et boligtilbud er midlertidig innebærer også en utrygghet i seg selv, og fører til at man ikke investerer så mye i boligen eller nærmiljøet som man kanskje ellers ville ønske (op.cit.). En ny studie av vanskeligstilte på boligmarkedet legger vekt på hvordan mangelen på et stabilt sted å bo på samme tid gir opphav til følelser av utrygghet (man vet ikke hva som skjer framover) og ufrihet (hva som skjer framover er uansett ikke ditt valg) (Vassenden, Lie og Skoland 2012).

Det foreligger lite kvantitativ kunnskap om hvor vanlig det er å flytte for familier med barn. En av de få studiene som tematiserer dette, studerte boligforhold og bostabilitet i et utvalg lavinntektsfamilier, og sammenlignet dette med situasjonen i familier med vanlige inntekter. Barna i denne studien var mellom 10 og 15 år (Grødem 2008). I normalinntektsutvalget hadde 14 prosent av barna flyttet en eller flere ganger i perioden 2003–2006: 10 prosent hadde flyttet en gang, mens fire prosent hadde to eller flere flyttinger bak seg (Grødem 2008:63). Blant lavinntektsfamiliene i denne samme studien hadde 27 prosent av barna opplevd flytting, og åtte prosent hadde flyttet mer enn en gang. Flyttetilbøyeligheten er dermed dobbelt så høy blant lavinntektsfamilier som blant familier med «vanlige» inntekter. Det samme gjelder tendensen til å flytte mye. To eller flere flyttinger i en treårsperiode må sies å være mye. Flytting er likevel ikke problematisk hvis det er ønsket av familien, og er uttrykk for oppadgående mobilitet i boligmarkedet. I mange tilfeller er det rimelig å tolke flyttingen på denne måten: 46 prosent av de som flyttet i lavinntektsutvalget flyttet til en selveierbolig. Halvparten av disse flyttet fra utleieboliger eller borettslag, den andre halvparten flyttet fra en selveierbolig til en annen. For disse familiene kan man anta at flyttingene representerte en oppadgående mobilitet på boligmarkedet: de hadde endelig fått økonomi til å kjøpe bolig, eller de kjøpte en bolig de oppfattet som mer attraktiv enn den de hadde. I normalinntektsutvalget gikk 66 prosent av flyttingene til selveierboliger, igjen et tegn på at familiene befestet sin situasjon på boligmarkedet. Det som gir grunn til bekymring i denne undersøkelsen, er at 30 prosent av flyttingene i lavinntektsutvalget gikk fra en utleiebolig til en annen, og 11 prosent gikk til utleieboliger fra boliger med andre eieformer. Disse familiene har enten en nedadgående mobilitet på boligmarkedet – noe som ofte vil være forbundet med samlivsbrudd – eller de befinner seg i en situasjon der de ikke klarer å etablere seg permanent i en egen eid bolig.

Analysene av flyttemønstrene i utvalget av familier med lave inntekter viste at trekk ved boligen predikerte flyttingen i langt større grad enn trekk ved familien (Grødem 2008). Det å ha leid bolig ved inngangen til undersøkelsesperioden (2003) var den aller sterkeste prediktoren for flytting; de nest sterkeste var det å ha bodd i borettslagseid bolig, og det å ha opplevd mange boligproblemer i 2003. Hovedmønsteret var altså at familiene flyttet fordi de ønsket, og hadde mulighet til å skaffe, noe bedre. Dette inntrykket ble bekreftet da de samme familiene ble intervjuet på nytt tre år senere (Nordvik 2010a): flytteaktiviteten var størst over tid blant familier som hadde opplevd en bedring av inntektene i perioden. Likevel, som Nordvik (2010a: 110) påpeker, det kan være at familier med stigende inntekter flytter for å forbedre boforholdene sine, mens familier med lave/ synkende inntekter flytter fordi leiekontrakter går ut. De velferdsmessige konsekvensene av flyttingen vil naturligvis være svært forskjellige i de to situasjonene. Nordvik (op.cit.) påpeker også at en studie som intervjuet familier på tre tidspunkter gjennom ti år – som denne studien gjorde – risikerer å underestimere flytting blant de svakest stilte, fordi det er stor risiko for å miste kontakten med familier som flytter mye.

Selv om flytting kan være en belastning for familier er ikke flytting for å få bedre boforhold grunnlag for bekymring. Den politiske bekymringen knytter seg til familiene som ikke kommer inn på eiemarkedet. Det finnes «sårbare boligeiere» (Nordvik 2010b) – boligeiere med svært dårlig økonomi – men disse prioriterer boligutgifter høyt og later sjelden til å stå i fare for å miste allerede kjøpte boliger. De familiene som er vanskeligstilte på boligmarkedet, og som flytter ofte, er familier som flytter mellom leieboliger (Hansen og Lescher-Nuland 2011, Nielsen 2011, Vassenden, Lie og Skoland 2012).

Mange grupper kan oppleve i perioder å være vanskeligstilte på boligmarkedet (Nordvik 2010b, Nielsen 2011, Vassenden, Lie og Skodal 2012). Eksempler på utsatte grupper er flyktninger, mennesker med psykiske lidelser og ruslidelser, tidligere rusavhengige, tidligere innsatte i fengsler, langtidssyke. De mest utsatte barnefamiliene faller likevel typisk i to grupper: familier med innvandrerbakgrunn, og enslige forsørgere. For en del enslige forsørgere bedrer situasjonen seg når de inngår nye samliv, mens barnefamilier med innvandrerbakgrunn ofte framstår som vanskeligstilte gjennom mange år. Dette er en økende bekymring. Den siste kartleggingen av bostedsløse fant at antallet bostedsløse barn hadde økt med 70 prosent fra 2008 til 2012 (Dyb og Johannessen 2013:164) – fra 400 til 679. 57 prosent av disse levde i familier der foreldrene var født i et annet land enn Norge. Blant bostedsløse generelt er andelen 33, så bostedsløse med ikke-norsk bakgrunn er kraftig overrepresenterte blant barnefamiliene. De innvandrergruppene som oftest bor i leiebolig, enten privat eller kommunalt eid, er somaliere og irakere (Grødem 2011).

Særlig blant somaliere er det svært få boligeiere, og det diskuteres om dette er en frivillig eller en påtvunget tilpasning. På den ene sida skiller somaliske barnefamilier seg ut ved at de i større grad enn barnefamilier med bakgrunn fra noe annet land har svært lave inntekter (Epland og Kirkeberg 2009), og de har også svært lave sysselsettingsrater.² Dermed vil det være vanskelig for dem å få boliglån i norske banker. På den andre sida hevdes det at somaliere foretrekker å bo i utleieboliger, blant annet fordi de forholder seg til tolkninger av islam som sier at det er forbudt å oppta rentebærende lån (Engebriksen og Farstad 2004, Søholt 2010, Horst (red.) 2013). Engebriksen og Far-

stad (2004) mener at dette er en oppfatning man ofte møter i det kommunale hjelpearbeidet, mens somaliere de intervjuet var mer opptatte av diskriminering på boligmarkedet. En somalisk informant i studien til Vassenden, Lie og Skodal (2011:26) tar avstand

fra denne tolkningen av Koranen, men uttrykker samtidig irritasjon over at mange somaliere insisterer på at rentebærende lån er *haram* (forbudt), og hevder at somaliere som kjøper bolig må tåle kritikk for at de har tatt opp lån på slike betingelser. En annen begrunnelse for denne mulige preferansen er at somaliere har en tradisjon for nomadeliv. Søholt (2010:10) siterer et ungt norsk-somalisk par som forklarer tilværelsen i leiebøliger med at «Vi er nomader. Vi er vant til å flytte». Nomadetilværelsen i Norge oppleves likevel utfordrende på en ganske annen måte enn tilværelsen som nomade i Somalia: «Men når vi er nomader har vi vårt eget telt og vi flytter når vi vil. Her blir vi tvunget til å være nomader fordi vi ikke får noe stabilt sted å bo» (op.cit.). Forholdet mellom hva som er en ønsket tilpasning, og hva som er påtvunget av omgivelsene, kan være utydelig (jf. Horst (red.) 2013).

Innvandrere uttrykker i intervjuundersøkelser at de ønsker en stabil boligsituasjon. Nomadetilværelsen er ikke et ideal, særlig ikke når de har barn i husholdningen. Dette kommer klart fram i en undersøkelse av innvandreres boforhold i en bydel i Oslo (Kaasa, Woll og Døhli 2010:36). Informantene med innvandrerbakgrunn sier blant annet:

Alt er knyttet til boligen, det er grunnleggende for alt. Det er ikke noe som fungerer uten at boligen er i orden.

Veldig viktig å føle seg trygg og etablert. Der jeg bodde før var det ikke så fint og etablert, men tryggere enn her for jeg kan bli kastet ut her.

Det siste sitatet viser at informanten opplevde det å slippe å være redd for å bli «kastet ut» som et viktig trekk ved boligen, og at det er vel så viktig som at det er «fint og etablert». Utryggheten ved å vite at de kunne miste boligen på kort varsel skinte igjen i flere av disse intervjuene, og viste at dette var en betydelig utfordring for livskvaliteten til familiene.

At hyppige flyttinger er en betydelig påkjenning påpekes også i en studie av barnefamilier i kommunale boliger i Oslo (Hansen og Lescher-Nuland 2011). Et sitat fra denne studien illustrerer hvordan den ustabile boligsituasjonen påvirker hele familien, også relativt små barn:

Barna har lyst til å bo her. De har ikke lyst til å flytte hele tiden... De blir veldig lei seg, mister venner og må begynne i ny klasse... Barna må få gå på en fast skole og bo et rolig sted. Den eldste sønnen min skjønner alt. Han sier: 'Ikke gråt, mamma. Når jeg blir stor, skal jeg jobbe og hjelpe deg å kjøpe leilighet, og vi skal bo et fast sted. Ikke gråt.' (Hansen og Lescher-Nuland 2011:60)

Studien påpeker hvordan konsekvensen av en ustabil bosituasjon er at barna ikke får mulighet til en trygg og forutsigbar tilværelse, og å bli integrert i et nærmiljø med skolegang og venner.

Familiene som har svært ustabile boforhold er få, men situasjonen deres er til dels svært vanskelig. Den politiske oppmerksomheten om denne problematikken er økende.

Et eksempel er den nye boligmeldingen (Meld. St. 17 (2012–2013, Byggje – leve – bu), som ble nevnt innledningsvis. Regjeringen signaliserer der at «Regjeringa er særleg oppteken av barnefamiliar og deira buforhold på leigemarknaden.» Behovet for stabilitet og egnede boliger påpekes, med særlig vekt på barns behov. Meldingen legger opp til en viss styrking av ordningene med startlån og etableringstilskudd for å hjelpe vanskeligstilte familier fra leie til eie. Diskusjonen er likevel relativt knapp, og det skilles i liten grad mellom problemer som følger av flytting, og utfordringer som er knyttet til generelt dårlige (men kanskje stabile) boforhold.

Boforhold og familiers sosiale kapital

Studiene som er gjengitt over viser alle hvordan dårlige og ustabile boforhold påvirker andre områder i livet. Noen studier på feltet har foreslått å belyse utfordringene knyttet til boforhold gjennom begrepet «sosial kapital» (Hansen og Lescher-Nuland 2011, s. 90ff, Grødem, Hansen og Nielsen 2012). Sosial kapital er et nøkkelbegrep i sosiologien, og brukes både om ressurser den enkelte besitter i form av nettverk og kjennskap til sosiale koder (Bourdieu 1985, Coleman 1990) og om kvaliteter ved nabolag (Putnam 1993, 2000). Bourdieus forståelse av begrepet legger vekt på hvordan sosial kapital kan omdannes til økonomisk kapital, gjerne gjennom at man har tilgang til innflytelsesrike nettverk som kan bidra til å skape åpninger i arbeids- og næringslivet. Coleman (1990) forstår sosial kapital som ressurser som er tilgjengelige for den enkelte, og som gjør det mulig å oppnå ulike goder. For Coleman kan sosial kapital være et hjelpemiddel for å oppnå humankapital, forstått som utdanning og kvalifikasjoner. Svært forenklet påpeker Coleman at det er lettere å bygge sin humankapital – kvalifisere seg – hvis man er omgitt av mennesker som støtter, oppmuntrer og veileder. Forhold som inngår i Colemans (1990) sosial kapital-begrep inkluderer tillit mellom mennesker i samme nettverk, sosiale normer, forpliktelser og forventninger, sosial organisering og informasjonskanaler (op.cit).

Forskeren som ofte siteres som den tredje sentrale sosial kapital-teoretikeren, Robert Putnam (1993, 2000) oppfatter sosial kapital som kvaliteter ved et samfunn, enten det er snakk om nabolag eller nasjoner. Putnams forståelse er likevel ikke utelukkende orientert mot makrostrukturer: i sin bok fra 2000 diskuterer han skillet mellom «bonding» og «bridging» sosial kapital som den enkelte kan ha tilgang til (Putnam 2000). Sammenbindende (bonding) sosial kapital viser til tette bånd som eksisterer mellom mennesker som har mange ting felles, så som innen familier, mellom nære venner og kollegaer. Brobyggende (bridging) sosial kapital viser til de svakere båndene som forbinder mennesker som står lengre fra hverandre og/eller er i ulike livssituasjoner. Begge formene for sosial

kapital er viktige for den enkelte. Putnam (2000) argumenterer også for at det ikke er noe motsetningsforhold mellom de to, men at de tvert imot har en tendens til å forsterke hverandre. Normer om gjensidighet og tillit, og nettverk av frivillige aktører, er sentrale for Putnams forståelse av hva sosial kapital er.

Sosial kapital-begrepet betyr med andre ord litt ulike ting for ulike forskere på feltet, avhengig av hva slags fenomener og prosesser de er opptatte av. Begrepet er blitt kritisert for at det favner for vidt, og kan brukes på så mange ulike måter at det har mistet styrke som et analytisk begrep (Vyncke et al. 2013). I dette prosjektet har vi vært inspirert av den britiske skoleforskeren Tariq Modood (2011), som argumenterer for at den beste måten å manøvrere i dette uoversiktlige teoretiske landskapet på, er å arbeide ut fra en «nedenfra og opp»-strategi. Heller enn å låse seg til en gitt forståelse av hva sosial kapital er og kan bety, kan man bruke ulike aspekter ved sosial kapital-litteraturen til å belyse og kontekstualisere empiriske funn. Modood har studert innvandrerbarns prestasjoner i britisk skolevesen, og diskuterer sine funn i lys av Colemans arbeid om enkeltpersoners tilgang til sosial støtte og Putnams distinksjon mellom sammenbindende og brobyggende sosial kapital. Vi følger Modood (2011) i å argumentere for at tilgangen til brobyggende sosial kapital kan være særlig sentralt for barn med innvandrerbakgrunn, fordi barn med en annen etnisk og kulturell bakgrunn trenger brohoder over til majoritetssamfunnet for å kunne lykkes som voksne i det samfunnet de lever i.

Alle de sentrale teoretikerne innenfor sosial kapital-litteraturen oppfatter nabolag som en av flere sentrale arenaer der sosial kapital bygges og vedlikeholdes. Nabolaget og nærmiljøet er særlig viktig for barn, som har mindre geografisk mobilitet enn voksne, og som er knyttet til institusjoner i nærmiljøet som skole, barnehage og SFO. Opparbeidelse av sosial kapital forutsetter imidlertid en viss stabilitet, og en rimelig grad av sosial inkludering. Den enkelte får tilgang til nabolagets sosiale kapital gjennom omgang med naboene og deltakelse i organisasjoner i nærmiljøet. Barns sosiale kapital opparbeides i svært stor grad i skolesammenheng. Hyppige bytter av bolig, nærmiljø og skole vil uthule barns sosiale kapital, og kan over tid være del av en prosess som fører til sosial eksklusjon.

Boligsituasjonen i seg selv kan også ha betydning for barns (og voksnes) sosiale kapital. Det er likevel godt kjent fra litteraturen om barnefattigdom at barn som bor i boliger der det er svært trangt, og i boliger med mange boligproblemer, sjeldnere enn andre har sitt eget rom, og også sjeldnere enn andre tar med seg venner hjem (Grødem 2008). Dette innebærer begrensninger på det sosiale livet deres, og innebærer at det kan være vanskelig å bygge opp sosial kapital. Grødem (2008:114) fant at boligproblemene blir viktigere først når de når en terskel: et eller to rapporterte boligproblemer hadde ingen betydning for om barna tok med venner hjem eller ikke, men når foreldrene rapporterte tre eller flere problemer avtok andelen barn som tok med venner hjem relativt markant. At barn som bor dårlig unngår å ta med venner hjem påpekes også av van der Hoek (2005), som intervjuet barn i lavinntektsfamilier. Hennes informanter bekymret seg over at alt var så nedslitt hjemme hos dem, og at andre barn hadde det så mye finere hjemme. Det å skamme seg over hvordan det ser ut hjemme hos familien begrenser barns muligheter til å ha et sosialt liv, som Andenæs (2004) illustrerer: hun intervjuet en gutt på 11 år som nektet å møte venner hjemme så lenge han bodde hos de biologiske foreldrene

sine, og mente at ingen hadde noe med å se rommet hans. Da han kom til fosterforeldre var han derimot svært glad for å få besøk av klassekameratene hjemme. Dette illustrerer hvordan materielle forhold legger føringer for sosialt liv og sosiale opplevelser.

Problemstillinger

Denne rapporten har to overordnede problemstillinger; for det første ønsker vi å vite mer om hvem barnefamiliene som flytter ofte er, og hva som ligger bak de hyppige flyttingene. For det andre er det et overordnet mål å få vite mer om hvordan familier som flytter ofte opplever at de hyppige flyttingene påvirker barna deres.

Hva slags livssituasjon har barnefamiliene som flytter ofte?

Et viktig mål med prosjektet har vært å gi mer kunnskap om hvem barnefamiliene som flytter ofte er.² Vi har fokusert på ulike temaer for å belyse relevante sider ved «hvem familiene er», som demografiske kjennetegn, kjennetegn ved boligen og boforholdene deres, årsaker til at de har flyttet, hva slags kontrakter de har hatt, opplevelser av diskriminering på leiemarkedet og erfaringer med kontakt med det offentlige hjelpeapparatet.

Hva kjennetegner familiene som flytter ofte? Skiller somaliere og irakere seg fortsatt ut her når vi kontrollerer for botid, inntekt, arbeidstilknytning og antall barn? Og hva kjennetegner de innenfor disse to gruppene som faktisk har kjøpt bolig? Hva slags nettverk har familiene som flytter ofte, hvor lenge har de vært i Norge, og hvordan er de økonomiske forholdene deres?

Hva kjennetegner boforholdene deres? Det neste spørsmålet vi ønsker å ta opp, er hva som kjennetegner boforholdene til familiene. Hvordan bor de i dag? Leier de kommunalt eller på det private leiemarkedet? Hvis de har leid av private utleiere, har dette vært kommersielle aktører eller enkeltpersoner/familier? Hvordan har de funnet leilighetene de har bodd/bor i? I forbindelse med nåværende bosituasjon spør vi også om de er fornøyd med boligen de bor i nå, og om de regner med å bli i denne over tid, og hvis ikke, hvorfor.

Hvordan ønsker familiene helst å bo? Hva er familienes preferanser når det gjelder bolig? Hva er de viktigste barrierene de møter for å bedre boligsituasjonen sin?

Hvilke erfaringer har de med å flytte? En sentral problemstilling i prosjektet knytter seg til årsakene til at familiene har flyttet flere ganger. Har flyttingen vært motivert av utsiktene til å flytte til noe bedre, eller flytter de for å komme ut av en uholdbar bosituasjon? Har flyttingene skjedd fordi familiene selv ønsket det, eller har de vært tvunget til å flytte?

² Vi har ikke hatt tilgang til detaljerte registerdata, så vi kan ikke presentere analyser av hvordan disse familiene eventuelt skiller seg fra andre familier i Norge. Det kan også stilles spørsmålsteget ved om slike data er mulig å oppdrive, gitt at man ikke kan forutsette at alle flyttinger blir riktig registrert når familier har en svært kaotisk bosituasjon. Vi tilnærmer oss derfor problemstillingen gjennom surveydata og kvalitative intervjuer (mer om dette i kapittel 2).

Her diskuterer vi også hva slags kontrakter informantene har hatt. Har de vært langsiktige og stabile? Opplever familiene at boligeier har overholdt kontrakten?

Opplever familiene at de har møtt diskriminering på boligmarkedet? Hvordan har dette i så fall artet seg, og på hvilke arenaer?

Hvilken kontakt har familiene med det offentlige hjelpeapparatet og offentlige instanser generelt? Hvilken hjelp har de fått fra det offentlige i forbindelse med boligspørsmål? Og hvilken informasjon, spesielt, har de fått om boligsosiale virkemidler?

Hvordan opplever familier som flytter mye at de hyppige flyttingene påvirker barna deres?

Den andre overordnede problemstillingen i prosjektet har vært hvordan det å flytte påvirker barna.

Hvordan opplever foreldrene barnas reaksjon på flyttingen? Hva gjør flyttingen med barnas forhold til venner, fritidsaktiviteter, klassekamerater?

Hvordan opplever foreldrene at andre sider ved bosituasjonen påvirker barna? Bor familiene nå i boliger som er egnede for familier med barn?

Opplevelsene av flyttingene, og hva de gjør med barna, må forstås i en kontekst. Gjennom å ta opp alle disse spørsmålene i intervjuene har vi søkt å få et bredt bilde av familienes boligerfaringer og bosituasjon over tid. I tillegg har vi vært opptatte av å få et innblikk i sosiale relasjoner, og dermed i familienes sosiale kapital, gjennom spørsmålene som omhandler forholdet til hjelpeapparatet, nettverkets rolle i å skaffe bolig, og opplevelser av diskriminering. Det er viktig å påpeke her at diskriminering ikke nødvendigvis skjer på grunnlag av etnisitet, men kan være knyttet til andre trekk ved familien, som antall barn eller arbeidstilknytning. Spørsmålene om forholdet til hjelpeapparatet vil vi diskutere i lys av litteraturen om likeverdige tjenester, som er viktig for familier med minoritetsbakgrunn med omfattende behov for offentlig støtte.

Gangen i rapporten

I neste kapittel presenteres den metodiske tilnærmingen vi har brukt, og hvordan vi har hentet inn data til denne undersøkelsen. Kapittel 3 presenterer funnene fra den kvantitative analysen, basert på Levekårsundersøkelsen blant innvandrere. Kapittel 4, 5, 6 og 7 gjennomgår funnene fra de kvalitative intervjuene med informanter i familier med flytteerfaringer, og med ansatte i hjelpeinstansene. I kapittel 4 presenterer vi informantene, med vekt på innvandrerbakgrunn, familieforhold, botid i Norge og nåværende boforhold. I kapittel 5 diskuterer vi årsakene til flyttingene. Her har vi delt diskusjonen etter tre mulige drivkrefter: flytte til (motivert av å få noe bedre), flytte fra (motivert av å komme bort fra en uønsket situasjon) og flytte fordi man må (for eksempel fordi kontrakten utløper). Her går vi også litt inn på hvordan foreldrene opplever livet med en ustabil bosituasjon. I kapittel 6 ser vi på møtene med det offentlige hjelpeapparatet og på familienes nettverk og tilgang til arbeidsmarkedet. Kapittel 7 er viet informantenes historier om hva den dårlige boligstandarden og de hyppige flyttingene gjør med barna

deres. Kapittel 8 oppsummerer funnene, og trekker opp noen implikasjoner for offentlig politikk.

Kapittel 2. Data og metode

Hovedkildene til informasjon i dette prosjektet er statistiske analyser og kvalitative intervjuer med ti informanter som hadde en svært ustabil situasjon på boligmarkedet. Vi har også intervjuet et mindre utvalg ansatte i det kommunale hjelpeapparatet som jobber med boligrelaterte spørsmål. De kvalitative intervjuene gir ny empiri for å belyse problemstillingene, mens de kvantitative analysene er basert på foreliggende data fra Levekårsundersøkelsen for innvandre 2005-2006. I dette kapitlet gjennomgås datakildene nærmere, og vi redegjør for hvilke problemstillinger de ulike datakildene er ment å belyse.

Kvantitative analyser

De kvantitative analysene er basert på Levekårsundersøkelsen for innvandrere 2005/06 (LKI), som er en undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå (jf. Blom og Henriksen 2008, Henriksen 2010). LKI er den eneste større undersøkelsen i Norge som retter seg mot å kartlegge levekår blant innvandrere spesielt. Innvandrere deltar også i de generelle levekårsundersøkelsene, men undergruppene av innvandrere i generelle befolkningsutvalg blir for små til at det er meningsfylt å gjøre videre analyser på disse gruppene.

Levekårsundersøkelsen blant innvandrere omfatter innvandrere fra ti land: Pakistan, Tyrkia, Vietnam, Chile, Sri Lanka, Bosnia-Hercegovina, Serbia og Montenegro, Somalia og Irak. Innvandrerbefolkningen fra disse landene utgjorde til sammen 145 000 personer, 51 prosent av den såkalt ikke-vestlige innvandrerbefolkningen i Norge. Utvalget som ble trukket var stratifisert etter landbakgrunn og bestod av 500 personer i alderen 16-70 år med minst to års botid i Norge fra hver av de ti nasjonalitetsgruppene. Brutto-utvalget var dermed 5000, og det ble intervjuet 3 053 personer. Dette gav en svarprosent på 64,2. Ca. 10 prosent av utvalget var norskfødte med innvandrerbakgrunn eller innvandrere innvandret før skolealder. Spørreskjema ble oversatt til aktuelle språk og to-språklige intervjuere ansatt for å gjennomføre intervjuene (Gulløy 2008).

Undersøkelsen (LKI) inkluderer en rekke spørsmål om bolig. Analyser av innvanderne bosituasjon, slik den framstår i dette materialet, finnes hos Blom og Henriksen (2008), Henriksen (2010), og Grødem (2011). I denne rapporten er problemstillingen mer avgrenset: vårt hovedanliggende er å si noe om hva som kjennetegner de innvanderne som har kjøpt bolig i Norge. Som vi diskuterte i kapittel en vet vi fra idligere forskning at familiene som ofte flytter som regel flytter mellom leieboliger. Barnefamilier som har etablert seg med eid bolig, blir som regel boende – og hvis de flytter, er det

som regel med en positiv begrunnelse: de skal oppgradere, eller de har fått et mer attraktivt jobbtilbud et annet sted.

Vi vet også fra de tidligere studiene at de innvandrergruppene som i særlig stor grad leier bolig, er somaliere og irakere. I den kvantitative studien søker vi å finne ut om årsakene til dette er kjennetegn ved disse gruppene – for eksempel at de har kort botid, eller at de har mange barn – som forklarer dette mønsteret. Vi skal gjøre noen analyser for somaliere og irakere særskilt for å se hvilke mekanismer som eventuelt utspiller seg innenfor hver av disse to gruppene, etter at vi har kontrollert for alle relevante bakgrunnskjenntegn. I analysene undersøker vi også på hvilke måter de somalierne og irakerne som faktisk har kjøpt bolig, skiller seg fra de med samme landbakgrunn som ikke har gjort dette. Her diskuteres særlig betydningen av religion. Religion oppfattes som sentralt fordi noen forskningsbidrag diskuterer om bestemte tolkninger av islam og regler knyttet til opptak av rentebærende lån kan være et hinder for etablering i boligmarkedet, kanskje særlig for somaliere (jf. Engebriksen og Farstad 2004, Søholt 2010, Horst et al 2013). Det finnes imidlertid ingen tidligere studier som diskuterer dette med kvantitative data.

Levekårsdataene er fra 2005/2006, og omfatter bare de innvandrergruppene som var størst i antall i Norge på dette tidspunktet. Dette gjør dem lite egnede til å si noe om innvandrere generelt i 2013, fordi den store tilstrømmingen av arbeidsinnvandrere fra Øst- og Sentral-Europa har endret bildet radikalt. Det er imidlertid fortsatt mulig å bruke dataene til å analysere situasjonen til de mer etablerte innvandrergruppene, og sammenligne innad i disse. Når det gjelder situasjonen til de gruppene vi er særlig interessert i, somaliere og irakere, er det i utgangspunktet ikke grunn til å anta at situasjonen har endret seg betydelig i løpet av disse 7-8 årene. Om noe må vi anta at endringen har vært negativ, og at disse gruppene har det vanskeligere på boligmarkedet nå enn i 2006 – nettopp på grunn av konkurransen fra arbeidsinnvandrene. Kartleggingen av bostedsløse (Dyb og Johannessen 2013), som ble sitert i kapittel 1, tyder på at situasjonen har blitt vanskeligere for innvandrerfamilier over tid. Poenget i de kvantitative analysene her er likevel ikke å estimere omfanget av boligproblemer, men å identifisere mekanismer innenfor de ulike gruppene. Det er neppe grunn til å anta at dette bildet har endret seg betydelig siden 2005/06.

Kvalitative intervjuer med berørte familier

Den viktigste kilden til ny informasjon i dette prosjektet er kvalitative intervjuer med 10 foreldre som har opplevd at familien har en ustabil posisjon på boligmarkedet og flere flyttinger. Kvalitative intervjuer er egnet for å informasjon om informantenes egne perspektiver og opplevelser av det å ha en utsatt posisjon på boligmarkedet, og av deres erfaringer og vurderinger av hvordan dette påvirker familien og barna. Gjennom de kvalitative intervjuene søkte vi å belyse spørsmålene om barrierer på boligmarkedet, opplevelser av diskriminering, møter med hjelpeapparatet, og, ikke minst, barnas opplevelser av situasjonen.

Utvalg

Utvalget for denne studien er definert på bakgrunn av kunnskap om hvilke grupper som er mest utsatt for en ustabil situasjon på boligmarkedet. Som vi var inne på i kapittel 1, har flere undersøkelser vist at dette i særlig grad gjelder somaliere, irakere, og aleneforeldre med majoritetsbakgrunn.

Vi ønsket å intervju barnefamilier som hadde gjentatte flytteeerfaringer. Barnefamilier omfatter mange livsfaser, og to av informantene våre hadde bare barn under skolealder. De hadde bare flyttet en gang sammen med barnet, men begge hadde en midlertidig og utilfredsstillende bosituasjon, og visste at det kom til å bli flere flyttinger. Den informanten som hadde flyttet flest ganger, hadde sammen med barna sine flyttet fem ganger i løpet av åtte år. Ekstremsituasjonene i utvalget vårt er altså «kun en flytting med barn» og «fem flyttinger med barn i løpet av åtte år», og de andre informantene befinner seg mellom disse ytterpunktene. Et design som skulle fanget opp ti eller flere familier som hadde flyttet svært hyppig mens et eller flere barn var i skolealder, måtte hatt lengre tid til målrettet informantrekruttering enn vi har hatt.

I utvalget er det en skjevhet med tanke på at syv av informantene har bakgrunn fra Somalia, mot to fra Irak og en norsk uten innvandringsbakgrunn. Overvekten av somaliske informanter gjenspeiler at dette er den gruppen som er mest marginalisert på boligmarkedet (Blom og Henriksen 2008). Selv om somaliene vi har intervjuet i større grad rapporterer om etnisk diskriminering, har vi ut fra vårt utvalg ikke noe grunnlag for å si noe om forskjeller mellom de ulike gruppene. Samtidig er det interessant at det er stor variasjon i utvalget mellom de somaliske informantene. På den ene siden har vi informanter som har kort botid, lav utdanning og begrensede norskferdigheter, og på den andre siden har noen av dem høyere utdanning og arbeidstilknytning, og snakker flytende norsk. Dette spennet er interessant fordi familiene til tross for store forskjeller i sosioøkonomisk bakgrunn i stor grad møter de samme barrierene på boligmarkedet.

Rekruttering og gjennomføring av intervjuer

Vi utarbeidet et informasjonsskriv til potensielle informanter, og kontaktet en rekke organisasjoner som arbeider spesielt mot gruppene vi ønsket å intervju. Prosjektet ble møtt med stor velvilje blant alle vi kontaktet, og flere ga uttrykk for at det var på tide at denne problemstillingen – ustabile boforhold blant barnefamilier – ble satt på dagsorden.

Syv av informantene ble rekruttert gjennom et kvalifiseringstilbud for personer med innvandrerbakgrunn. Disse informantene ble intervjuet på stedet der de hadde tilbudet, på et eget rom vi fikk disponere. Seks av disse intervjuene ble gjennomført med hjelp av tolk. Informantene snakket noe norsk, men de fleste foretrakk å kommunisere på sitt opprinnelige språk. Tre informanter ble rekruttert gjennom andre organisasjoner og via våre nettverk. En av disse ble intervjuet på Fafo, den andre på sitt studiested, og den tredje ble intervjuet på telefon. Alle disse informantene snakket godt norsk, og det var ikke behov for tolk. Vi har gjort semistrukturerte intervjuer, med utgangspunkt i en på forhånd utarbeidet intervjuguide. Vi innledet intervjuene med å presentere hovedtemaene i guiden og så latt informantene begynne å snakke fritt. Vi har fulgt opp med spørs-

mål fra guiden for å sikre at de viktigste spørsmålene er besvart, men det å la informantene snakke fritt åpner for ytterligere informasjon som informantene anser som relevant i tilknytning til disse spørsmålene. Guiden har dekket følgende temaer: familiens bosituasjon i dag, tidligere erfaringer med flytting, preferanser for hvordan de ønsker å bo, opplevelser av diskriminering på leiemarkedet, kontakt med det offentlige hjelpeapparatet, kjennskap til de boligsosiale virkemidlene, og deres opplevelser av hvordan bosituasjonen og særlig flyttingen påvirker barna. I tillegg har vi spurt informantene om deres migrasjonsbakgrunn, sivilstatus, alder, antall barn, arbeidstilknytning, inntektskilder, nettverk og botid i Norge.

De fleste intervjuene varte i overkant av en time, et par av dem varte over to og en halv time, og et par varte i underkant av 45 minutter. Intervjuene ble transkribert underveis i intervjuet, og deretter finskrevet. Deretter har vi analysert intervjuutskriftene i etterkant, og systematisert informasjonen med utgangspunkt i hovedtemaene i guiden og også ut fra annen informasjon som kom frem i intervjuene.

Samtaler med informanter i det kommunale hjelpeapparatet

Vi tok kontakt med ulike deler av hjelpeapparatet for å få deres refleksjoner rundt prosjektet, og hjelp til å finne relevante informanter. Intervjuer med hjelpeapparatet var i utgangspunktet ikke del av forskningsdesignet, derfor er antallet lavt – vi snakket med fire informanter. Alle jobbet med boligspørsmål i innvandrertette bydeler i Oslo, og intervjuene ga oss et bilde av hvordan ansatte ved boligkontoret oppfatter boligsituasjonen for somaliere, irakere og enslige forsørgere med majoritetsbakgrunn og av hvordan de jobber opp mot disse gruppene. De fire informantene hadde stillinger som enten leder, saksbehandler eller boligformidler. Alle ble intervjuet på arbeidsplassene sine. Det ble utarbeidet en intervjuguide, og intervjuene ble skrevet ut på basis av grundige notater gjort underveis. Intervjuene er likevel så få at vi i liten grad har valgt å bruke dem direkte, men heller lar dem danne bakgrunn for diskusjoner og tolkninger.

Forskningsetikk

Alle forskningsprosjekter må gjøre etiske vurderinger med respekt for undersøkelsens informanter, dette gjelder i valg av metodiske tilnærminger, hvordan spørsmålene formuleres overfor informantene og av hvordan funnene presenteres. Dette er spesielt viktig overfor sårbare grupper. For det første er det viktig at resultatene fra forskningen presenteres slik at det ikke er mulig å identifisere den enkelte informant ut fra opplysningene som kommer frem, altså at funnene anonymiseres. For det andre er det viktig at resultatene ikke bidrar til å forverre situasjonen for grupper som allerede er i en utsatt posisjon eller opplever stigmatisering. For det tredje er det viktig at de som deltar i undersøkelsen fullt ut forstår hensikten med undersøkelsen og spørsmålene som stilles.

I dette prosjektet har vi allerede i rekrutteringen sendt ut et informasjonsskriv om prosjektet som legger vekt på å forklare hva det handler om, hvem som betaler for det,

at informasjonen anonymiseres og at det er frivillig å delta. Vi har innledet alle intervjuene med å gjennomgå dette informasjonsbrevet, om nødvendig i samarbeid med tolk, for å sikre at informantene har forstått denne informasjonen.

Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) som er personvernombud for Fafo.

Kapittel 3. Innvandrere og posisjon på boligmarkedet.

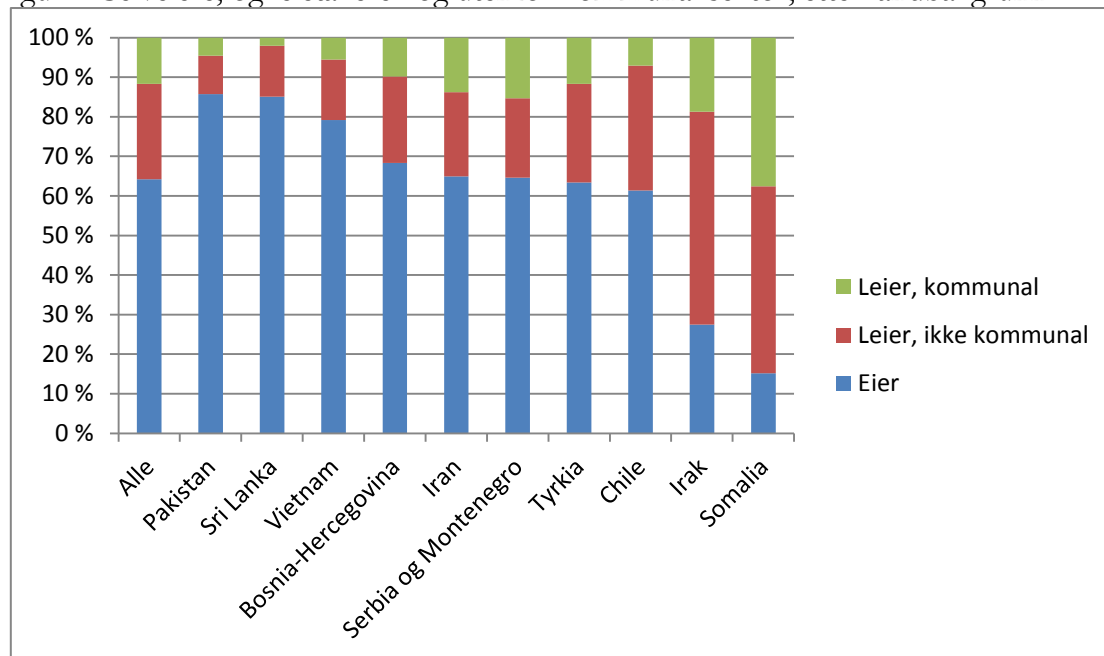
Familier som flytter mye er nesten utelukkende familier som leier bolig. Flyttingen skjer mellom leieboliger, og for mange kan det å kjøpe sin egen bolig framstå som en nærmest uoppnåelig drøm. Som vi har vist i kapittel 1, er det kjent fra tidligere forskning at innvandrere er overrepresenterte blant familiene som bor i leieboliger, enten disse leieboli-gene er privat eller kommunalt eid. Særlig overrepresenterte er innvandrere fra Somalia og Irak. I dette kapitlet gjennomgår vi data fra Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006 (LKI), for å se på hvilke faktorer som påvirker innvandreres boligkjøp (se kapittel 2 for en beskrivelse av dataene). Vi legger til grunn en antakelse om at innvand-rere (og andre) som eier sin egen bolig har en relativt stabil bosituasjon, og at risikoen for at man må flytte gjentatte ganger er større blant de som leier bolig. I kapitlet tar vi opp to spørsmål. For det første, hva sier disse dataene om hvilke faktorer som påvirker innvandreres boligkjøp? For det andre, kan dataene si noe om på hvilke måter somaliere og irakere som har kjøpt bolig skiller seg fra flertallet som ikke har gjort dette? Vi forsø-ker å skille mellom faktorer som dreier seg om muligheter til å kjøpe bolig – inntekt, jobbsituasjon, antall barn – og faktorer som sier noe om prioriteringer og verdier.

I gjennomgangen nedenfor gir vi først et oversiktsbilde av hvordan ulike innvandrer-grupper fordeler seg på ulike boligtyper, og litt om hvordan somaliere og irakere skiller seg fra andre innvandrere med annen landbakgrunn med hensyn til familiesituasjon og yrkesaktivitet. Deretter ser vi på hvilke faktorer som ligger bak innvandrers boligkjøp. Her er det særlig interessant å se om effektene av landbakgrunn består når vi kontrollerer for forskjeller i botid, inntekt og antall barn. Påvirker landbakgrunnen hvordan man tilpasser seg på boligmarkedet direkte, eller er betydningen kun indirekte? Både inntekt og familiestørrelse kan være faktorer knyttet til i hvor stor grad man er integrert i Norge, og vi vet at disse er korrelert med landbakgrunn (f.eks. Henriksen 2010). I siste seksjon ser vi særlig på situasjonen til somaliere og irakere i Norge.

Innvandrere på boligmarkedet i Norge

I kapittel 1 gjennomgikk vi forskning om innvandreres bosituasjon i Norge, med vekt på situasjonen til familier med barn. Å eie sin egen bolig kan fungere som en beskyttelse mot en rekke problemer, og ser også ut til å gi et bedre utgangspunkt for inkludering: boligeiere rapporterer langt færre boligproblemer, de opplever færre problemer i nabo-laget, og de har vesentlig mer kontakt med naboene enn innvandrere som leier bolig (e.g. Grødem 2011). Figur 1 viser de ti innvandrergruppene i Levekårsundersøkelsen blant innvandrere etter eie/ leieform til boligen.

Figur 1. Selveiere, og leietakere i og utenfor kommunal sektor, etter landbakgrunn.

Blant alle innvandrergupper, sett under ett, eier 64 prosent sin egen bolig, og knapt 12 prosent leier gjennom kommunen. 24 prosent leier på det private markedet. Det er imidlertid store forskjeller etter landbakgrunn: høyest andel selveiere finner vi blant pakistanerne og srilankere, der nesten 86 prosent eier sin egen bolig. Også blant vietnamesere er andelen høy, 79 prosent. De laveste andelenene finner vi, som forventet, blant somaliere og irakere. Bare 15 prosent av somaliene i undersøkelsen eier boligen de bor i, det samme gjelder 27,5 prosent av irakerne. Samtidig er disse gruppene, og særlig somaliene, overrepresenterte i kommunale boliger – 37,5 prosent av somaliene bor i kommunal bolig, det samme gjør 19 prosent av irakerne.

Hovedinntrykket fra figur 1 samsvarer med tilsvarende fordeling i et utvalg av kun barnefamilier (Grødem 2011:figur 4.2). Andelen boligeiere blant barnefamiliene er klart høyest blant pakistanere, srilankere og vietnamesere, og lavest blant somaliere og irakere. Andelen boligeiere blant barnefamilier fra Somalia og Irak er hhv. 14 og 32 prosent, mens andelen som bor i kommunal bolig, er 41 og 21 (Grødem 2011).

Somaliere og irakere er de to gruppene som har kortest botid i Norge (jf. Blom og Henriksen 2008, se også nedenfor). Man kan tenke seg at grunnen til at så få eier bolig, er at de ikke har hatt tilstrekkelig tid til å etablere seg på boligmarkedet enda. Grødem (2011) stiller spørsmålstegn ved denne forklaringen, og påpeker at også blant barnefamilier fra Somalia som har bodd i Norge i ti år eller mer, bor 35 prosent i kommunal bolig. Figur 2 utdyper dette gjennom å vise andel boligeiere etter botid. Figuren viser tall for somaliere, irakere og «resten», som er de åtte andre innvandrerguppene sett under ett.

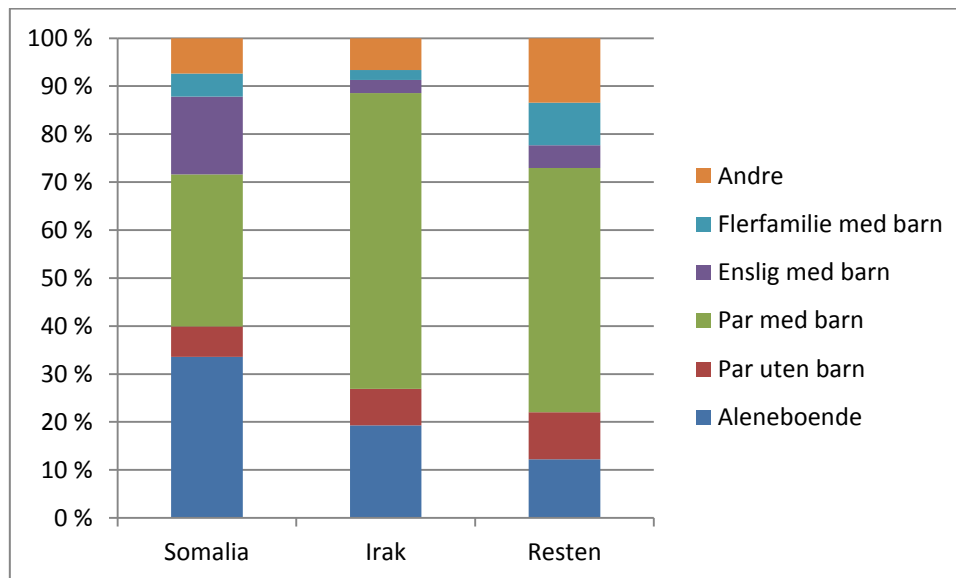
Figur 2. Andel boligeiere etter botid, tre landgrupper.

Antallet innvandrere fra Somalia og Irak med botid på mer enn 12 år er svært lavt. Kurvene for disse gruppene etter 12-års-merket viser derfor gjennomsnittet for alle med botid lengre enn 12 år. Figuren viser at andelen som eier bolig stiger med botid, og blant somaliere skjer økningen særlig blant de som har vært i Norge i 12 år eller mer. Kurvene ligger likevel vesentlig lavere enn for innvandrere for øvrig. For de åtte innvandrergруппene som inngår i «resten» stiger andelen som eier sin egen bolig jevnt de første ti årene etter ankomst, og vipper rundt 80 prosent etter ti år i Norge. Etter 20 år ligger andelen stabilt over 80. For somaliere og irakere flater kurven etter 10-12 år ut på et nivå godt under dette, på om lag 50 prosent. Botid alene ser altså ikke ut til å være en fullgod forklaring på underrepresentasjonen av disse to innvandrergруппene blant boligeierne.

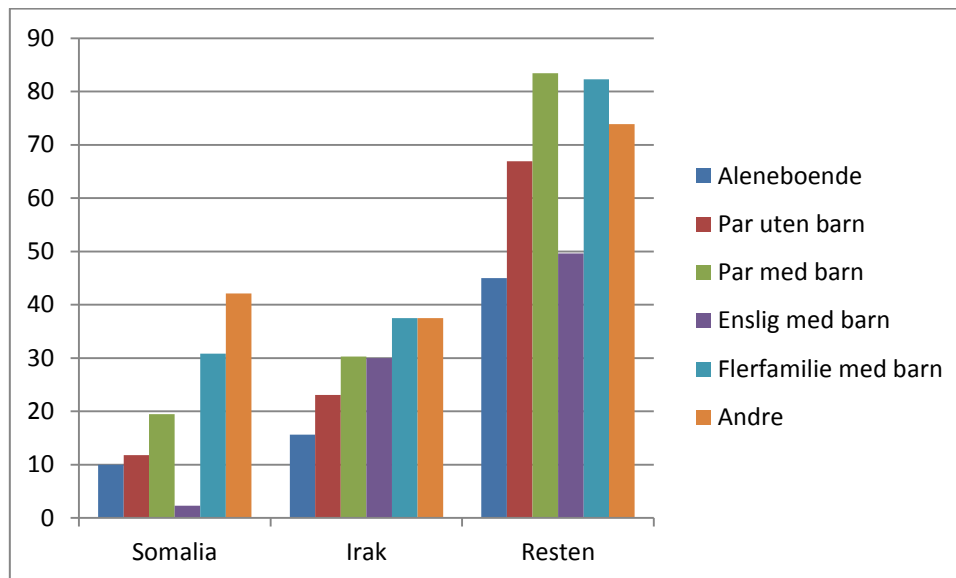
En annen intuitiv forklaring på hvorfor noen grupper, og særlig somaliere, har vanskelig for å komme inn på boligmarkedet, er at de har en familiestruktur som er annerledes. Særlig har det vært oppe i debatten at det er mange enslige mødre blant somaliene (Kavli et al 2012, Horst (red.) 2013), og at disse kan ha særlige problemer med å kjøpe bolig. Figur 3 viser fordelingen på ulike husholdningstyper blant de tre gruppene vi ser på – somaliere, irakere og «resten» - mens figur 4 viser andelen som eier bolig i de ulike gruppene.

Figur 3. Husholdningstyper blant innvandrere i Norge: somaliere, irakere og andre. N=3151

Figuren bekrefter at det er mange enslige med barn blant innvandrere fra Somalia, sammenlignet med de andre gruppene. Samtidig viser figuren at det er mange enslige generelt blant somaliere bosatt i Norge, nesten en av tre er aleneboende uten barn. Vi vet fra før at enslige sjeldnere prioriterer boligkjøp enn det familier gjør (Sandlie (red.) 2010), og dette kan være en delvis forklaring på den lave andelen boligeiere fra Somalia. Denne forklaringen vil ikke være gyldig for innvandrere fra Irak, der andelen par med barn er høyere enn for «resten».

Figur 4. Andel som eier sin egen bolig, etter husholdningstype og landbakgrunn. N=3151

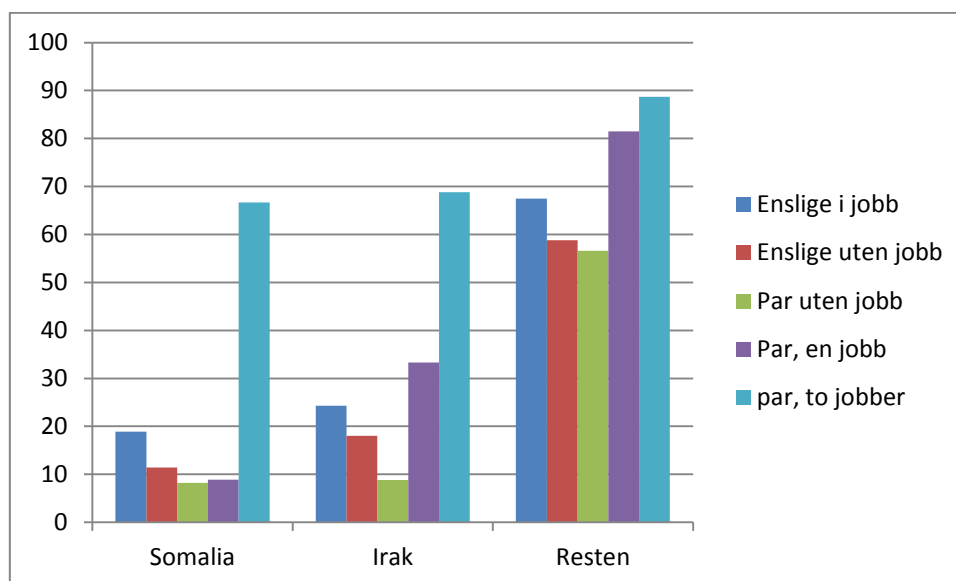
$P < .01$ (somaliere, resten), i.s. (Irak)

Blant husholdningene som oftest har kjøpt bolig, innenfor alle gruppene, er flerfamiliehusholdninger med barn, og «andre». Flerfamiliehusholdninger er en kategori definert av Statistisk sentralbyrå, og betegner husholdninger der flere familier bor sammen. Kategorien «andre» er definert for våre analyser, og inkluderer blant annet par og enslige med voksne barn. Denne kategorien vil dermed inneholde mange godt voksne og veletablerte innvandrere, der barna har etablert egne husholdninger. Dette forklarer den høye andelen boligeiere i gruppa. Lavest andel boligeiere finner vi blant aleneboende, og blant enslige med barn – dette gjelder både blant somaliere og blant «resten». Blant irakere, derimot, er det ingen statistisk signifikant sammenheng mellom husholdningstype og boligeierskap.

Det som er viktig å ta med seg fra figur 4, er likevel at andelen boligeiere ligger vesentlig lavere blant somaliere og irakere enn blant andre innvandrergupper, også når vi sammenligner like husholdningstyper. Enslige forsørgere eier egen bolig sjeldnere enn andre, men halvparten av de enslige forsørgerne blant «resten» har klart å kjøpe bolig. Blant somaliene er andelen så vidt over to prosent. 83 prosent av par med barn har kjøpt bolig blant de åtte innvandrerguppene som utgjør «resten», mens andelen blant somaliere og irakere er hhv. 20 og 30 prosent. Forskjeller i husholdningssammensetting ser dermed ikke ut til å ha svært stor forklaringskraft.

Om man er en eller to voksne i en husholdning – eller flere for den saks skyld – kan spille liten rolle for tilpasningen på boligmarkedet hvis ingen av dem har inntekt. En siste bivariat analyse ser derfor på eierskap til boligen etter antall voksne, og antall yrkesaktive voksne, i husholdningen (figur 5).

Figur 5. Andel som eier bolig, etter parstatus og yrkesaktivitet

$P < .01$ (alle grupper)

Også blant somaliere og irakere er andelen som eier sin egen bolig langt høyere blant par med to inntekter enn for noen annen husholdningskonstellasjon. Denne husholdningstypen er imidlertid svært mye mindre vanlig blant somaliere enn i andre grupper. Bare sju prosent av somalierne, og 16 prosent av irakerne, lever i parforhold der begge har lønnsinntekt. Det tilsvarende tallet for de åtte andre innvandrergруппene, sett under ett, er 30 prosent. For alle de andre gruppene er andelen boligeiere fremdeles svært mye lavere blant innvandrere fra Somalia og Irak. Det er likevel et interessant funn at andelen som eier bolig stiger så klart for husholdninger som må antas å ha de beste økonomiske forutsetningene for å kjøpe bolig, også i disse innvandrergруппene. Det å ha tilknytning til arbeidsmarkedet og en lønnsinntekt kan også i seg selv ha betydning, som vi kommer tilbake til nedenfor.

Figurene ovenfor gir noen indikasjoner på hvordan muligheten til boligkjøp henger sammen med husholdningstype og yrkesaktivitet. I realiteten vil imidlertid mange faktorer virke samtidig, og både muligheter og ønsker/preferanser spiller inn. I neste avsnitt skal vi derfor presentere et sett av multivariate analyser, der ulike bakgrunnsfaktorer vektas mot hverandre og kan diskuteres samlet. Metoden er logistisk regresjon, som er best egnet når utfallsvariabelen bare har to verdier (her: eier boligen man bor i/ eier ikke boligen man bor i).

Hva bestemmer innvandreres boligkjøp?

Det finnes relativt lite norsk forskning på hvilke innvandrere som klarer å oppnå stabilitet på boligmarkedet gjennom å kjøpe egen bolig. Som regel behandles eierskap til boli-

gen som en uavhengig variabel, det vil si at man ser på hva det å eie bolig betyr for blant annet boligstandard og kontakt med naboene (f.eks. Blom og Henriksen 2008, Grødem 2011). Kristin Aarland (2011) har imidlertid diskutert boligkjøp blant innvandrere, med basis i de samme dataene som brukes her. Aarlands analyser skiller seg fra analysene her i at de er gjort på uveide data, og at hun har ekskludert en del respondenter. Hun inkluderer for eksempel ikke respondenter som bor i foreldrenes husholdninger. Denne begrensningen av datamaterialet er begrunnet i at Aarland (2011) ønsket å gjøre en analyse av boligkjøp med utgangspunkt i økonomisk teori, mens vi her snarere ser på fordelingen av hvem som har den sosiale tryggheten det innebærer å bo i en eid bolig. Vi inkluderer derfor de som bor i eid bolig sammen med familiemedlemmer, og oppnår med det et større utvalg. En annen viktig forskjell er at Aarlands analyser ikke inkluderer betydningen av religion, som er en sentral faktor i diskusjonen her.

Vi ønsker å vite hva som kjennetegner de innvandrerne som bor i eid bolig i Norge. Har de bodd lenge i landet? Har de mange barn? Hvor viktig er det å ha høy inntekt? Nedenfor gjennomgår vi de bakgrunnsvariablene vi tenker er de viktigste, og som inngår i regresjonsanalysen. Det er tre hovedgrupper av bakgrunnsvariabler, og de legges trinnvis inn i analysen: først ser vi på betydningen av bakgrunnsvariabler knyttet til situasjonen i Norge, deretter tar vi inn landbakgrunn, og til slutt kontrollerer vi for et sett av variabler som sier noe om tilknytning til Norge og tilslutning til bestemte verdier. Fordelingen på de ulike bakgrunnsvariablene er vist i vedleggstabell A1.

Botid

Botid er den første uavhengige variabelen. Det er rimelig å tenke seg at det å få et fotfeste i Norge tar litt tid, og at man vil bo i en eid bolig de første årene etter at man har fått opphold i landet. Mange bruker også tid til å bygge opp egenkapital til boligkjøp. Tidligere analyser (f.eks. Grødem 2011) har vist at antall som eier bolig, øker med botid.

I analysene nedenfor er botidsvariabelen delt i fire: (1) de som er født i Norge, eller kom til Norge før de fylte seks år (altså før skolealder); 0–4 års botid; 5–9 års botid, og mer enn ti års botid. Vi mister noe informasjon gjennom å bruke dummyvariabler i stedet for å ta inn botid som en kontinuerlig variabel, men denne løsningen er valgt fordi vi mener det er relevant å skille mellom innvandrere med lang botid, og etterkommere som faktisk er født i Norge. Disse gruppene vil skille seg fra hverandre på mange måter, ikke minst med hensyn til alder og livsfase. Norskfødte etterkommere, og de som ankom landet som små barn, er derfor skilt ut som en egen gruppe. Det kan likevel være viktig å påpeke at alle respondentene i Levekårsundersøkelsen er voksne, slik at de norskfødte er voksne mennesker som har vokst opp i Norge.

Inntekt

Sannsynligheten for at man bor i en eid bolig øker med økende inntekt. Dette er godt kjent også fra undersøkelser av majoritetsbefolkningen, der lavinntektsfamilier sjeldnere enn andre eier sine egne boliger (Nordvik 2010a). Inntekt finnes i dette datamaterialet bare i grupperinger, og slik er de også lagt inn i regresjonsanalysen.

I jobb eller ikke

Om man er i jobb eller ikke har en åpenbar betydning for økonomien, men kan også ha sammenheng med hvilke impulser man får, og hvilken tilknytning man har til det norske samfunnet. Om intervjupersonen var i jobb (målt som å ha utført minst en times arbeid) er derfor lagt inn i analysen som et selvstendig moment.

Antall barn

Vi vet fra tidligere forskning at barnefamilier eier sin egen bolig oftere enn det enslige og par uten barn gjør (f.eks. Sandlie 2008, Grødem 2011). Samtidig blir det dyrere å kjøpe bolig jo større familie man har, noe som kan gjøre det vanskelig for familier med mange barn å komme inn på boligmarkedet. Det er relativt få, også blant innvandrere, som har flere enn tre eller fire barn. Mange i dette utvalget har ikke hjemmeboende barn i det hele tatt. Antall barn er lagt inn i regresjonsanalysen med fire kategorier: ingen hjemmeboende barn, ett barn, to barn, tre barn, fire eller flere barn.

Landbakgrunn

Levekårsundersøkelsen omfatter, som nevnt, innvandrere fra ti land. Som vist ovenfor er andelen boligeiere svært forskjellig for innvandrere med ulik bakgrunn. Noen av de mest etablerte innvandergruppene, som pakistanere, srilankere og vietnamesere har omtrent like høy eierandel som majoritetsbefolkningen, det samme har innvandrere fra Bosnia-Hercegovina. I motsatt ende av skalaen skiller somaliere og irakere seg ut med svært lave andeler boligeiere. Dette er de sist ankomne gruppene, og også grupper som har lav yrkesdeltakelse og lave inntekter. I tillegg skiller somaliene seg ut med at de ofte har store familier. Finner vi fortsatt unike effekter av landbakgrunn når vi kontrollerer for botid, familiestørrelse, yrkesaktivitet og inntekt? Dette er spørsmålet vi ønsker svar på når vi inkluderer landvariable i regresjonsanalysen.

Religion

Vi skal ikke i denne studien gå i dybden på spørsmål om religiøs tilhørighet og religiøs praksis. Men vi ønsker å teste en hypotese som av og til kommer opp i denne diskusjonen, nemlig at en del innvandergrupper stenges ute fra det norske boligmarkedet fordi de opplever at de som muslimer ikke kan ta opp rentebærende lån (Engebrechtsen og Farstad 2004, Søholt 2010, Horst (red.) 2013). I Levekårsundersøkelsen stilles et knippe spørsmål om religion. Respondentene er blant annet spurt hvilken religion de har vokst opp med, om de tilhører denne religionen i dag, og om de vil si at religion er viktig i livet deres. I undersøkelsen skilles det mellom protestantisk, katolsk og ortodoks kristendom, men det gjøres ikke tilsvarende skiller for ulike retninger innenfor islam. Vi kan dermed ikke skille mellom ulike trosretninger og tradisjoner. Vi har laget en variabel som skiller ut respondentene som oppgir at de er oppdratt som muslimer, og at de fortsatt tilhører denne troen i dag. Disse oppfatter vi som muslimene i utvalget. Fordi spørsmålene er stilt med utgangspunkt i hvilken tro man ble opplært i, er det ikke mulig

med disse dataene å fange opp eventuelle muslimer som har konvertert til islam i voksen alder. Dette utgjør uansett neppe noen stor gruppe.

Respondentene er også stilt spørsmålet «Hvor viktig vil du si at religion er i livet ditt?». Her har de plassert seg på en skala fra 1 til 10, hvor 1 betyr «ingen betydning» og 10 betyr «svært viktig». Denne variabelen er skjevfordelt: av hele utvalget har 41 prosent verdien 10, og gjennomsnittet for alle er 6.9. Blant muslimene har 51,2 prosent oppgitt den maksimale verdien på skalaen (10). Vi har vi forsøkt å fange opp betydningen av å være sterkt religiøs muslim gjennom å konstruere et samspillsledd: vi har en variabel der muslimer har verdien 1, og alle andre verdien 0, og en variabel der de som sier at religion er svært viktig for dem (10 på skalaen) har verdien 1, og alle andre verdien 0. Samspillsleddet «muslim*religiøs» fanger opp de som har verdien 1 på begge variable, altså muslimer som skårer religionens betydning til 10.

Tilknytning til Norge

Det stilles flere spørsmål i levekårsundersøkelsen som kan brukes som indikatorer på den enkeltes tilhørighet til Norge. Eksempler på slike er om respondenten leser norske aviser, hvor godt han/hun behersker norsk språk, og om de er medlemmer i norske organisasjoner og foreninger (Blom og Henriksen 2008, Henriksen 2010). Problemet med å bruke slike variabler som selvstendige forklaringsfaktorer, er at de er sterkt korrelerte med botid. Jo lengre innvandrene har vært i landet, jo sterkere rettigheter får de, og jo bedre kunnskaper om norsk språk og samfunn må vi anta at de har. I denne analysen har vi forsøkt å omgå dette problemet med å velge en indikator som i mindre grad varierer med botid, nemlig om respondenten har fullført noen form for utdanning i Norge. Det å innrullere seg i norsk utdanning tyder på et ønske om å etablere seg i landet for en lengre periode, og å forstå det samfunnet man har kommet til. Videre vil man gjennom å utdanne seg i Norge få kjennskap til norsk kultur og norske koder, slik at utdanning i seg selv kan forstås som et inkluderende tiltak. Det å ta en norsk utdanning, og det å kjøpe bolig i Norge, kan begge forstås som tegn på at man føler tilknytning til det norske samfunnet, og er innstilt på at det er dette samfunnet man skal leve i over tid.

I tillegg inkluderer vi spørsmålene om respondentene er norske statsborgere, og om de stemmer ved kommune- og stortingsvalg. Også disse utfallene er korrelert med botid, til dels av rent formelle årsaker: man må ha tre års botid for å ha stemmerett ved kommune- og fylkestingsvalg, og for å ha stemmerett ved stortingsvalg må man være norsk statsborger. Norsk statsborgerskap krever i sin tur at man har bodd i Norge i minst sju av de siste ti årene. Disse målene er likevel inkludert fordi de indikerer at man har tatt konkrete og aktive valg for å uttrykke at man føler tilhørighet til Norge – blant annet må man som hovedregel oppgi sitt opprinnelige statsborgerskap for å bli norsk statsborger. Vi ser også på om respondenten har søkt norsk statsborgerskap uten å få det, siden også det å søke statsborgerskap må antas å signalisere en sterk orientering mot Norge.

Den siste hovedindikatoren på tilhørighet i Norge er mer direkte målt: respondente i Levekårsundersøkelsen har fått spørsmålet «Folk som bor i Norge kan i varierende grad føle samhørighet med Norge som land. I hvilken grad føler du samhørighet med Norge som land? Svar på en skala fra 1 til 7 der 1 betyr "ingen samhørighet" og 7 betyr

"stor samhörighet".» Gjennomsnittsverdien for alle respondentene på dette spørsmålet er 5,00. For utvalget som helhet er fordelingen skjev, og heller mot «sterk samhörighet»-siden av skalaen: færre enn 9 prosent har plassert seg ved 1 eller 2, mens oppgir 25 prosent maksverdien 7. Det er imidlertid en del variasjon, også mellom innvandrere med ulik landbakgrunn, som gjør at denne variabelen egner seg (som en kontinuerlig variabel) i en regresjonsanalyse.

Regresjonsmodellen

Tabell 1 viser regresjonsanalysen for hele utvalget, satt opp stegvis i tre ulike modeller. Modell 1 inkluderer bare bakgrunnsvariablene: botid, inntekt, yrkesaktivitet og antall barn. Denne gir informasjon om hvordan disse faktorene virker inn på sannsynligheten for at man eier bolig.

Modell 2 inkluderer også landvariablene. Dette vil si noe om landbakgrunn fortsatt har betydning for sannsynligheten for å bo i eid bolig, også når vi holder botid, yrkesaktivitet etc. konstant.

Modell 3 er den fulle modellen, som inkluderer bakgrunnsvariablene, landbakgrunn, religiøsitet, og indikatorene på tilknytning til Norge. Den gir informasjon om betydningen av tilhørighet til Norge, som definert her, når alle de andre faktorene holdes konstante.

Tabell 2. Logistisk regresjon, avhengig variabel: eier sin egen bolig i Norge. Alle innvandrergupper i Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Botid (ref. født i Norge/kom før skolestart)			
0–4 år	-2,441**	-1,758**	-1,032**
5–9 år	-1,765**	-,942**	-,434*
10 år eller mer	-,497**	-,169	-,094
Inntekt, ref. under 200 000			
200-299 999	,420**	,380**	,394**
300-399 999	1,221**	1,219**	1,237**
400-499 999	2,193**	2,187**	2,193**
500 000 eller mer	2,308**	2,178**	2,176**
I jobb	,527**	,539**	,466**
Antall barn, ref. ingen barn			
1 barn	,617**	,513**	,511**
2 barn	,927**	,825**	,836**

3 barn	,434**	,357*	,403*
4 eller flere barn	-,143	-,016	-,003
Landbakgrunn, ref. Pakistan			
Bosnia		-1,308**	-1,381**
Serbia		-1,248**	-1,364**
Tyrkia		-1,229**	-1,345**
Irak		-2,307**	-2,427**
Iran		-,843**	-1,066**
Vietnam		-,696**	-,919**
Somalia		-2,805**	-2,896**
Chile		-1,562**	-1,689**
Sri Lanka		-,380 ⁺	-,591*
Religiøs muslim			-,252 ⁺
Norsk utdanning			,257**
Tilhørighet til Norge			-,026
Stemmer ved valg			,386**
Norsk statsborger			,376*
Søkt norsk statsborgerskap			-,184
Konstant	-,209	,561	,126
-2LL	3002,055	2733,107	2690,540
Nagelkerke R2	,406	,485	,496

Tabellen viser to mål på hvor mye forklaringskraft de inkluderte variablene har: -2LL og Nagelkerke R2. Begge målene sier noe om hvor mye modellene forklarer, sammenlignet med en modell som bare inneholdt konstantleddet og ingen forklarende variabler. Og begge tallene tyder på at modellen gir gode estimater for hvem som faktisk eier egen bolig: Nagelkerke R2 høyere enn .4 oppfattes som relativt høyt. Den øker også jo flere variabler som legges til, noe som tyder på at alle de nye variablene har en viss selvstendig forklaringskraft.

Tolkning av regresjonsanalysen

Det mest påfallende, både i modell 1 og i modell 2, er hvordan så å si alle variablene kommer ut som statistisk signifikante. Botid har en åpenbar betydning, og de som har vært i Norge i mindre enn fire år, har – rimeligvis - klart mindre sannsynlighet for å eie boligen sin enn de som er født i Norge eller kom til Norge som barn. Det samme har de som har 5–9 års botid. Også innvandrere som har bodd i Norge i ti år eller mer har noe lavere sannsynlighet for å eie egen bolig enn de som har tilbrakt hele livet sitt i Norge, men denne forskjellen er langt svakere, og forsvinner ved kontroll for landbakgrunn. Dette henger sammen med at innvandrere med ulik landbakgrunn typisk har ulik botid, slik at mye av botidseffekten «spises opp» av landbakgrunnen.

Inntekt har en klar betydning i alle modellene. De som har inntekter mellom 200 000 og 299 999 kroner, har noe større sannsynlighet for å eie sin egen bolig enn de som har de aller laveste inntektene. Denne forskjellen er imidlertid liten i alle modellene – det er fortsatt vanskelig å kjøpe bolig om den registrerte husholdningsinntekten ikke overstiger 300 000 kroner (målt i 2006, med datidens boligpriser). Koeffisienten er høyere for husholdninger med inntekter mellom 300 000 og 399 999, og vesentlig høyere for de to gruppene med inntekter over 400 000 kroner. Det er ikke noe overraskende i dette, snarere bekrefter disse funnene det vi måtte anta: også for innvandrere er inntekt avgjørende for beslutningen om å investere i bolig. I motsetning til variablene for botid endres disse koeffisientene lite når vi kontrollerer for de andre variablene i modell 2 og 3: betydningen av inntekt er den samme, uavhengig av landbakgrunn, religiøsitet og tilknytning til Norge.

Effekten av å være i jobb er relativt svak i denne modellen, men den er statistisk signifikant i alle modellene. Dette er litt overraskende, siden vi allerede har kontrollert for inntekt. Det å ha jobb har altså en *selvstendig* effekt på tilbøyeligheten til å eie bolig, som består når vi holder inntektene konstante. Som nevnt ovenfor, kan det å være i jobb eller ikke i noen grad ses på som et uttrykk for tilknytning til Norge, og også si noe om hvilke impulser man får i det daglige. I tillegg kommer at det er lettere å få lån til bolig hvis man har arbeidsinntekt. I den sammenhengen kan forskjellen på «300 000 kroner utbetalt fra NAV» og «300 000 kroner i lønnsinntekt» være betydelig. Arbeid og lønnsinntekt har altså en selvstendig betydning i denne sammenhengen, også når vi sammenligner personer med samme botid og inntektsnivå.

Effekten av antall barn er interessant. Som nevnt har barnefamilier større sjanse for å eie sin egen bolig enn husholdninger uten barn. Her er det likevel to effekter som trekker i forskjellige retninger: det å ha barn øker kanskje behovet for, eller ønsket om, å ha et eget stabilt sted å bo, men det å ha mange barn minsker den økonomiske evnen til å få dette ønsket til å gå i oppfyllelse. Begge disse effektene vises i modellen: den største positive effekten, gjennomgående i alle tre modeller, finner vi for tobarnsfamiliene. Trebarnsfamiliene er mindre forskjellige fra husholdningene uten barn, og familiene med fire eller flere barn har verken større eller mindre sannsynlighet for å eie egen bolig enn husholdninger uten barn. Dette må vi anta er et spørsmål om mangel på muligheter: firebarnsfamilier kan nok ønske å kjøpe et bosted, men å finne et egnet hjem til en så stor familie kan være vanskelig – og slike bosteder er dyre. Legger man til at det også er dyrt å ha fire barn, blir det klart at store familier kan ha vanskelig for å komme seg inn på det norske boligmarkedet.

I modell 1 ser vi at inntekt og botid er de to faktorene som har sterkest betydning på om en eier egen bolig eller ikke. I modell 2 er landbakgrunn lagt til, og mange av disse har en sterk selvstendig betydning. Effekten av å komme fra Somalia eller Irak er de sterkeste, som vi kunne forvente ut fra gjennomgangen innledningsvis. Sammenlikningskategorien her er pakistanere, og det er verdt å merke seg at alle koeffisientene er negative: ingen har så høy sannsynlighet for å eie sin egen bolig som det pakistanerne har, når vi kontrollerer for de bakgrunnsvariablene som er tatt inn her. Forskjellen mellom pakistanere og srilankere er likevel liten, det samme er forskjellen mellom pakistanere og vietnamesere. Koeffisientene for alle landene er statistisk signifikant i begge mo-

dellene, noe som tyder på at landbakgrunn fortsatt har en selvstendig betydning når demografiske og økonomiske variable er kontrollert for. Dette gjelder ikke minst for de to innvandrergruppene som i minst grad eier egen bolig: somaliere og irakere.

I modell 3 legger vi til variablene som måler tilhørighet til Norge. Denne analysen viser at det å ha fullført en norsk utdanning, og det å føle høy grad av tilhørighet til Norge, samt statsborgerskap og valgdeltakelse har betydning for sannsynligheten for å eie bolig. Viktigheten av botid synker ytterligere i modell 3, sammenlignet med modell 1 og 2, skjønt botidsvariablene er fortsatt signifikante. Dette understreker det som ble nevnt ovenfor, at variabler som måler tilhørighet er korrelerte med botid. For innvandrere fra de fleste landene er det for eksempel en tendens til at de skårer høyere på spørsmålet om følelse av tilhørighet til Norge jo lengre de har vært her. Statsborgerskap, og dermed stemmerett ved stortingsvalg (men ikke kommunevalg), kan man først få etter sju års botid. For øvrig endrer det å legge til disse variablene lite på de andre koeffisientene, noe som indikerer at vi her legger til nye dimensjoner. Det å ha fullført noe utdanning i Norge er den faktoren som slår sterkest ut, men denne er ikke veldig sterk sammenlignet med andre variabler i modellen. Det er imidlertid en liten, selvstendig effekt at det å ha norsk utdanning. I og med at vi alt har kontrollert for botid, inntekt og yrkesaktivitet, tolker vi dette som utslag av at utdanning i Norge øker forståelsen for hvordan det norske samfunnet fungerer, og kanskje øker ønsket om å skaffe egen, eid bolig.

Det å være muslim, og samtidig si at religionen er svært viktig, reduserer svakt sjansen for at man eier sin egen bolig. Dette gir støtte til hypotesen om at forbudet mot rentebærende lån i islam blir et hinder mot boligkjøp i Norge. Også denne effekten er svak, og den er signifikant bare på 10-prosentsnivå. Dette framstår altså ikke som en hovedfaktor, men kan være en av mange faktorer som har betydning for om man velger å investere i bolig i Norge.

Hvordan man svarer på spørsmålet om tilhørighet i Norge, har ingen effekt i denne sammenhengen. Det har derimot spørsmålet om man har gjennomført noe utdanning i Norge, om man er norsk statsborger, og om man stemmer ved valg i Norge. Alle disse målene på tilhørighet i landet har en signifikant, og positiv, sammenheng med det å eie bolig i Norge. Alle disse faktorene kan forstås som uttrykk for at man «satser» på Norge som sitt nye hjemland: man utdanner seg i Norge, man blir norsk statsborger, man setter seg inn i norsk politikk og stemmer ved valg – og man etablerer seg i eid bolig. Det å ha søkt norsk statsborgerskap uten å få det, sannsynligvis fordi man ikke oppfyller kvalifikasjonene (enda), har derimot ingen sammenheng med det å eie bolig. Dette kan være en påminning om at de ulike tilknytningsmålene ikke bare er uttrykk for preferanser og aspirasjoner, men også for muligheter og ressurser.

Det er ikke usannsynlig at faktorer som verdiorientering og prioriteringer – som de nye variablene i modell 3 er ment å måle – i stor grad også fanges opp av landvariablene. Analysen er derfor også kjørt uten landbakgrunn (ikke vist). Dette økte verdien av koeffisienten for «religiøs muslim» (-.348), og gjorde den signifikant på enprosentsnivå. Tre av de fire andre «verdiorientering-variablene» fikk derimot svekket betydning, mens koeffisienten for valgdeltakelse ble noe større (.403). At det å være muslim og si at religion er svært viktig framstår som en mer sentral faktor i analysen uten landvariabler, kan ha sammenheng med at somaliere nesten uten unntak er muslimer, og at mer enn 90 pro-

sent av dem tilordner religion verdien 10 på skalaen over hvor viktig dette er. Somalierne, som i svært liten grad eier bolig, vil dermed dra resultatene i den retningen. Kontrollert for landbakgrunn svekkes denne variabelen – selv om den ikke forsvinner helt.

Det å være i jobb gir et selvstendig utslag i analysen. Variabelen slik den er lagt inn her, måler bare yrkestilknytningen til intervjupersonen. Dermed er den et mål på husholdningens yrkesaktivitet bare i tilfeller der intervjupersonen er eneste voksne i huset; mange av de som mangler egen jobbtilknytning kan ha yrkesaktive ektefeller. Vi har derfor som en kontroll kjørt analysene på nytt, men med dummyvariabler for husholdningstype og yrkesaktivitet (husholdning uten barn – enslig forsørger i jobb – enslig forsørger uten jobb – par, ingen i jobb – par, en i jobb – par, begge i jobb) i stedet for variabelen «i jobb». I disse analysene er også variabelen «antall barn» utelatt, fordi den alternative operasjonaliseringen også skiller mellom husholdninger med og uten barn. «Husholdninger uten barn» ville blitt referansekategori for begge variablene, og dette ville gjort resultatene vanskelige å tolke. Denne endringen i analyseoppsettet forandret svært lite på resultatene, slik at konklusjonene er de samme. Den eneste substansielle endringen var faktisk at effekten av å være muslim og oppleve religion som svært viktig, forsvant. En mulig forklaring på dette er at mange av muslimene som er opptatt av å leve i tråd med religionen vil leve i parfamilier der bare en av foreldrene er i jobb. Å skille ut eninntektsparene kan dermed ha «spist opp» den direkte effekten av religion. Dette understreker at sammenhengen mellom religion og boligkjøp er skjør, og ikke bør tillegges svært stor vekt.

Oppsummering

Den faktoren som aller sterkest påvirker om innvandrere kjøper bolig i Norge, er husholdningsinntekt. Innvandrere med høye (relativt sett) husholdningsinntekter kjøper bolig, de med lave inntekter gjør det ikke. Dette handler nok mer om muligheter enn om preferanser. Lengre botid, yrkesaktivitet, og det å ha ett eller to barn, øker også sjansene for å kjøpe bolig. Trebarnsfamilier skiller seg derimot bare ganske svakt fra barnløse, og familier med fire eller flere barn skiller seg ikke fra barnløse husholdninger i det hele tatt når det gjelder oddsen for at de eier egen bolig. Det å ha fire barn er dyrt, og det å kjøpe en bolig som passer til en så stor familie vil også være kostnadskrevende. Selv med kontroll for alle disse bakgrunnsfaktorene finner vi imidlertid klare forskjeller mellom innvandrere fra ulike land. Det er ikke godt å si hva dette skyldes, hvilke faktorer knyttet til landbakgrunn som influerer på tilbøyeligheten til å ville kjøpe bolig. Det analysen derimot forteller, er at holdninger og religiøsitet – faktorer som ofte tillegges stor forklaringskraft for innvandreres tilpasning i Norge – tilfører analysen relativt lite. Det å ha norsk utdanning øker svakt tendensen til å kjøpe bolig, mens det å være muslim og si at religion er svært viktig svakt minsker sjansen for at man eier sin egen bolig. Dette er i tråd med hypotesen om at forbudet mot rentebærende lån bidrar til å stenge innvandrere ute fra eiemarkedet – men effekten er liten, sammenlignet med de fleste andre effekter i modellen.

Som nevnt innledningsvis, har Aarland (2011) gjort en liknende analyse med andre variabler, og med et noe annerledes avgrenset datasett. Hun kontrollerer blant annet for

langt flere variabler som måler tilknytning til Norge, men finner svært få signifikante effekter av disse. Også i hennes analyse er inntekt den variabelen som slår sterkest ut, og også i disse analysene gjenstår klare effekter for landbakgrunn fra Somalia og Irak.

De relativt store utslagene av opprinnelsesland gjenstår likevel som et uløst problem. Man kunne tenke seg at de store forskjellene mellom landgrupper vi så innledningsvis, der somaliere og irakere skiller seg klart ut, ville forsvinne ved kontroll for botid, inntekt, yrkesaktivitet og antall barn. Dette er vanlige forklaringer på hvorfor noen grupper, og særlig somaliere, er så marginale på boligmarkedet: at de har kort botid, liten yrkesaktivitet og lav inntekt, og mange barn. Vi skal gjøre noen analyser for somaliere og irakere særskilt for å se hvilke mekanismer som utspiller seg innenfor hver av disse to gruppene.

Hvilke somaliere og irakere kjøper sine egne boliger?

Som vi så innledningsvis, utgjør boligeierne en minoritet både blant somaliere og irakere: henholdsvis 15 og 28 prosent innenfor disse gruppene eier boligen de bor i. For husholdninger med barn er andelene 14 og 32 prosent. Andelene er lave, særlig blant somaliene, men de er ikke null. Det er noen, også i disse gruppene, som har kjøpt bolig i Norge. På hvilke måter skiller disse seg fra sine landsmenn som ikke kjøper bolig? Dette er spørsmålet som diskuteres i dette avsnittet. Modellen er den samme som ovenfor, med de samme variablene, men her er den kjørt separat kun for somaliske og irakiske respondenter i Levekårsundersøkelsen.

Tabell 2. Logistisk regresjon, avhengig variabel: eier sin egen bolig i Norge. Bare somaliske og irakiske respondenter.

	Somaliere	Irakere
Botid (ref. født i Norge/kom før skolestart)		
0–4 år	-1,859*	-2,066
5–9 år	-1,311+	,424
10 år eller mer	-,652	1,250
Inntekt, ref. under 200 000		
200-299 999	,757	-,009
300-399 999	1,208+	,811+
400-499 999	3,377**	1,874**
500 000 eller mer	3,387**	1,929**
I jobb	-,117	,818*
Antall barn, ref. ingen barn		

1 barn	-1,461+	1,125*
2 barn	-,581	,841*
3 barn	-1,091	,885+
4 eller flere barn	-2,011*	-,928
Religiøs muslim	-,095	-,493
Norsk utdanning	,697	,107
Tilhørighet til Norge	-,260*	,207*
Stemmer ved valg	,900	,240
Norsk statsborger	-,488	,429
Søkt norsk statsborgerskap	-,711	,298
Konstant	-,568	-4,020
-2LL	167.454	264.052
Nagelkerke R2	,356	,453
N=	243	354

Disse to analysene inneholder langt færre signifikante resultater enn tabell 1, noe som delvis har sammenheng med det lavere antallet informanter (N). Mangelen på signifikante funn henger også sammen med at det er vanskeligere å predikere hvem blant disse to gruppene som faktisk kjøper bolig. Det er få tilfeller å analysere på – bare 41 somaliere, og 91 irakere i dette utvalget eier boligen de bor i. Med så få observasjoner vil rene tilfeldigheter skape en del «støy» i dataene.

Funn og analyse

Hovedfunnet som kommer fram i tabellen, er intuitivt forståelig: Den faktoren som først og fremst styrer boligkjøp blant disse to innvandrergruppene, er inntekt. Jo høyere inntekt innvandrerne fra disse landene har i Norge, jo større er sjansen for at de kjøper bolig. Effektene av botid er svakere for disse gruppene enn for utvalget for øvrig, og for irakere later denne faktoren overhodet ikke til å ha betydning. Dette resultatet kommer fram delvis fordi det er mindre variasjon langs denne dimensjonen for disse to gruppene. Det er rett og slett ikke mange som har mer enn ti års botid, og svært få er født i Norge eller kom før skolealder. Antall barn har negativ effekt for somalieres boligkjøp i Norge, men bare koeffisienten for å ha fire eller flere barn er statistisk signifikant på 5 prosents-nivå. At også familier med ett barn sjeldnere enn andre eier bolig blant somaliene er overraskende, men har sammenheng med trekk ved disse familiene: nesten halvparten av ettbarnsfamiliene med bakgrunn fra Somalia er enslige mødre uten betalt arbeid. Flerbarnsfamiliene er oftere par, og har oftere iallfall en lønnsinntekt. Blant irakere er derimot familier med ett, to og tre barn signifikant mer tilbøyelige til å kjøpe bolig enn enslige – som også er tilfelle for innvandrergruppen som helhet (jf. tabell A.1).

Religiøsitet later ikke ut til å ha betydning, heller ikke om man har fullført noen form for utdanning i Norge. Derimot er det for begge gruppene en effekt av opplevelsen av

tilhørighet i Norge, men den går i motsatt retning: for irakere er det en positiv sammenheng mellom det å uttrykke sterk tilhørighet til Norge, og det å eie sin egen bolig. For somaliere er det en negativ sammenheng: jo sterkere tilhørighet somaliere føler til Norge, jo mindre sannsynlig er det at de kjøper bolig her. Dette kontraintuitive funnet kan ha sammenheng med at det er en sterk samvariasjon mellom opplevelse av tilhørighet og inntekt blant somaliene: jo lavere inntekt, jo mindre tilhørighet. Hvis inntekt og tilhørighetsfølelse måler omtrent det samme, og inntektsvariabelen har en sterk og positiv sammenheng med det å eie bolig, kan koeffisienten for sammenheng mellom tilhørighet og boligeierskap lett bli misvisende. Denne tolkningen styrkes av at den negative effekten for tilhørighet forsvinner når vi gjør analysene uten å kontrollere for inntekt (tabellen er ikke vist).

Oppsummering

I dette kapitlet har vi søkt å få en bedre forståelse for hvorfor noen innvandrere kjøper sin egen bolig i Norge, mens andre ikke gjør det. Det er store forskjeller i boligeie etter landbakgrunn, og somaliere og irakere er de gruppene som har minst sannsynlighet for å eie boligen sin. Forskjeller i botid, husholdningsstruktur og jobbtilknytning later bare i begrenset grad til å forklare dette. Også når vi sammenligner innvandrergupper som er «like» relatert til botid, husholdningsstruktur og jobbtilknytning er boligeierskapet lavere blant somaliere og irakere. Unntaket er at somaliere og irakere som lever i parforhold der begge har lønnsinntekt har en andel boligeiere som nærmer seg det man kan se for noen andre innvandrergupper. Den lave andelen toinntektspar i disse gruppene kan dermed være en delvis forklaring på det fenomenet vi observerer.

Regresjonsanalysene kan oppsummeres i følgende punkter:

- Faktorer knyttet til inkluderingen i Norge har en klar betydning for om innvandrere kjøper bolig her eller ikke.
 - De med kort botid vil sjelden eie egen bolig, mens de som har bodd i Norge i ti år eller mer ikke skiller seg fra de som har bodd her siden barndommen;
 - Inntekt er den aller sterkeste faktoren. Jo høyere inntekter innvandlerne har, jo oftere eier de boligen sin.
 - Det å være i jobb har en selvstendig effekt på boligeierskapet. Den består også når vi kontrollerer for inntekt. Dette kan ha sammenheng med at det er lettere å få lån når man har lønnsinntekt, enn når man kun lever av offentlige overføringer.
 - Antallet barn har en interessant kurvlineær effekt: sjansen for at man eier bolig er større når man har ett, to og til dels tre barn, men familier med fire eller flere barn har mindre sannsynlighet for å eie og skiller seg ikke fra husholdninger uten barn. Det å ha barn kan øke motivasjonen for å kjøpe bolig, men det å ha mange barn kan gjøre det vanskeligere å få til.
- Selv etter at vi har kontrollert for botid, inntekt, yrkesaktivitet og antall barn, består effekten av landbakgrunn. Disse effektene fremstår også som relativt sterke, ikke minst for somaliere og irakere. Det er altså en «landbakgrunneffekt» som har en di-

rekte virkning, uavhengig av faktorene knyttet til inkludering i Norge. Den kvantitative analysen gir ikke svar på hva dette skyldes.

- Vi inkluderte fem variabler i regresjonsanalysene som mål på verdiorientering og tilhørighet til Norge. Generelt har disse variablene liten betydning, og veier klart lettere enn betydningen av inntekt og antall barn. Det å stemme ved valg, og det å være norsk statsborger, gir de sterkeste utslagene, men også disse er relativt svake sammenlignet med andre sammenhenger. Det kan se ut til at effektene av verdier og prioriteringer i stor grad fanges opp av landvariable.

Analysene av utvalget som helhet kunne ikke gi svar på hva som er spesielt med somaliere og irakere, som gjør at de i så liten grad etablerer seg i egen eid bolig. I tredje avsnitt i dette kapitlet gjorde vi derfor separate analyser for disse to gruppene, der hovedspørsmålet var – på hvilke måter skiller somaliere og irakere som eier sin egen bolig seg fra sine landsmenn som ikke eier bolig? Det korte svaret er at de har høyere inntekt. Inntekt slo sterkt ut med hensyn til begge innvandrergruppene. For øvrig var resultatene ulike for de to gruppene, noe som antyder at det er ulike mekanismer i sving. For irakere later ikke botid til å ha betydning overhodet, mens det å ha ett, to eller tre barn har en klar betydning. Botid har en viss betydning for somalierne, mens det å ha barn ikke slår ut. Det å være muslim og tillegge religion stor betydning slår ikke ut for noen av gruppene. Vi kan likevel ikke trekke svært sterke konklusjoner av disse funnene. Usikkerheten går ikke primært på at utvalgene er for små, men på at det er lite variasjon langs disse dimensjonene for de to innvandrergruppene (jf. vedlegg 1, tabell A). Når botid ikke ser ut til å ha betydning for irakere, kan det ha sammenheng med at 57 prosent av utvalget har vært i Norge i mellom fem og ni år. Og det at religiøsitet ikke slår ut for somaliere, må ses i sammenheng med at 97 prosent av dem er muslimer, og at gjennomsnittlig skåre på skalaen over hvor stor betydning de tillegger religion, er hele 9,75. Praktisk talt alle somalierne i utvalget er dermed «religiøse muslimer». Dette er dog ikke tilfelle for irakerne, men heller ikke for dem finner vi noen direkte effekt av religion. Her kan det også anføres at den manglende variasjonen blant somalierne tilsier at også de 15 prosentene som har kjøpt bolig er muslimer og sier at religionen er svært viktig for dem. Vi finner altså ingen støtte i dette materialet for hypotesen om at hovedgrunnen til at somaliere ikke kjøper bolig, er renteforbudet i islam. Samtidig har vi ikke kunnskap nok til å si at hypotesen av avkrefte – religion er mer et spørsmål om ulike tolkninger enn om «mer» eller «mindre» på en skala fra 1 til 10.

Det generelle inntrykket fra disse analysene er at innvandreres boligkjøp påvirkes av de samme faktorene som boligkjøp i majoritetsbefolkningen: barnefamilier eier bolig oftere enn husholdninger uten barn, og husholdninger med høyere inntekter eier bolig oftere enn lavinntekts-husholdninger. Det å ha betalt arbeid er en fordel. Den eneste «innvandrerspesifikke» variabelen som slår ut, er botid – jo lengre botid, jo flere boligeiere. I tillegg ser vi at innvandrere fra ulike land tilpasser seg ulikt på boligmarkedet, av grunner som ikke forklares i denne analysen. Variablene som skulle måle verdiorientering og tilhørighet i Norge har liten betydning, sammenlignet med variablene som sier noe om hvor godt innvandrerne har lyktes i Norge. Sagt på en annen måte er det øko-

nomisk kapital, forstått som inntekt, som avgjør spørsmålet om boligkjøp i Norge, og ikke «sosial kapital» forstått som opplevelse av tilhørighet.

Gjennom disse kvalitative analysene har vi gitt et oversiktsbilde av hvilke faktorer som påvirker innvandreres kjøp av bolig i Norge. Hvilke vurderinger og prosesser som ligger bak disse boligkjøpene, kan likevel ikke kvantitative data si så mye om. I de neste kapitlene bruker vi de kvalitative intervjuene, som ble beskrevet i kapittel 2, til å kaste lys over flyttebeslutninger, barrierer på boligmarkedet, og hvordan det oppleves å ha en ustabil bosituasjon.

Kapittel 4. Informantenes bakgrunn og bosituasjon

Kvalitative intervjuer med 10 foreldre i familier som har en ustabil boligsituasjon er det viktigste datagrunnlaget i denne rapporten. I dette kapitlet presenterer vi informantenes bakgrunn og situasjon på boligmarkedet. De fleste informantene ble rekruttert ved hjelp av tredjepersoner, som jobbet i tiltak for personer med innvandrerbakgrunn, og vi er derfor forsiktige med å oppgi informasjon som kan bidra til å identifisere enkeltpersoner. Informantene vil derfor ikke bli presentert en etter en. Vi velger i stedet å gi et overblikksbilde over informantenes bakgrunn og nåværende situasjon, i forhold til sivil status, antall barn, innvandringsbakgrunn, botid, norskferdigheter, arbeidstilknytning og økonomi. I kapitlet beskriver vi videre informantens nåværende bosituasjon og preferanser for hvordan de helst ønsker å bo. Avslutningsvis ser vi på barrierer på eiemarkedet.

Familiesituasjon

Alle informantene var kvinner. De fleste var enslige mødre. Syv av mødrene hadde aleneansvar for barna, mens tre levde sammen med faren til barna. To av informantene hadde ett barn, en hadde to, fire informanter hadde tre barn, to hadde fire og en hadde fem barn. En av informantene bodde ikke sammen med barna sine på intervjutidspunktet.

Den yngste kvinnen som ble intervjuet, var 27 år. Den eldste var 48. De fleste av mødrene var i slutten av 20-årene eller begynnelsen av 30-årene. Alderen til informantenes barn varierte, men alle var under 18 år. Kvinnen som hadde det yngste barnet, hadde en baby som enda ikke hadde fylt ett år. En av informantene hadde en 16-åring som bodde hjemme, og to hadde barn på 15. Resten av barna befant seg i aldersgruppene mellom 0 og 16 år.

Av de tre mødrene som var gifte, var én gift med en mann som hadde en midlertidig deltidsjobb. En av kvinnene hadde en mann som på intervjutidspunktet deltok på kurs i regi av NAV, en tredje var gift med en mann som etter mange år i arbeid hadde pådratt seg store ryggproblemer og ikke lenger kunne jobbe (det er uklart om han hadde noen form for uføreytelse).

De fleste enslige mødrene hadde lite eller ingen kontakt med barnefaren, og de snakket i liten grad om han. En fortalte at han bodde i en annen del av Norge, en annen at han var i et afrikansk land, og en tredje at mannen var død. Én informant nevnte barnefaren da hun snakket om sin egen beslutning om å skille seg fra ham, fordi han ikke fungerte godt som far for barna, en annen snakket om hvor upålitelig han var når barnebidraget skulle betales. Ingen av disse informantene ga noe uttrykk for at barna hadde samvær med faren.

Landbakgrunn, botid og norskferdigheter

Sju av mødrene vi intervjuet hadde somalisk bakgrunn, to kom fra Irak og en var norsk uten innvandrerbakgrunn. Av de syv somaliske informantene hadde to kommet til Norge som barn (yngre enn 18 år), den ene av disse var under skolealder da hun kom til Norge. De fem andre hadde kommet til Norge som voksne. Alle somalierne i utvalget hadde kommet til Norge som flyktninger, med unntak av den ene som var gift og hadde kommet på familiegjenforening til mannen sin. De to irakiske kvinnene hadde også kommet til Norge i voksen alder på familiegjenforening, etter at mannen først hadde fått opphold som flyktning.

Det varierer hvor lenge informantene med innvandrerbakgrunn har vært i Norge. En kom på begynnelsen av 90-tallet og hadde tilbrakt mesteparten av barndommen, og hele sitt voksne liv, i Norge. En annen hadde kommet som enslig mindreårig på slutten av 90-tallet. For øvrig hadde de informantene som hadde vært i Norge lengst kommet i perioden 2000 – 2004. Resten kom senere på 2000-tallet: de som hadde kortest botid hadde kommet i 2010 og 2011. En av disse to kom på familiegjenforening, og mannen hadde vært lengre i Norge.

Det var stor variasjon i informantens norskferdigheter, og dette hadde sammenheng med botid. De mødrene som kom til Norge i ung alder snakket flytende norsk, mens de som har kortere botid hadde mer varierende grad av norskferdigheter. Alle snakket noe norsk, men fem av dem snakket mye på eget morsmål via tolk i intervjuene, mens en kun brukte tolk i noen få sammenhenger.

Yrkesaktivitet, utdanning og inntektskilder

De fleste informantene står utenfor arbeidslivet. Av alle de ti informantene var bare én i fulltids arbeid, i et vikariat. En annen hadde en deltidsjobb ved siden av fulltids studier. Begge disse var enslige, men tre av kvinnene i utvalget er som nevnt gifte. Bare en av disse har en mann som er i betalt arbeid, og han har en midlertidig deltidsjobb. En tredje mottok Arbeidsavklaringspenger på intervjutidspunktet, og forsøkte å kvalifisere seg videre gjennom å ta et fagbrev. De sju andre informantene deltok i kvalifiseringstiltak, med vekt på norskopplæring. Det varierte i hvilken grad de hadde utdanning fra opprinnelseslandet, men dette ble ikke systematisk tematisert i intervjuene.

Kvinnene som deltok i kvalifisering, mottok ulike offentlige ytelser: introduksjonsstønad, lønn fra Kvalifiseringsprogrammet³, overgangsstønad, økonomisk sosialhjelp, kontantstøtte og barnebidrag. En av kvinnene mottok arbeidsavklaringspenger. Informanten som var under utdanning kombinerte studielån med barnebidrag og barnetrygd, og hadde i tillegg en liten deltidsjobb. De fleste mottok bostøtte, og noen oppga at de hadde mottatt bostøtte tidligere.

³ Introduksjonsstønad er lønn som følger av Introduksjonsordningen for flyktninger, og er på 2G, lønn fra Kvalifiseringsprogrammet er også på 2G og betales fra Nav.

Bosituasjon på intervjutidspunktet

Alle informantene bodde i leiligheter på intervjutidspunktet. Sju av informantene leide på det private markedet, mens tre bodde i kommunale leiligheter. Hvor lenge de hadde bodd i sin nåværende bolig, varierte: noen hadde bodd der i flere år, da etter en tidligere omflakkende tilværelse på boligmarkedet, andre hadde bodd der i noen måneder. De fleste informantene hadde bodd i sin nåværende bolig i to år eller mindre. En av informantene var i en særlig fortvilet situasjon, i og med at kontrakten på leiligheten hun bodde i utløp dagen etter intervjuet, og hun ikke hadde noe sted å dra.

Nåværende boligproblemer

Det finnes relativt mye informasjon om boforhold blant familier med lavinntekt (Grødem 2008a og b, Nordvik 2010a og b, Hansen og Lescher-Nuland 2011) og blant familier med innvandrerbakgrunn (Blom og Henriksen 2008, Grødem 2011). Dimensjoner som framheves i disse studiene er trangboddhet, dårlig materiell standard, boligproblemer som fukt, trekk, kulde, mugg og sopp, og støy (trafikkstøy, nabostøy, annet). Slike boligproblemer går som en rød tråd gjennom så å si alle intervjuene i denne studien, både blant dem som leier privat og dem som leier kommunalt.

Nesten alle informantene forteller at boligen de bor i er liten. Dette gjaldt både de som bodde i kommunale leiligheter, og de som leide privat. Statistisk sentralbyrå definerer hushold som trangbodde dersom husholdet har færre rom enn antall husholdsmedlemmer. Flere av informantene passer i denne kategorien, og for to av familiene vi intervjuet ble trangboddhet vektlagt som den viktigste årsaken til at de ønsket å flytte. En av disse familiene leide av en privat utleier, den andre bodde i en kommunal bolig. I begge tilfeller bodde mor og far med fire eller fem barn i en leilighet med to rom og stue. En av mødrene forklarte hvordan hun og mannen sov på stua, og at det var så trangt at barna ikke kunne ha med venner hjem. Også en av de enslige mødrene fortalte hvordan hun sov med sine to yngste på stua, så de to eldste barna kunne få hvert sitt rom. Alle informantene påpekte at trangboddheten gikk ut over livskvaliteten, både for voksne og barn.

Alle informantene vi intervjuet beskriver at leiligheten har dårlig materiell standard. Dette går på ulike aspekter – fra generelt dårlig standard, som at skapene på kjøkkenet er ødelagte og at leilighetene er nedslitte, til at leiligheten trekker og er kald. En av informantene har også store problemer med fukt og mugg, og forteller at både hun og barna får helseplager av å bo der. Hun har legeerklæring som bekrefter at helseproblemene er reelle.

Bare en av informantene nevnte støy som et problem, hun hadde en gang flyttet fra en leilighet fordi hun opplevde nabostøy i en slik grad at det gikk ut over nattesøvnen. Hun opplevde at mangelen på søvn var grunnen til at hun fikk påvist høyt blodtrykk i denne perioden.

Tilgiengelighet til leiligheten er et framtrедende tema i to av intervjuene. To av informantene forteller at leiligheten de har nå ligger oppe i etasjene i en leilighet uten heis, og at de har små barn som de må bære opp trappene. For den ene informanten, som

leier privat, har dette ført til at hun og barna delvis er «fange» i leiligheten: kvinnen har to barn som er for små til å gå selv, og hun klarer ikke å bære dem opp og ned trappene daglig. Dette er en hovedårsak til at de ikke går i barnehage. Moren velger i stedet å ha en annen somalisk kvinne som dagmamma. Denne kvinnen kommer hjem til familien og er hos barna når moren deltar på kvalifiseringstiltak og norskundervisning. Den andre informantene som bekymrer seg over tilgjengeligheten leier av kommunen, og bor i 12. etasje i en blokk uten heis. Hun er særlig bekymret fordi mannen har store helseplager og problemer med å komme seg ut når han har smerter. Mangelen på tilgjengelighet i leiligheten skaper utrygghet og isolasjon i disse to familiene.

Alle informantene beskriver ulike strategier de har brukt for å enten bedre nåværende bosituasjon eller for å komme seg ut av den. Det er gjort lite forskning på strategier i boligmarkedet blant etniske minoriteter (Søholt 2010:25). Dette har ikke vært et hovedtema i prosjektet, men informantene har likevel gjennomgående snakket mye om hvordan de har prøvd å bedre situasjonen sin, og vi beskriver disse strategiene i alle empirikapitlene gjennom resten av rapporten.

Spesielt om kommunale boliger

Intervjuene våre bekrefter i stor grad inntrykket av at kommunale boliger ofte har lav standard, eller at søkere til slike boliger ikke alltid får tildelt boliger som passer til behovene deres. Av de tre informantene som bodde i kommunal bolig på intervjutidspunktet, opplevde alle at leiligheten hadde dårlig materiell standard. En av dem hadde flyttet fra en kommunal bolig til en annen, og beskrev særlig den første boligen hun hadde fått tildelt som uakseptabel. Dette hadde hun sett med det samme hun kom til blokka der boligen lå, men fordi hun hadde et desperat behov for bolig akkurat da, sa hun ja til å ta den:

Jeg kan ikke beskrive det, hvor dårlig leiligheten var. Det er narkomane og leiligheten er i fjerde etasje, trappen er helt bratt, rett opp. Og jeg tenkte at den leiligheten passer ikke for meg, jeg har tre små barn, kjøkkenet er... de sa bare "nei, du bestemmer selv, om du vil ta den er opp til deg, om du vil gå privat, du bestemmer selv". (...) Jeg sa "ok, greit da tar jeg den". For barna mine var så små jeg hadde ikke sjanse til å finne noe annet. (...) Men barn kan ikke bo der, til og med voksne kan ikke bo der.

Opplevelsen av at leiligheten ikke var egnet for barnefamilier fikk informanten bekreftet da hun etter mange telefonsamtaler overtalte lederen for boligkontoret til å komme og se på den:

Og hun ble helt i sjokk.(...) Hun sa "merkelig at du har fått denne leiligheten". Jeg sa "ja, men uansett har jeg fått den, jeg trenger hjelp".

Lederen for boligkontoret var altså enig i at leiligheten var uegnet for en barnefamilie da hun fikk se den. Vi vet ikke hva som var bakgrunnen for at familien likevel fikk dette tilbudet, men det er verdt å merke seg at kvinnen måtte stå svært hardt på for å komme ut av den når hun først hadde flyttet inn. Informanten selv var svært opptatt av dette: hun hadde klart å kjempe imot, og dermed kommet seg ut av en uholdbar situasjon.

Men hva med dem som var vanskeligere stilt enn henne selv? «Tenk hvis jeg var i den situasjon og ikke snakket norsk, jeg kunne bodd der hele livet mitt.(...) Jeg ser folk fra Somalia med fire barn eller seks eller åtte barn, som bor sånn».

Etter tre-fire måneder på venteliste ble kvinnen og barna hennes flyttet til en ny kommunal bolig. Den lå i et bedre område, men også denne leiligheten var i dårlig materiell stand, og kjøkkenskapene var ødelagte. Kvinnen hadde på intervjudtidspunktet tatt kontakt gjentatte ganger med kommunen for å få dem til å reparere disse skapene, og var sint og frustrert over måten hun ble møtt på (jf. kapittel 6).

Av de to andre som leide kommunalt var en mest opptatt av at leiligheten var for liten for familiens behov. Denne kvinnen hadde mange barn, og disse tilbrakte mye tid ute fordi det ikke var plass til å utfolde seg innendørs. Den siste informanten som bodde i kommunal leilighet fortalte at leiligheten var kald og at det trakk. Hun hadde også problemer med en nabo. Kvinnen ønsket å flytte, men kom seg ikke ut av situasjonen.

Nabolag kan være en viktig faktor for ønske om flytting. Grødem (2011) finner at opplevelsen av utrygghet i nabolaget varierer med en rekke faktorer utover de som er knyttet til boligen, men at de som bor i kommunale boliger oftere enn andre sier at nabolaget deres har problemer med kriminalitet, vold og hærverk. Forhold i nabolaget er framtrедende i Hansen og Lescher-Nulands studie (2011), fordi dette kommer fram som en så stor bekymring hos deres informanter. Dette gjaldt særlig blant informanter som bodde i kommunale boliger i områder der det var stor opphopning av slike boliger. I vår studie bodde tre informanter i kommunal bolig på intervjudtidspunktet, og ingen av dem snakket om problemer i nabolaget. En av dem bodde i et område der det ikke var andre kommunale boliger enn den hun disponerte, og hun var svært fornøyd med nærmiljøet. De to andre som bodde i kommunale boliger snakket mye om boligstandard, men ingen av dem nevnte problemer i nærmiljøet.

Private utleieboliger

Beskrivelsen av nåværende boligstandard er ikke bedre for informantene som bor i private leieboliger. Også de som bodde privat opplevde at de hadde det for trangt, og en sa – i motsetning til informanten med kommunal bolig som var bekymret for trangboddheten – at barna ikke kom seg ut, fordi det ikke var egnede utearealer nær leiligheten. En av informantene hadde en treårig kontrakt på en privat bolig som var svært nedslitt. Hun hadde gjort huseieren oppmerksom på situasjonen gjentatte ganger, og han lovte å pusse opp, men ingenting skjedde. Dette var den ene av informantene som snakket om at boligen var direkte sykdomsfremkallende, både for henne selv og barna: det var mye mugg og fukt i leiligheten, og familien fikk luftveisproblemer.

Den største forskjellen på beskrivelsen av private og kommunale utleieboliger i dette materialet, er at de som bor privat bekymrer seg for husleieøkninger og plutselige kontraktsoppsigelser. De fleste informantene har opplevd begge deler tidligere, og flere forteller også om personer i nettverket sitt som har slike opplevelser. Disse bekymringene kommer i tillegg til de problemene de har med trangboddhet og lav standard.

Informantene som bodde i private utleieboliger, betalte i mange tilfeller relativt mye for leilighetene sine. Ingen hadde husleie under 10 000 kroner, det høyeste beløpet

som ble nevnt, var 13 500. Alle mottok bostøtte, men den dekker kun en begrenset del av husleien. Flere opplevde det også som et usikkerhetsmoment at utleier hadde økt husleia i løpet av perioden de bodde der – dette skjedde også med informanter som hadde bodd kort tid i de nåværende boligene – og de fryktet at husleia kom til å øke igjen. En av informantene hadde også opplevd at kommunen sa stopp da hun ville ha hjelp til å dekke huseierens siste krav. Kommunen hadde sagt at denne leiligheten nå var for dyr, og at familien måtte flytte. Flere av informantene påpekte at husleiene var særlig dyre sett i forhold til hvor dårlig standard de holdt. Dette er også diskutert i tidligere studier (Søholt 2010).

Kontraktsutløp og utkastelse var gjennomgående temaer i intervjuene med informanter som bodde i private leieboliger. Informantene som bodde i kommunale boliger var ikke bekymret for dette. Deres kontrakter varte over tid, og de var ikke redde for at boligeieren – kommunen – skulle avbryte kontrakten. Deres hovedanliggende var at de ønsket å flytte fordi de var så misfornøyd med standarden på boligen

Hva slags kontrakter informantene hadde med private utleiery, varierte. I den ene enden av skalaen fant vi de som hadde leilighet gjennom store private utleiefirmaer som OBOS og USBL, som hadde kontrakter i tre år med mulighet til tre års forlengelse. Her er det en øvre grense på maks seks år. En av informantene vi intervjuet hadde en lengre flyttehistorie bak seg, og de seks årene hun leide av et slikt firma var den lengste og mest stabile bosituasjonen hun hadde hatt. Da taket om å leie i seks år var nådd, opplevde hun flere flyttinger før hun til slutt fikk en kommunal leilighet. En annen av informantene leide av et privat utleiefirma på intervjutidspunktet, men hadde flere år igjen av leiekontrakten og var mer opptatt av forhold som dårlig materiell standard og høy husleie. I den motsatte enden av skalaen finner vi en informant som på et tidspunkt bare fikk kontrakt for én måned av gangen. Først når husleia var betalt for en måned, inngikk utleier kontrakt for neste måned. Flere av informantene snakket også om at de hadde, eller hadde hatt, kontrakter for ett år av gangen. Andre igjen forteller at de har kontrakter på tre år av gangen. Som vi beskriver i kapittel 4 er det likevel ikke korte kontrakter, men endringer i kontraktsforhold og utkastelser underveis, som særlig bekymrer informantene.

Preferanser rundt bosituasjon

Problemene informantene opplever i forbindelse med nåværende boligsituasjon gir et bakteppe for å forstå deres preferanser for hvordan de ønsker å bo. De fleste informantene hadde ikke store forventninger til boligløsningen de kunne oppnå, men «rent», «passe stort», «ikke for dyrt» og «ikke helseskadelig» var ønsker som gikk igjen. Når de fleste snakket om hvordan de ønsket å bo, var beskrivelsene av en bedre bolig i stor grad knyttet til forhold som ville befri dem fra det de oppfattet som det mest presserende problemet med sin nåværende bolig. Dermed ville informantene som bodde trangt først og fremst flytte til en større bolig, og informanten som strevde med å bære små barn opp i fjerde etasje ønsket seg en bolig i første etasje. En av informantene unnlot å

svare direkte, men sa i stedet at «Folk må ha det trygt». En av mødrene i utvalget hadde familie i en annen bydel i Oslo, og ønsket å flytte inn i naboleiligheten deres.

Preferanser rundt bolig varierte også blant informantene. Dette kom særlig fram i forbindelse med kommunale boliger. Flere av informantene som bodde i private utleieboliger, ønsket å komme inn i kommunal bolig. Tre av disse sju hadde søkt en eller flere ganger om tildeling av kommunal bolig. En av dem forklarte:

Jeg vil ha kommunal bolig i nærheten der jeg bor. Jeg håper at det er en leilighet i nærheten der jeg bor og at den er i helsemessig god stand, et hus som er rent og ikke helseskadelig og som er bra for barna.

Som det kommer fram fra sitatet knytter denne informanten kommunal bolig til at leiligheten er i helsemessig god stand. Dette må forstås i lys av at hun bor i en privat leilighet med fukt og mugg, og ikke har klart å finne seg andre alternativer på det private leiemarkedet. Flere studier har dokumentert at en del familier ønsker seg kommunale boliger, til tross for at også disse ofte er preget av dårlig standard. Studier av Hansen og Lescher-Nuland (2011) og Vassenden, Lie og Skodal (2012), viser at kommunale boliger også framstår som en «trygg havn» for familier med svært små muligheter på boligmarkedet.

To av våre informanter har imidlertid klare meninger om at de aldri skal inn i kommunal bolig, og begge disse legger vekt på bomiljøet rundt disse boligene. Begge er vokst opp i Norge, og den ene har erfaring med å bo i kommunale bolig fra sin egen barndom.

Jeg var sytten og har angst for rus, men la meg si at hvis jeg hadde vært tiltrukket av rus, så fantes det ikke et bedre paradis enn det jeg hadde rett utenfor døra mi, (...) Og jeg har jo prøvd å spørre hvorfor man setter sammen på den måten – og svaret er at 'ja vi vet jo at det er uheldig' – men alle vanskeligstilte kommer under samme system, så det blir bare de som får, de får (...).

Kommunal bolig? Nei, det alltid vært helt uaktuelt. Det er ikke noe godt sted for barn å vokse opp. Der er jo mange av leietakerne rusmisbrukere og psykiatriske pasienter. Man kan virkelig ikke la barnet sitt vokse opp i oppgang med dem.

Informantenes ulike preferanser må analyseres i lys av alternativene disse menneskene opplever at de har, og også i lys av hvilke erfaringer de har gjort seg med – eller hva slags kjennskap de har om – både private og kommunale boliger.

De fleste informantene hadde svært lave inntekter og ingen jobb, og det var vanskelig å tenke seg at de skulle komme i en situasjon der de kunne kjøpe bolig uten omfattende hjelp. Når de ikke selv tematiserte spørsmålet om å kjøpe bolig, unnlot vi å reise spørsmålet. Det framsto som lite hensiktsmessig å stille hypotetiske spørsmål om boligkjøp, når informanten selv ikke brakte dette på bane.

Tre av mødrene i utvalget var klare på at de ønsket å kjøpe. Dette var de tre som holdt på å utdanne seg eller kvalifisere seg for arbeidsmarkedet, og som hadde ambisjoner om å skaffe seg faste arbeidsinntekter på sikt. Den ene av disse informantene, som

hadde vokst opp i leiebolig i Norge, uttrykte særlig et ønske om å kunne kjøpe bolig fordi hun følte at opplevelsen av å ha noe eget og varig var viktig for barna. Hun hadde en sterk preferanse for å eie bolig, og formidlet at eierskap og stabilitet var viktigere enn standarden som sådan: «Hvis jeg kunne fått mulighet til å kjøpe i dag ville jeg flytta i dag. Jeg ville heller ha kjøpt et oppussingsobjekt som jeg måtte pusse opp i ti år, enn å fortsette å leie», sa denne informanten. Dette hadde sammenheng med at hun som voksen hadde hun et sterkt ønske om å tilby sine barn det hun selv ikke hadde hatt, men opplevde at dette ikke lot seg gjøre. Dette kom hun tilbake til gjentatte ganger i intervjuet:

Selv om du føler det er ditt, så er det ikke ditt hjem. Hvis jeg vil gjøre noe så blir jeg trukket i depositum. Hvis jeg skal henge noe på veggene må jeg sparkle – det er så mye ekstrajobb, det er så mye kontroll. Jeg bruker bare magneter for å henge opp ting til ungene. Men det påvirker lysten – man er alltid på vei til å flytte. Kan ikke gjøre det til hjemmekoselig. (...) Når barna mine spør – kan du ikke henge opp tegningen og Ole -Brumm lampa. Så vet jeg at da ryker mamma sitt eneste sparefond.

Flere forskningsarbeider i de siste årene har formidlet en distinksjon mellom «bolig» og «hjem». Vanskeligstilte på boligmarkedet kan tilbys en bolig, men det er ikke gitt at de får boligen til å fungere som et hjem (Vassenden, Skodal og Lie 2012: 55ff, Bakke et al. 2012, jf. Flessen 2012). «Så lenge du ikke eier, føler du deg som gjest», sier en informant hos Vassenden et al. (2012:58). Det er dette vår informant formidler: hun bor i leiligheten, men hun opplever det ikke som hjemmet sitt. Hun kan ikke gjøre selv den minste endring, som å lage små hull i veggen for å henge opp sønnens Ole Brumm-lampe. Å miste depositumet, som er hennes «eneste sparefond», er et stadig ris bak speilet som gjør at hun er redd for gjøre noe som kan oppleves som å forringe boligen. Denne informanten formidlet et sterkt ønske om å kjøpe leilighet, for å kunne gi ungene det hjemmet hun selv hadde savnet i oppveksten. Hun vektla særlig at barna skulle få opplevelsen av stabilitet, av å kunne snakke med selvfølghet om huset sitt og rommet sitt, men opplevde at dette var utenfor rekkevidde.

Ekskludert fra eiemarkedet

Ingen av informantene i denne studien hadde på noe tidspunkt eid bolig i Norge. De tre informantene som formidlet at de ønsket å kjøpe bolig, opplevde at boligkjøp på intervju-tidspunktet var utenfor rekkevidde. Grunnen til dette var økonomisk. To av disse kvinnene var i utdanning og i jobb, den tredje mottok en trygdeytelse samtidig som hun deltok i kvalifisering. Deres utfordring handler om manglende økonomisk evne til å spare opp eller skaffe tilstrekkelig egenkapital. Ingen av informantene er i en situasjon hvor foreldre kan fungere som kausjonister eller på andre måter stille ressurser til disposisjon. En annen dimensjon i dette er at de har barn, og har derfor en del nødvendige utgifter relatert til det, samtidig som de har behov for en større (og dyrere) bolig enn de ville hatt som enslige:

Jeg har store problemer med å komme meg inn på boligmarkedet for jeg har ikke økonomi til å spare til egenkapital på 20 prosent og jeg har ikke foreldre som kan gi sikkerhet i hus og alt det har jeg ikke. Og ved at jeg er alene med to barn så øker min utgift. Og det jeg får i lån per i dag, om jeg skulle fått det, jeg får ikke kjøpt noen bolig som passer for vårt behov da. Det er liksom en håpløs situasjon.

Kvinnen opplever det som frustrerende at hun ikke har en sjanse til å komme seg inn på boligmarkedet. Hun hadde undersøkt mulighetene til å få startlån, men hadde fått beskjed om at hun først måtte få en fast jobb, og på dette tidspunktet hadde hun bare et vikariat. De to andre mødrene som snakket om at de ønsket å kjøpe leilighet var også frustrerte over at de ikke fikk boliglån fordi de ikke hadde fast jobb. Begge disse to kvinnene mente at de hadde bevist over tid at de var økonomisk ansvarlige og kunne håndtere de faste utgiftene sine. Den ene av dem var også sikker på at hun kom til å få fast jobb om en stund – hun var student på intervjutidspunktet – og syntes banken kunne lagt noe vekt på det også.

De må vurdere saken fra forskjellig situasjon. De må ikke gjøre reglene slik at man må følge det slavisk. For eksempel at man må se en familie som har mulighet til å få jobb. De må gi rom for skønnsvurdering, ikke bare faste regler.

Jeg sparer og sparer. Men jeg blir litt motløs, for det hjelper ikke, på en måte. De ser bare på inntekt, ikke på forbruk og vaner. Jeg har bare gode referanser, og har aldri fått en eneste betalingsanmerkning. Banken kan se på utskriften hvordan jeg har satt inn penger hver måned, hvis de hadde giddet å sjekke. Men du kan jobbe så hardt du bare vil, du kan virkelig prøve og stå på... det hjelper ikke. Hvis du ikke har fast jobb, og er alenemor, så faller du bare utenfor, da får du ikke hjelp. Det er en fattigdomsfelle det her. Det hjelper ikke å ha orden på sakene.

To av kvinnene hadde undersøkt mulighetene til å få startlån. Den ene, som var student, hadde fått beskjed om at hun måtte ha fast jobb først. Den andre gikk på Arbeidsavklaringspenger, og hadde en søknad om startlån inne til behandling. Hun hadde vært i kontakt med flere banker, og fått samme beskjed: Hun var uaktuell som låntaker så lenge hun ikke hadde fast jobb, til tross for at hun hadde klart å spare en del egenkapital. Denne informanten skilte seg ut fra de andre ved at hun hadde hatt jobb tidligere og klart å spare noe av inntekten sin da. De to andre opplevde at de befant seg i seg i en låst situasjon. Fordi de ikke hadde ressurser til å kjøpe bolig, måtte de leie. Samtidig betalte de så mye i husleie at de ikke hadde mulighet til å legge seg opp egenkapital. De opplevde at de var i en ond sirkel. Dette var de svært bevisste på, og de opplevde det som bittert:

Det er ingen som har lyst til å betale 11000 – det er ikke verdt det. Men vi må. Hvis ikke så blir du uteligger. (...) Og det gjør at man blir trist – som jeg sier, jeg kan betale 11-12 tusen – men forskjellen for meg er at jeg vet at jeg betaler for noe som er mitt, men nå vet jeg at jeg kaster de pengene ut av vinduet, og jeg har ingen ting å etterlate mine barn, de blir stående på samme sted som meg, de er født og oppvokst i Norge men eier ingen ting.

Den forrige leiligheten betalte jeg 12600 hver måned i seks år. (...) Jeg spurte [boligeieren] hvor mye betaler han til gjeld og hvor mye får han til overs. Hans utleiemegler tar 1500 og resten går rett til banken på gjelden, så i seks år har jeg betalt hans gjeld.

Begge kvinnene beskriver store utfordringer knyttet til å få et sted å bo, og at de betaler svært mye i husleie. De er bevisste på at de kunne betjent relativt store boliglån for den samme månedlige summen de nå betaler i husleie. Utfordringen er at de ikke har tilstrekkelig sikkerhet til å få boliglån, og dermed ender de med å betale pengene til en utleier i stedet. Begge informantene opplever at det er lite hjelp å få fra boligkontoret. Det at de ikke har fast jobb sperrer for at de i det hele tatt får vurdert muligheten for å kjøpe bolig. Særlig den første moren beskriver følelsen av utenforskap knyttet til at det er så vanskelig å komme inn på eiemarkedet. Selv om dette også gjelder en del unge i majoritetsbefolkningen, er det fra hennes ståsted klart at dette berører innvandrere i særlig grad. Dette knytter hun særlig til mangelen på familie med formue i Norge.

To av de tre kvinnene som ønsker å kjøpe bolig, har somalisk bakgrunn. Ingen av dem nevner noe forbud mot rentebærende lån, men understreker tvert imot at de svært gjerne vil ha boliglån, og da etter de reglene som gjelder. Problemet deres er at de ikke får lån, fordi de ikke har fast jobb. Dette kan tolkes som en støtte til funnene i de kvantitative analysene – både arbeidstilknytning og høy inntekt er positivt assosiert med boligkjøp. De som mangler disse godene, har vanskelig for å få kjøpt. Dette gjelder også blant somaliere.

Oppsummering

Gjennomgangen i kapitlet belyser flere av problemstillingene i rapporten. For det første har vi spurt om hva det er som kjennetegner familier som flytter ofte. Alle informantene er kvinner, syv av ti er enslige forsørgere, og alle har dårlig økonomi. En av informantene er norsk, syv kommer fra Somalia og to fra Irak. Familiene har mellom ett og fem barn, i alderen 0-16 år. Det som særlig skiller informantene fra hverandre er særlig knyttet til norskferdigheter, botid og utdanning. Blant informantene med innvandrerbakgrunn er en i fulltidsjobb, i et vikariat, og en annen har en deltidsjobb ved siden av fulltids masterstudier. De øvrige informantene deltar i kvalifiseringstiltak og går på norskundervisning, og er avhengig av offentlig økonomisk støtte. Bare tre av mødrene i utvalget bor sammen med fedrene til barna, og av disse har kun en av fedrene en deltidsjobb, de to andre er arbeidsuføre. De aller fleste informantene tilhører dermed det som med et engelsk begrep heter «workless households», altså husholdninger der ingen av de voksne er i arbeid. «Workless households» oppfattes som særdeles utsatte for fattigdom og sosial eksklusjon (f.eks. Cantillon 2011). Informantene er ekskluderte langs mange dimensjoner, og eksklusjonen på arbeidsmarkedet og den dårlige familieøkonomien gir store begrensninger på boligmarkedet.

For det andre har vi sett på informantenes boforhold på intervju tidspunktet. Sju av informantene leier privat, tre leier gjennom kommunen. Det er påfallende i dette materialet hvor små forskjeller det er mellom de som leier av kommunen og de som leier

på det private markedet. Historier om trangboddhet, dårlig tilgjengelighet, fukt og mugg, dårlige utearealer og dårlig materiell standard gikk igjen, enten informanten leide på den ene eller andre måten. Både de som leide av kommunen og de som leide privat formidlet at de brukte til dels mye energi på å kontakte utleier og be om utbedring av det som ikke fungerte. Det at de betaler høye husleier, fra 10 000 kroner i måneden og oppover, bidrar naturligvis til å senke den disponible inntekten deres ytterligere. Mulighetene for å spare og legge opp egenkapital er ikke-eksisterende i disse familiene.

Det tredje temaet i kapitlet handler om informantenes preferanser knyttet til bosituasjon. De fleste formidlet svært beskjedne ambisjoner, og ønsket seg boliger der det var «rent», «passe stort» og «ikke helseskadelig». Tre av informantene var tydelige på at de ønsket å kjøpe bolig. En var særlig tydelig på at det var vanskelig å gjøre en leid bolig til et hjem, så lenge det var så mange begrensninger på hva man kan gjøre i en bolig man ikke eier. Informantenes ambisjoner må forstås ut fra hvilke alternativer informantene opplever at de har, og ut fra tidligere erfaringer. Ulike holdninger til kommunale boliger illustrerer dette poenget; noen av informantene opplevde at kommunal bolig ville være det beste alternativet, mens for andre var dette uaktuelt.

De som ønsket å kjøpe, opplevde det som den største barrieren at de ikke fikk lån fordi de ikke hadde fast jobb. Alle tre var inne på at bankene burde se på andre parametre enn akkurat dette – for eksempel om de hadde betalingsanmerkninger, noe ingen av dem hadde.

Informantene opplever gjennomgående at de bor dårlig, og også at husleiene de betaler er urimelig høye. Dermed kan man stille spørsmålet om hvorfor de ikke flytter? Dette er temaet i neste kapittel.

Kapittel 5. Hvorfor flytter de (ikke)? Om barrierer på leiemarkedet

I dette kapitlet ser vi på årsakene til at familiene ikke har lyktes i å skaffe seg en stabil bosituasjon. Kapitlet handler om barrierer og utestengningsmekanismer på ulike nivåer. Vi ser først på årsakene til de hyppige flyttingene. Her skiller vi mellom det å «flytte til» (man flytter fordi man ønsker seg noe bedre/ oppgraderer), «flytte fra» (man flytter fordi man vil bort fra en uholdbar bosituasjon), og flytting fordi man er nødt (blir kastet ut, eller leiekontrakten utløper). Materialet vårt inneholder særlig mange eksempler på de to siste mekanismene. Et siste tema som behandles i dette kapitlet, er barrierer på leiemarkedet. Hvorfor er det så vanskelig for disse familiene å finne en bolig med akseptabel standard hvor de kan bo stabilt over lengre tid?

Årsaker til hyppige flyttinger

Vi har skissert tre mekanismer som kan få familier til å flytte: man flytter til noe bedre, man flytter fra noe som ikke fungerer, eller man flytter fordi man er nødt til det. Dette gir et godt utgangspunkt for å analysere informantenes fortellinger om egne flyttinger og erfaringer på boligmarkedet, som dette kapitlet vil illustrere.

Det kan likevel være verdt å påpeke at disse mekanismene ikke er gjensidig utelukkende. Samme flytting kan være både «flytting fra» og «flytting av nødvendighet», for eksempel når man forlater en dårlig leilighet der kontraktsperioden har gått ut. Eller det kan være «flytting fra» og «flytting til» i samme situasjon, hvis man trives dårlig et sted og har utsikter til å få noe bedre et annet sted.

I vårt materiale har vi ingen historier om informanter som flytter fordi de har funnet en ideell bolig og vil flytte dit. Som vist i forrige kapittel, opplever alle informantene til dels svært alvorlige problemer med nåværende bosituasjon. De fleste historiene i dette kapitlet handler dermed om å flytte fra noe som ikke er bra, og å flytte fordi man må. Flere av informantene har imidlertid startet flyttehistorien sin med å flytte fra en bosetningskommune i Distrikts-Norge inn til Oslo. Vi starter derfor med å diskutere hvordan disse flyttingene kan forstås.

Flytte til Oslo – eller vekk fra bosetningskommunen?

Flere av informantene med flyktningebakgrunn har bodd i andre kommuner før de flyttet til Oslo. Det kan hende at selve flyttingen til Oslo var en «flytting til». Oslo er en by

med stor tilflytting, og mange flyktninger som opprinnelig har vært bosatt i andre kommuner, flytter over tid til Oslo (Andreassen 2013, Stambøl 2013).

Informantene blant familiene tematiserte ikke dette, men to av dem snakket om hvorfor de ikke ville fortsette å bo i den kommunene de først ble bosatt i. Den ene sa bare at alle somaliere flyttet fra bosettingskommunen, slik at hun ble alene, og at kommunen hadde sagt at hun også kunne flytte til Oslo hvis hun ville – noe hun hadde gjort. Den andre utbroderer mer at hun hadde opplevd det som svært vanskelig å få kontakt med mennesker i den første bosettingskommunen, og at hun hadde opplevd en skremmende rasistisk episode:

Og to ungdommer hadde en bil og kastet en hel pose med cola- og ølbokser. En hel pose [og de ropte] nigger og kasta den på oss. Og ungene var veldig skremt, og sa mamma hvorfor gjør de det, hvorfor gjør de det?

Kvinnen ble skremt av episoden og sier den var medvirkende til at hun bestemte seg for å flytte.

Det finnes fra før to studier som ser på hvorfor flyktninger som plasseres i norske kommuner, velger å bli eller å flytte (Danielsen og Guldbrandsen 2008, Søholt et al. 2012). Begge disse studiene presenterer et bilde der flyttingene fra utkantkommunene til sentrum kan være motivert både av «flytting fra» og «flytting til». De somaliske og irakiske flyktningene i Danielsen og Guldbrandsens (2008) studie, som hadde flyttet til Fredrikstad eller Drammen, hadde flyttet fra bosettingskommunen for å løse problemer knyttet til mangel på arbeidsmuligheter, mangel på relevant skoletilbud, mangel på slekt eller etnisk nettverk, mistriivsel og ensomhet. Men ikke alle disse flyttingene var negativt motiverte: en av informantene til Danielsen og Guldbrandsen (2008) oppga stikkordet «kusine» som årsak til å flytte. Hun hadde i kusine i tilflyttingskommunen, og ønsket å bo i nærheten av henne. Et funn hos Danielsen og Guldbrandsen (2008) er at kvinner og menn ofte har ulike preferanser og legger vekt på ulike ting: kvinner vil flytte på grunn av familierelasjoner og ønsket om å bo nær andre fra opprinnelseslandet, menn ønsker i større grad å flytte på grunn av arbeidssituasjonen. Søholt et al. (2012) fant at flyktninger og arbeidsinnvandrere i norske distriktskommuner framhever barns oppvekstvilkår, tryggheten og det rolige livet i småkommuner, et godt lokalmiljø, og ren natur når de snakker om hva som får dem til å bli der de er. Som negative faktorer framheves at små steder har få møteplasser og et begrenset tilbud på fritida, store avstander, savn av familie og andre med samme kulturelle bakgrunn, og i noen tilfeller kaldt klima og mørketid. En somalisk kvinne i denne undersøkelsen sa at hun ikke ville flytte til Oslo fordi hun trodde det ville bli vanskelig å lære godt norsk et sted det bodde så mange andre somaliere. Andre ønsket seg til Oslo fordi de savnet en moské på stedet de bodde (Søholt et al 2012).

Flytte fra: dårlig boligstandard som flytteårsak

Et sentralt forhold av betydning for informantens bosituasjon knytter seg til typen bolig de bor i. I forrige kapittel redegjorde vi for de boligproblemene informantene opplevde på intervjuutidspunktet. På grunn av lav standard, trangboddhet, dårlig tilgjengelighet og

sykdomsfremkallende forhold i boligen (fukt og mugg) ønsket så å si alle informantene å flytte fra den boligen de hadde.

Det er likevel påfallende i dette materialet at få beskriver flyttinger fra leiligheter de har leid tidligere som frivillige og motivert av lav standard. De to informantene som beskriver at de har flyttet fra noe, har flyttet fra en kommunal bolig til en annen. Den ene flyttet fra en for trang kommunal bolig til en som var større, den andre flyttet fra en bolig hun opplevde hadde svært lav standard til en hun opplevde som bedre. Vi har også et par eksempler på familier som ønsker seg og søker kommunale boliger fordi de opplever den private leieboligen som dårlig og ønsker å komme seg vekk. Men ingen forteller at de har flyttet fra en privateid bolig til en annen fordi de fant en leilighet som var bedre. De som bor i private leieboliger og mistrives går på visning etter visning, men ingen forteller at de har funnet en bolig på det private markedet som huseieren har villet gi dem, som de har hatt råd til, og som de opplevde som bedre enn den gamle (se nedenfor). Mange bor dårlig, men de flytter ikke – de sitter fast i den dårlige boligen.

Flytting fordi man må: «så fort som mulig må du flytte ut»

Majoriteten av flyttingene som informantene forteller om har skjedd mellom leieboliger i Oslo. Disse flyttingene blir sjelden presentert som ønskede flyttinger til noe bedre, men mer uttrykk for nødvendige flyttinger fordi man må.

Flere av informantene hadde historier om at de ble kastet ut av leiligheter midt i kontraktsperioden, ofte fordi huseieren skulle selge eller trengte leiligheten til et familiemedlem.

Og da jeg bodde der fikk jeg oppsigelse etter noen dager. Eieren var en dame fra Sri Lanka. [Hun sa] ”Vi trenger leiligheten, sønnen min skal gifte seg, så fort som mulig må du flytte ut”.

[Mange vil ha kommunale boliger] for det er så forutsigbart, for på leiemarkedet må du ut, særlig pakistanere, [de sier plutselig at] ”fetteren min kommer tilbake” – man må ut etter et år.

Fordi i det området så er alle utleierne ikke norske, pakistanske og srilankere, for de selger hele tiden hus så det føles ikke trygt nok for de selger hele tiden. (...) For eksempel en gang sa han at han skulle selge. Men han pusset opp og senere så leide han ut til noen libanesere til samme pris. Jeg vet ikke hvorfor, de har tre barn og jeg har tre barn.

Husleiekontrakten gikk ut på slutten av året fordi leiligheten skulle selges, vi fikk vite dette i oktober og eieren skulle selge i slutten av året og da måtte du finne deg en annen bolig.

Hva er det som skjer når utleiere plutselig skal selge, eller av andre grunner brått avslutter leieforholdet? I mange tilfeller er grunnene som oppgis sikkert reelle. I den grad dette skjer blant utleiere med innvandrerbakgrunn kan det henge sammen med at mange innvandrere lever transnasjonale liv, der de bor deler av livet i andre land enn Norge.

Hvis et familiemedlem bestemmer seg for å returnere til Norge, er det forståelig at familien som bor her vil gjøre det de kan for å skaffe vedkommende et sted å bo. Husleieloven åpner for at tidsbegrensede kontrakter kan sies opp i kontraktperioden hvis huseier har behov for å bruke boligen, så disse oppsigelsene kan godt være innenfor lovens rammer. Samtidig er det mange av forholdene som beskrives her som helt klart vil være i strid med husleieloven. Ikke desto mindre skaper de en sterk følelse av utrygghet blant mange som leier privat, noe sitatene ovenfor illustrerer.

Gjennomgangen så langt reiser spørsmålet om hvorfor det er så vanskelig for disse familiene å finne gode boligløsninger på det private leiemarkedet. Hva er barrierene de møter?

Barrierer på leiemarkedet

Mange av informantene beskriver at de er «stuck» i en uholdbar bosituasjon, som beskrevet i avsnittet ovenfor. De beskriver også erfaringer med å miste boligen sin på kort varsel og store vansker med å finne en ny. På tross av at de aktivt leter på nettet, ringer huseier og går på visninger, opplever de fleste at det er svært vanskelig å nå gjennom konkurransen om de ledige utleieboligene, Hva er det som gjør at det er så vanskelig for våre informanter å finne boliger på leiemarkedet? Økonomien er naturligvis en faktor, men den later ikke til å være hele forklaringen. De fleste familiene i studien har bostøtte, og mange av dem får også hjelp fra kommunen til å klare boligutgiftene. Informantene beskriver også andre forhold som gjør at de ikke kommer i betraktning for leiligheter som er ledige eller er nødt til å flytte, ofte er dette knyttet til at private utleiere rett og slett gir uttrykk for ikke vil ha dem. Dette handler typisk om tre forhold: manglende arbeidstilknytning, at de har (mange) barn, og etnisk diskriminering.

En av informantene i dette utvalget er en norsk enslig forsørger uten innvandrerbakgrunn. Hun oppsummerer presist det som later til å være underteksten i mange av intervjuene når informantene snakker om problemer de møter:

Det er så mange ting utleiere ikke ønsker. Man ønsker ikke å leie ut til folk med dyr, folk med barn, røykere, osv. De vil ikke ha korttidsleie. De vil ha folk i fast jobb.

Drømmeleietakeren er vel et par uten barn der begge har fast jobb, som ikke planlegger å få barn og som vil bo der i mange år, tror jeg. Og så kom jeg da. Alenemor, og sykemeldt, uten fast jobb. Jeg kom jo helt bakerst i køen.

Manglende arbeidstilknytning

To av informantene opplever sin manglende arbeidstilknytning som et hovedproblem på leiemarkedet. En av dem refererer flere ganger i intervjuet til at dette kommer opp som et tema på visninger – utleiere lurte på om hun har arbeidsinntekt. Den andre har ikke så konkrete erfaringer, men tror at familiens manglende arbeidstilknytning er det som skaper problemer for dem:

Jeg husker ikke hvor mange leiligheter jeg har gått til visning på. Men altfor mange. Hver gang spør de ”jobber du?” Og jeg sier nei, og de sier ”hvor tjener du penger?” Jeg sier jeg er enslig mor, og de sier ”[får du penger fra] Nav?” [og så svarer de] ”Nei, jeg kan ikke leie til deg”.

De sier først at de respekterer de som jobber. Og de – jeg tror det er dét, de vil bare ha de som er i jobb. For eksempel jeg har ikke masse barn, noen har fem. Jeg har bare tre og vi trenger bare to rom, jeg vet ikke hvorfor [jeg ikke får svar/får leilighetene]. Jeg tror det er fordi vi ikke jobber.

Mange utleiere kan være skeptiske til å leie ut til personer som ikke er i jobb. Det kan være stigma knyttet til det å motta NAV-ytelser, og utleierne kan være engstelige for at leietakerne ikke skal klare å betale husleie, eller for at de skal ha en livsstil som gjør dem til vanskelige leietakere. Etter husleieloven skal det relativt gode grunner til for å kaste ut leietakere i Norge, så utleierne vil være opptatte av å minimere risikoen for at noe går galt. Da kan det føles tryggest å leie ut til noen som er i fast jobb. Dette blir en barriere for mange av våre informanter.

Antall barn

Så å si alle informantene opplever at det at de har barn, og særlig at de har mange barn, er en barriere på leiemarkedet.

Med en gang de hører at du har små barn så vil de ikke ha deg mer. (...) Ja en venninne anbefalte meg å si at jeg ikke har barn. Jeg var så forberedt at jeg skulle si at jeg ikke har barn på en visning. Men da de spurte meg bare kom det ut (ler) – jeg har barn. Jeg har tre barn. (...) Jeg likte den leiligheten, den var veldig nær stedet jeg bor og ungene trengte ikke å bytte skole, jeg forklarte at jeg har barn som går på den skolen og det er vanskelig og dere må leie til meg, vær så snill. Og eieren var en norsk ung mann (...) huset er helt nytt og han vil ikke leie ut til familie med små barn. Så beklageligvis leide han ut til en familie med store barn.

Jeg har jo fire barn, jeg jobber ikke, og når jeg prøver å finne meg leilighet - det første de spør meg er ”hvor mange barn har du?”, og jeg har jo fire – og da får jeg ikke noe.

Noen av informantene lurte på om utleiere tror at barn kommer til å ødelegge boligene, og det virker ikke usannsynlig at det kan være bekymring for slitasje som får utleiere til å foretrekke voksne uten barn. En annen forklaring en av informantene peker på er støy – kanskje utleierne vil unngå barn som skriker og bråker. Vi vet ikke hvordan utleiere tenker, men mange av informantene opplever i alle fall at barn er et hinder på leiemarkedet.

Diskriminering

Informanten i sitatet innledningsvis i dette avsnittet opplevde at hun, som sykmeldt alenemor uten arbeidsinntekt, var så langt fra en drømmeleietaker man kunne komme, og at hun dermed stilte helt bakerst i køen. Intervjuene med de andre informantene kan

tyde på at fantes en kø bak denne kvinnen også: der står alenemødrene uten arbeidsinntekt med bakgrunn fra Somalia. Flere forteller om direkte diskriminerende erfaringer på leiemarkedet. Noen av informantene forteller at de opplever å bli avvist allerede når de ringer, og de knytter dette til at huseier ikke vil leie til utlendinger.

Og jeg ringer, med en gang jeg ringer og de hører stemmen din er utenlandsk, og de sier ”nei, beklager utleid”. Det er så urettferdig.

En somalisk kvinne som snakker flytende norsk forteller om hvordan hun opplever å bli møtt på en god måte på telefon, mens når hun møter opp og utleier ser at hun er utlending, så er ikke leiligheten tilgjengelig likevel eller tonen er en annen.

Jeg opplevde det da jeg skulle flytte til Oslo, da opplevde jeg enormt mye diskriminering. (...) For da jeg ringte var jeg alltid velkommen på intervju, men da jeg kom på visning og de skulle gjennom lista, da var det vanlig for meg å si jeg heter [navnet hennes], jeg snakket med deg på telefonen. Og da sa de nei, og jeg sa jo. Når jeg har snakka fort har de skrevet [et norsk navn som ligner veldig] og ikke [mitt navn] og alle har tolka meg som etnisk norsk, pga at jeg ikke har aksent. Og da jeg kom da var det ikke samme vennlige stemme som møtte meg, og det endte med at jeg aldri fikk leilighet. En gang var det 17 leiligheter og han sa samme dag at alle leilighetene er utleid. Og moren til en venninne av meg ble så provosert at hun også ringte og til henne sa han at alle var ledige, og det var visninger ut uka.

En informant fortalte hvordan hun hadde blitt avvist av huseier fordi hun var somalisk.

Det var en tyrkisk mann han sa rett foran meg til søstera si, (...) Han sa bare ”Somalia, jeg leier ikke leilighet til somaliere”. [jeg sa] ”Hva?” Du trenger ikke si det, det holder med ”Nei”, du trenger ikke å si hvorfor du ikke vil leie leilighet til meg. Det er kanskje pga media og sånn.

Diskriminering av somaliere på leiemarkedet er dokumentert tidligere i flere studier (Tronstad 2008, Søholt og Astrup 2009, Søholt 2010, Grødem 2011). Søholt og Astrup intervjuet utleiere – både private småutleiere, kommersielle utleieselskap og boligbyggelag – og fant i alle disse gruppene informanter som var skeptiske til å leie ut til somaliere. Noen uttrykte også skepsis til muslimer generelt. Når forskerne intervjuet somaliere og irakere til den samme studien, fikk de flere historier om diskriminering og trakassering fra utleiere (Søholt og Astrup 2009:146). Tilsvarende historier kommer fram i Horst (2013). Somaliske informanter i denne studien hadde fått tilbakemeldinger fra utleiere som «jeg leier ikke ut til somaliere og røykere»; «du kan ikke stole på somaliere, de ødelegger alt i leiligheten og de lukter vondt» (Horst 2013: 52). Den direkte diskrimineringen som våre informanter forteller om, er med andre ord i tråd med det som kommer fram i flere andre studier.

Et interessant funn i denne sammenhengen er at de somaliske informantene som leier privat, så å si utelukkende leier av andre med innvandrerbakgrunn. Utleierne de forteller om er srilankiske, pakistanske, vietnamesiske, indiske, tyrkiske. Dette finner også Astrup og Søholt (2009:147), som konkluderer «Inntrykket er at slik adferd [diskriminering og trakassering av leietakere] forekommer blant små, uprofesjonelle utleiere,

ikke blant de kommersielle. På bakgrunn av intervjuene kan det se ut til at denne type adferd er mest knyttet til utleiery med annen innvandrerbakgrunn enn leietaker.» Innvandrere som leier ut til andre innvandrere, og den dynamikken, maktforholdet og mulige rasismen som kan oppstå i slike relasjoner, er en lite studert og lite forstått del av det norske boligmarkedet.

Informantene i vår studie formidler at norske utleiery og utleiery med minoritetsbakgrunn møter dem på ulike måter, og at de norske er mer diplomatiske, men at utfallet ofte er det samme. En informant sa at "Nordmennene kanskje sier "vi skal ringe deg» (...) Men utlendingene sier – "hvis du ikke jobber hvorfor kommer du på visning?"". Det hører med til historien til denne informanten at hennes erfaring er at de norske utleieryne som sier at de skal ringe, aldri tar kontakt. I sitatet formidler hun bare at de ofte har en annen tone på visningene.

Praktiske og økonomiske barrierer

Informantene beskrev også praktiske barrierer som forverret situasjonen. Fordi de ikke hadde lønnsinntekt, og ofte hadde store familier, hadde de også svært begrensede valgmuligheter på boligmarkedet. Dårlig økonomi innebærer bl.a. at de ikke hadde mulighet til å kjøpe seg ut av problemer som kan oppstå i overgangsfaser som oppstår i forbindelse med flytting. Et slikt problem kan være at overtakelsesdato på den nye leiligheten er avtalt før oppsigelsesperioden på den gamle utgår, slik at man må betale dobbelt opp. En av informantene hadde måttet si nei til en attraktiv leilighet nettopp av denne årsaken - hun hadde ikke økonomi til å betale på to leiligheter.

Jeg begynte å lete fra september 2012, helt til mars. For det første var det vanskelig å finne en leilighet fordi alle som ligger på nettet skal leies ut fra neste måned, så det er ikke lett å få en leilighet som er ledig om tre-fire måneder. (...) Så det er umulig å vite om du får leilighet akkurat den dagen oppsigelsen går ut. Jeg husker det var en leilighet jeg fikk i januar, hun var pakistaner og ga meg leiligheten. Jeg skulle flytte inn 1. januar, men oppsigelsen min gikk ut mars og jeg måtte betale leie, og det var umulig for meg å betale to leier, så jeg takket nei på den.

Den samme informanten hadde vært på terskelen til å bli boligløs ved siste flytting, og fant en løsning først i aller siste liten:

Og jeg risikerte nesten å ikke ha noe sted å bo. Jeg hadde leid et lokale for å sette tingene mine og skulle være hos en søster til jeg fant en leilighet. Og det var en dag før jeg skulle levere nøkkelen, det var da jeg fikk tilbud om den leiligheten jeg leier nå.

Dette tilbudet kom fordi informanten hadde vært på visning i leiligheten, og senere ringt og forklart hvilken fortvilet situasjon hun var i. Utleieren hadde foretrukket å leie ut til en enslig, men fordi hun ikke hadde funnet sin ideelle leieboer, lot hun vår informant få leiligheten. Leiligheten var kun til leie for ett år, men kvinnen takket likevel ja fordi hun ikke hadde noen andre alternativer.

Disse eksemplene viser hvordan den økonomiske situasjonen og det at de står utenfor arbeidslivet, også legger begrensninger for mulighetene til å flytte / finne en bedre bosituasjon.

Belastninger rundt flytting

Flytting oppfattes som en betydelig belastning i seg selv, både for voksne og barn. Det kan dermed være gode grunner til at barnefamilier som hovedregel unngår å flytte. Familiene vi har intervjuet i dette prosjektet, har en ytterligere stressfaktor i det at flyttingene ofte er ufrivillige, eller at de er motiverte av at man søker å «flytte fra» snarere enn å «flytte til». Informantene i dette utvalget som ønsket å flytte, hadde dette ønsket fordi de opplevde sin nåværende bosituasjon som sterkt utilfredsstillende.

Informantene snakket likevel lite om flyttingen som sådan. Flere ønsket å formidle at de ikke var redde for å flytte, hvis det bare innebar en forbedring av boforholdene. Samtidig kan det hende at de antok at vi selv kunne forstå hvordan det var å stadig måtte flytte:

For å være ærlig, flytting er bare... å flytte fra en leilighet til en annen – alle forstår hvordan det er.

I den offentlige samtalen om barnefamilier som flytter mange ganger tematiseres særlig bekymringen for at barna hyppig må bytte skole og barnehage. Dette er en reell bekymring også for våre informanter, som vi kommer tilbake til nedenfor. Men det å måtte flytte på kort varsel er naturligvis en betydelig belastning også for familier med mindre barn. En av våre informanter var aleneforsørger for tre barn under tre år, og hadde bodd i leiligheten hun disponerte i mindre enn et år, da hun fikk beskjed om å flytte så snart som mulig fordi huseieren ville gjøre leiligheten disponibel for et familie-medlem:

Jeg sa ok greit. Jeg måtte finne ut, det er ikke lett, [med barn på] to år, ti måneder, nyfødt baby. Men du må klare det her (gråter).

Informantene våre snakket i liten grad om selve flytteprosessen som en belastning. Ting ble ødelagt i prosessen, og overgangene kunne være stressende, men dette var forhold de kunne håndtere. Det var utryggheten på boligmarkedet, mangelen på kontroll og forutsigbarhet, og de dårlige boforholdene som tynget dem mest.

Oppsummering

Dette kapitlet har handlet om årsakene til at familiene flytter og om hvilke utfordringer de har erfart på boligmarkedet; kort sagt om hvorfor det er så vanskelig for våre informanter å oppnå en stabil bosituasjon.

Vi har diskutert om flyttingen til Oslo, for de av informantene som har kommet som flyktninger, er motivert av ønsket om å komme til Oslo, eller av ønsket om å komme bort fra den kommunen de blir bosatt i. Intervjuene i denne studien, og funn i tidligere studier, tyder på at begge mekanismene gjør seg gjeldende.

Så å si alle informantene i denne studien bor, eller har nylig bodd, i boliger det hefter store problemer med. Disse problemene er de samme som beskrives i andre studier av boforhold for vanskeligstilte på boligmarkedet: trangboddhet, fukt, mugg, dårlig tilgjengelighet.

Informantene prøver å finne bedre alternativer, men opplever mange avvísninger på det private leiemarkedet. Mange har historier om at de går på visning etter visning, uten å få tilbud om bolig. Informantene opplever at det som taler mot dem er at de ikke har arbeidsinntekt, at de har (mange/små) barn, og – særlig for somalierne - nasjonsbakgrunnen deres.

Flyttingene de beskriver er i stor grad karakterisert av at de flytter fordi de må, og ikke fordi de har klart å finne en bedre leilighet. En vanlig historie er at informantene har måttet flytte fordi kontrakten – vanligvis skrevet for tre år – gikk ut, eller fordi hus-eier avbrøt kontrakten fordi han eller hun skulle disponere leiligheten til andre formål. Slike andre formål kunne være salg, eller at et familiemedlem trengte leiligheten. Tre av informantene i denne studien har opplevd utkastelse med slike begrunnelser, flere ganger hver.

Informantene er mer opptatte av den utsatte situasjonen de har på boligmarkedet, enn av det stresset som følger av flyttingene i seg selv. Flere var likevel inne på problemer i overgangen fra en leilighet til en annen, og det som kan oppfattes som logistikkproblemer i denne sammenhengen.

I denne studien går problemer knyttet til bostabilitet og flytting, og problemer knyttet til dårlig boligstandard, over i hverandre. Informantene er i en marginal posisjon på boligmarkedet, og har få valgmuligheter. De får ikke tilgang til de «gode» leieboligene, og de har mange historier om at boligeiere har avbrutt kontraktene på relativt kort varsel. Når man må flytte på kort varsel er det lite tid til å lete etter en god bolig – flere av informantene forteller at de har akseptert leiligheter som har vært av til dels svært dårlig standard, fordi de har vært nær å bli bostedsløse og opplevd at de ikke har hatt noe valg. De blir også boende i disse boligene over tid, fordi de ikke klarer å finne noe annet. Den manglende muligheten til å flytte fra en dårlig bolig kan være et vel så stort problem som det å flytte i seg selv – hovedpoenget er mangelen på kontroll og valgmuligheter.

Grunnene til at det er så vanskelig for dem å finne gode boliger er dels svært dårlig økonomi, men også at leiemarkedet i Oslo er «selgers marked». Utleiere kan i stor grad velge hvem de vil leie ut til, og barnefamilier uten yrkestilknytning – særlig hvis de er somaliere – kommer ofte bakerst i køen.

Kapittel 6. Offentlige tjenester, tillit, nettverk og deltakelse

I forrige kapittel beskrev vi hvilke barrierer informantene opplever på det private leiemarkedet. I dette kapitlet ser vi først på hvilken hjelp informantene får fra det offentlige, og deretter på hvilken betydning dette har for informantene. Vi ser særlig på betydningen av tillit, nettverk og eksklusjon på andre arenaer.

Møter med offentlige tjenester

Møtet med offentlige tjenester, inkludert med Nav og boligetaten i kommunen, utgjorde bare en liten del av intervjuguiden til dette prosjektet. I realiteten kom likevel mange av intervjuene til å handle mye om dette temaet, fordi mange av informantene var så opptatte av det. Alle beskriver hvordan de har tatt kontakt med det offentlige hjelpeapparatet for å få hjelp med boligsituasjonen sin.

Et aspekt ved dette var standarden på de kommunale boligene informantene var tilbudt. Dette så vi på i kapittel 4, der vi diskuterte boligstandard, og vi tar det ikke opp igjen her. I denne sammenhengen er det likevel verdt å påpeke at for de som bor i kommunale boliger, eller kjenner noen som bor i slike boliger, gir standarden på disse boligene et signal om hva de kan forvente i det norske velferdssamfunnet. «Og de sier Norge er rikt og Norge er bra», sa en informant da hun formidlet hvordan hun selv og mange hun kjente bodde i kommunale boliger av lav standard. Dette er et dårlig utgangspunkt for å utvikle tilhørighet og tillit, både til det norske samfunnet generelt og til norske myndigheter spesielt.

Det informantene var opptatte av i diskusjonen om møter med det offentlige var likevel ikke så mye standarden på hva de kunne få, som måten de ble møtt på i offentlige etater. De opplevde at de fikk lite veiledning og informasjon, at de ble avvist når de ba om hjelp, og at de ble utsatt for diskriminering.

Lite veiledning og informasjon

Tre av informantene skilte seg fra de andre gjennom at de hadde utdanning fra Norge, og de snakket språket flytende. Alle disse tre hadde erfaring med å oppsøke offentlige hjelpeetater, ofte med helt konkrete henvendelser knyttet til utdanning eller bolig. To av dem opplevde at de hadde fått grei hjelp, men at det krevde en betydelig egeninnsats å finne ut av hvor man kan henvende seg, og hva man kan be om:

Jeg hadde en venn som jeg fortalte hvor vanskelig det var å finne leilighet og han anbefalte meg å kontakte boligkontoret for å få hjelp. Og jeg gikk der. Og damen som satt der var overrasket, hun sa til meg ”Hvordan visste du at vi kunne hjelpe?”

Jeg har jo fått info i forhold til husbanken, og det jeg trenger å vite. Men samtidig har jeg *søkt* den informasjonen, det er ingen som har kommet til meg. Jeg har visst at jeg må henvende meg til boligkontoret på Nav, og det har jeg gjort. (...) Så jeg skulle ønske de kunne gi mer informasjon, hjelpe folk.

Språk og kjennskap til mulighetene i systemet kommer frem fra de to somaliske informantene med høyere utdanning, som begge hadde tatt kontakt med boligkontoret for å høre om muligheter for å søke om startlån. De vektla at den informasjonen de hadde fått fra det offentlige var den de hadde etterspurt selv.

De informantene som ikke kjenner det norske systemet så godt som disse som er utdannet i Norge, opplever at de får forvirrende informasjon og lite oppfølging. Alle disse informantene mottar, eller har nylig mottatt, bostøtte, men de har ingen kjennskap til de andre boligsosiale virkemidlene. Så å si alle har erfaring med å henvende seg til boligkontor og NAV og få avslag, og de forstår ikke hvorfor de ikke kan få hjelp:

Ingen hjelp. Bare avslag. Jeg hadde legeerklæring om at dette huset er skadelig, og at mannen min er syk, og likevel har vi fått avslag. De forteller ingen ting om rettigheter, de sier bare ”du har leilighet og du har kontrakt”. (...) Nav sier at ”det er folk som har det verre enn dere, som står foran”, men vi ser jo at folk som ikke har det like vanskelig likevel får hjelp.

Jeg begynte å få allergi. Jeg bruker bare tabletter, når jeg ikke bruker det får jeg vondt i øynene og snufser. Barna mine også. Jeg klør. Jeg rydder hver dag, og vasker hver dag. Men det hjelper ikke. Og jeg søkte kommunal bolig fem ganger, avslag. Uten grunn. Bare avslag. Fem ganger.

Ja det er en språklig barriere så siden vi ikke kan reglene så godt, så er det vanskelig å sette seg inn i reglene. Nå har vi fått avslag og så gir vi opp fordi – vi vet ikke hvordan vi skal gå videre med dette her. Det er ting ved reglene som vi ikke kjenner til.

Den siste informanten legger vekt på at «de ikke kan reglene så godt» og at de ikke vet hvordan de kan ta saken sin videre. Underforstått i dette ligger det at hun ikke har fått informasjon om regler og prosedyrer, og heller ikke har tro på at hun kan spørre om dette. De to første sitatene formidler sterkere følelsen av utenforskap: kvinnene har bedt om hjelp, og de forstår ikke hvorfor de ikke får det. De opplever bosituasjonen sin som uholdbar, mens de ansatte i kommunen ikke synes at situasjonen er ille nok til å rettgjøre tiltak. Konsekvensen var at informantene ble sittende fast i en bosituasjon de opplevde som uholdbar for seg selv og barna. Begge informantene følte seg maktesløse, og uttrykte fortvilelse over manglende evne til å kommunisere med myndighetene.

Også en av de irakiske mødrene forteller at de har søkt Nav om hjelp til å finne leilighet, men får beskjed om at de har kontrakt og derfor kan de ikke hjelpe dem. Hun og mannen søkte om kommunal bolig etter tips fra veilederen i introduksjonsprogrammet.

Men hun sier videre at da hun fikk avslag opplevde hun det ikke som noe poeng å snakke med veilederen sin om dette, da hun følte at veilederen ikke hadde noe motivasjon for å hjelpe henne. Hun forklarte at mannen hennes hadde sagt at grunnen til at de fikk avslag var at de ikke hadde bodd der i fire år.

Så man må ha bodd der i fire år. Men jeg tror at de bare sier det for at vi ikke skal klage da. At de vil at vi bare kan tenke at nå bor vi her en liten stund fremover.

Kvinnen tolker altså avslaget om hjelp fra det offentlige som at de offentlig ansatte finner på regler for at de skal slutte å mase. Hun og mannen hadde gitt opp å spørre om hjelp. Hun opplevde at problemene deres handlet om språk, men også om kjennskap til systemet.

En av informantene var i en spesielt kritisk situasjon på intervjutidspunktet: kontrakten hennes gikk ut dagen etter intervjuet, og hun hadde ikke noe sted å flytte. Denne kvinnen var den eneste informanten som ikke bodde sammen med barna sine på intervjutidspunktet, så vi må holde muligheten åpen for at de kommunale etatene hadde vært mer opptatt av hennes kritiske situasjon hvis hun hadde hatt barn som sto i akutt fare for å bli hjemløse. Kvinnen kom fra Somalia og snakket begrenset norsk og sa hun hadde lite nettverk i Norge. Bakgrunnen for at hun ikke hadde fornyet leiekontrakten var at utleier hadde økt husleia, og at Nav ikke lenger ville betale. Saksbehandleren hadde ifølge kvinnen sagt at «det er altfor høyt, og du må finne en annen bolig, og du må finne den selv». Kvinnen hadde så forsøkt seg på egen hånd på det private leiemarkedet, men opplevde at de manglende språkkunnskapene hennes skapte en uoverstigelig barriere i møte med private utleiere. Saksbehandleren hennes i Nav, som hadde sagt nei til å betale den høyere husleien, sendte henne så til det hun beskriver som en boligfremskaffer i kommunen. Denne personen hadde imidlertid ikke bidratt med noe annet enn å skrive ut annonser på leiligheter og sende henne tilbake til det private leiemarkedet på egen hånd. En av disse leilighetene hadde hun faktisk fått tilbud om å leie, men bare til en pris som var høyere enn den som var annonsert. Leiligheten var vesentlig mindre enn den hun hadde leid fram til da, og utleier ville ha 10 000 kroner i måneden for den. Igjen sa saksbehandleren på Nav nei, og mente at leiligheten var for dyr. Mens kvinnen hadde gått i denne runddansen mellom Nav, boligfremskaffer og private utleiere gikk tida, og på intervjutidspunktet sto hun altså i akutt fare for å bli hjemløs. For denne kvinnen var hjelpen hun hadde fått fra Nav utilstrekkelig, i forhold til det behovet hun hadde for hjelp. Slik hun framstilte det, besto hjelpen hun hadde fått fra Nav i at hun fikk overrakt utskrifter av annonserte visninger og hun opplevde at hun i stor grad ble overlatt til seg selv, med lite informasjon og ingen konkret hjelp. Strategien hennes da hun ble intervjuet var å gå tilbake til Nav og be om hjelp i en akuttsituasjon.

Opplevelser av avvisning og nedlatenhet

Flere av informantene fortalte historier om situasjoner der de følte seg avvist, avfeid eller nedverdiget. Historiene våre informanter forteller om avvisning og nedlatenhet i møte med offentlige etater, handler ofte om at de føler seg beskyldt for å selv være skyld i den situasjonen de er i, eller at de har opptrådt klønete og uhensiktsmessig. En kvinne

som ba om hjelp til å finne en bolig, og som tilbød å reise depositumet selv bare hun kunne få et egnet sted å bo, forteller:

Kommunen svarte at ”du har jo tre års kontrakt, og disse barna, det er jo du som har født dem, og det er mange som står uten bolig”. Boligkontoret sa at ”du er ikke syk, dine barn er ikke handikappet, du kan ikke søke. Du kan ikke søke for du fyller ikke vilkårene”.

(...)og da sa de fra Nav stat at ”det er din feil, du har brukt opp pengene og du må ordne opp selv”. (...) Det samme med overgangsstønad, hvis jeg ikke skjønner noe med søknaden og jeg spør i publikumsmottaket så svarer de ”Du må skjønne det, du har jo fire barn, hvordan kan du ikke fylle ut skjemaet?” Så jeg får ikke hjelp fra noen, jeg har ikke familie her, jeg er alene her.

En annen informant opplevde at hjelpeetater som skulle se på barnas situasjon, svarte «du har valgt å bo her» når hun forsøkte å snakke om hvor vanskelig det var å skape gode livsvilkår for barn i en dårlig bolig. Hun opplevde dette som svært urettferdig, siden hun slett ikke hadde en opplevelse av at hun hadde hatt noe valg. Informantene opplever dette som nedlatenhet – uttalelser som «det er jo du som har født disse barna» og «det er din feil, du har brukt opp pengene» oppleves naturlig nok som lite hjelpsomme.

Andre historier ser ut til å dreie seg om at hjelpeetatene beskylder mødrene for å mase, og avviser dem på dette grunnlaget. Mødrene på sin side opplever ikke at de maser, men at de føler at de ikke når fram, og derfor forsøker flere ganger å formidle hvordan situasjonen deres faktisk er. Dette hadde i flere situasjoner ført til ubehagelige møter:

Og da jeg ringte sa han ”hva gjelder det?” med sånn uhyggelig stemme. Og jeg forklarte, og han sa ”du må gjøre det selv”. (...) For fire dager ringte jeg boligbygg og han sa ”ikke ring meg mer, jeg vil ikke høre stemmen din”. Det er så tungt. - K8

Informantene formidler fortvilelse over at de opplever å ikke nå fram, og over det de opplever som urimelig avvisning hos Nav og boligkontor. En av kvinnene sa ”...det er alltid det samme, folk har glemt personlighet og menneskelighet, de har glemt dem som ikke har det lett.” En informant vektla betydningen av å møte folk som behandlet dem ordentlig.

Det eneste man håper når man går til kommunen er at man møter en som er snill.(...) Noen er snille og behjelpelige, men noen ganger kan man være uheldig, og folk hjelper deg ikke.

Tilsvarende historier har vi hørt i intervjuer i forbindelse med andre prosjekter. En av informantene i en rapport om stønadsordningen for enslige forsørgere (Kavli m.fl. 2010) fortalte også om at hun ble syk av den kommunale boligen hun bodde i. Da hun tok kontakt med trygdekontoret for å få ny leilighet ble hun møtt med skepsis. Hun fortalte at saksbehandleren hadde sagt at ”jeg tror ikke du blir fornøyd uansett”.

Historier om avmakt

Denne rapporten handler om boligspørsmål, og dette var hovedtema i intervjuene. De fleste fortellinger om møter med det offentlige handlet om kontakten med Nav og boligkontoret. En av mødrene fortalte også en historie om en flytting som skjedde som en reaksjon på en trussel om å barnevernet. Historien illustrerer marginalisering på mange områder, som mange av informantene opplever, og den viser hvor sårbar denne marginaliseringen gjør informantene. Kvinnen fortalte om et tidligere leieforhold der hun opplevde seg som trakassert av naboen, muligens fordi hun hadde avvist tilnærmelsene hans. Naboen hadde ringt til politiet, og politiet hadde vært hos informanten to ganger i løpet av relativt kort tid. Den andre gangen oppfattet informanten at politiet hadde sagt at «Vi ringer barnevernet og tar barna dine, hvis vi må komme en gang til». Informanten ble så redd at hun forlot leiligheten med ungene samme natt og flyttet inn til en venninne. Episoden hadde skjedd for noen år siden, men informanten innledet intervjuet med å fortelle denne historien mens hun gråt og gjentok hvor redd hun hadde vært.

Informantens historie om denne panikkartede flyttingen – eller flukten – er en historie om avmakt og redsel. Informanten opplevde at naboen løy om henne for å lage problemer, men hun følte også at hun var maktesløs og ikke kunne forsvare seg – for naboen hadde bodd i Norge i mer enn 20 år og snakket flytende norsk, og hun hadde ingen ting å stille opp. Hun hadde ingen tillit til at hun kunne snakke med politiet eller barnevernet og bli hørt. Hun var svært opptatt av å formidle i intervjuet hvilke utfordringer som oppsto for somaliere i møtet med offentlige etater, som var knyttet både til språkferdigheter og til manglende tillit.

Og mamma og pappa har problem med leiligheten – og barnevernet sier at hvis de ikke gjør lekser hjemme fordi mamma og pappa er opptatt (og ikke klarer å følge opp fordi de er så bekymret over boligsituasjonen) mens barnevernet krever at de skal følge med på skolen og ta med ekstra klær og følge opp på lekser. Og skolen melder til kommunen og sier at ”den familien tar ikke med seg sånn sånn sånn”. Det er hundre prosent et problem med leiligheten [*alle disse problemene skyldes bosituasjonen*]. Og mor og far kan ikke språk og ingen jobber og mister barna. (...)Det er store problemer, store problemer!! (...)

Informanten formidler altså at de dårlige boforholdene gjør det vanskelig for foreldrene å følge opp barna på den måten som forventes («mamma og pappa er opptatt... det er ett hundre prosent et problem med leiligheten»), og at barnevernet kobles inn for å håndtere problemer som egentlig handler om hvor marginaliserte familiene er og ringvirkningene av å ikke ha et rimelig godt sted å bo.

Barneforskeren Agnes Andenæs problematiserer i en artikkel fra 2004 hvordan barnevernet kan være «blinde» for fattigdom og levekårsutfordringer i de familiene de går inn i. Andenæs (2004:30) påpeker at det å skape rammebetingelser for at små mennesker skal vokse opp og utvikle seg krever et betydelig arbeid, og at rammebetingelsene for å utføre dette arbeidet i for liten grad tematiseres når barnevernet går inn i sårbare familier. Mødrene i hennes undersøkelse snakket om hvordan de strevde for å klare kravene i dagliglivet, mens hjelpeapparatet var opptatt av de psykiske problemene deres, manglende evne til å sette grenser, samspillsproblemer og andre temaer med utspring i utviklingspsykologien. Informanten i sitatet over formidler det samme: skole og barnevern

ser at barna kommer på skolen uten å ha gjort lekser, og tolker dette som et mulig tegn på omsorgssvikt, og ingen ser hvor slitne foreldrene er på grunn av fattigdom, språkvansker og boligproblemer.

Dette knytter seg inn i diskusjonen om likeverdige tjenester fordi likeverdige tjenester-perspektivet også omfatter samordning og helhet i tjenestetilbudet: ”At tjenestene tilpasses mangfoldet i befolkningens behov, har ikke betydning bare for rettssikkerhet, levekår og helse, men også for resultatoppnåelse på andre områder som utdanning og sysselsetting. For å sikre at hver enkelt sektor tar dette ansvaret, må sektorene ha et sterkt eierskap og et tydelig ansvar for utvikling av gode treffsikre tiltak og tjenester, jf. kap. 13.3.” (Meld.St.6.2012-2013:132). Flere av informantene beskrev hvordan manglende hjelp til boligsituasjonen hadde ringvirkninger for andre områder av livene deres og de dramatiske konsekvensene dette hadde for dem.

Utfordringer i arbeidet med likeverdige tjenester

Likeverdige tjenester er et overordnet prinsipp i norsk offentlig tjenesteyting. I Meld.St.6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk* presiseres dette slik: ”Et likeverdig offentlig tjenestetilbud innebærer at alle skal ha tilgang til tjenestene, at kvaliteten på tjenestene skal være god for alle, og at tjenesten skal søke og avhjelpe behovet den enkelte har” (ibid:133). Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) presiserer videre: ”Likeverdige tjenester til alle betyr ikke *like* tjenester til alle. Det betyr *tilrettelagte* tjenester for den enkelte og for ulike grupper.”⁵ Diskrimineringsloven og Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven⁶ pålegger offentlige myndigheter, arbeidslivets organisasjoner og private arbeidsgivere å jobbe for å fremme likestilling og hindre diskriminering i måten de yter tjenester på.

I dette prosjektet har vi sett på brukernes opplevelser av møter med det offentlige hjelpeapparatet. Sitatene i dette avsnittet viser at de ikke bare opplever manglende hjelp, men også å bli møtt på avvisende og til dels svært negative måter av offentlig ansatte. Det ligger utenfor rammene for denne rapporten å gå inn i hva som skjer i møtet mellom sårbare innvandrerfamilier og det kommunale hjelpeapparatet når temaet er bolig. Vi har heller ikke gjort systematiske intervjuer med ansatte i tjenestene, og dette legger begrensninger for hva vi kan si om dette. På bakgrunn av hva vi vet fra tidligere forskning om disse temaene kan vi likevel oppsummere noen sentrale poeng.

Fafo har i en tidligere studie undersøkt hvilke utfordringer ansatte i barnehager, kvalifiseringsprogrammet og hjemmetjenesten opplever i møte med brukere med innvandrerbakgrunn (Djuve m.fl. 2011). Rapporten finner at tjenesteyterne opplever at det er særlig krevende å legge til rette for brukere som har en kombinasjon av svake norskerferdigheter, lite byråkratisk kompetanse og lav sosioøkonomisk status. Dette kommer blant annet av at behovet for hjelp ofte strekker seg langt utover det den enkelte tjeneste har ansvar for og kapasitet til å tilby.

Det er en stor utfordring for ansatte ved Nav og boligkontorene at de har begrensede virkemidler for å hjelpe brukerne med bosituasjonen sin. Kommunale boliger er et knapt gode, og ventelistene kan være lange. Den siste statistikken fra Statistisk sentralby-

ra viste at Oslo kommune foretok 1720 tildelinger av kommunale boliger i 2012, og hadde 367 husstander på venteliste.³ Hvis vi antar at både de som fikk tildeling og de som sto på venteliste søkte i 2012, endte nesten 19 prosent av søkerne dette året på venteliste. I tillegg kommer de som har søkt, men ikke ble satt på venteliste. Kommunen prioriterer strengt mellom ulike grupper av søkere: de som prioriteres er flyktninger som skal bosettes i kommunen (altså nyankomne, fra asylmottak), og personer som skrives ut av institusjoner (rus, psykiatri) eller løslates fra fengsel. Deretter prioriteres eldre med behov for tilpasset bolig, ungdom mellom 17 og 23 år, og personer med økonomiske problemer.⁴ Med så mange prioriterte grupper, og så sterk etterspørsel etter kommunal bolig, vil det også være mange som har behov for hjelp som likevel opplever å bli avvist.⁴

En annen utfordring for det offentlige handler også om ressurser og arbeidsmengde. Brukernes behov for hjelp og veiledning er ofte større enn hva de offentlig ansatte har kapasitet til å bidra med. Flere studier har pekt på hvordan arbeidsmengden for ansatte i Nav er så stor at det i praksis er vanskelig å gi brukerne det tilrettelagte tilbudet de har krav på. Djuve og Tronstad (2011) fant at mange ansatte i Nav, og særlig i bydeler i Oslo med høy innvandreretthet, har ansvar for opptil 200-300 brukere (se også Kavli, Nielsen og Sandbæk (2010) og Sandbæk og Djuve (2012)). Dette legger naturlig nok klare rammer for handlingsrommet til ansatte i førstelinja i Nav. Tilsvarende problematikk må antas å gjelde andre kommunale etater.

Det er alvorlig dersom offentlige etater ikke lykkes i å kommunisere med brukerne sine. Stortingsmeldingen om likeverdige tjenester (Meld. St. 6 (2012–2013)) diskuterer betydningen av kommunikasjon. ”Problemer i kommunikasjonen kan oppstå når den virkeligheten som myndighetene beskriver, ikke stemmer med brukernes virkelighetsbilde eller kulturelle referanseramme. Dette kan medføre ulike forventninger til hva tjenestetilbudet skal innholdet. Da kan det være nødvendig å sette av tid til å klargjøre innholdet og til å gi brukere nok tid til å formulere behov og forventninger.” Kaasa, Woll og Døhli (2010:19ff) presenterer gode eksempler på hvordan møtet med barnefamilier kan se svært forskjellig ut for saksbehandlere og brukere. I et eksempel sier for eksempel en bruker at saksbehandlere «bare» kan være med på visninger på dagtid, og representanten fra etaten noterer «jeg tenker at så fantastisk at flere saksbehandlere gjør dette, for dette hadde vi ikke kapasitet til før, da var det kun de som hadde færre klienter som gjorde dette». Ut fra hva foreldrene i dette prosjektet forteller, så er det et stort behov for forventningsavklaring, men ingen gir eksempler på at dette har skjedd på en tilstrekkelig måte i møte med de offentlige tjenestene.

Som vi beskriver i kapittel to har vi også snakket med noen få ansatte i det kommunale hjelpeapparatet. Dette var ikke formelle intervjuer, men det er rimelig å nevne at samtalene bekrefter at møtene med brukere med innvandrerbakgrunn også kan oppleves som krevende fra de ansattes side. To av dem vi snakket med uttrykte frustra-

³ http://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/kombolig_kostr

⁴ http://www.velferdsetaten.oslo.kommune.no/bolig/kommunal_bolig/, og informasjon fra samtaler med ansatte i boligetatene.

⁵ <http://www.ldo.no/no/forebygg/Likeverdige-offentlige-tjenester/Hva-er-likeverdige-tjenester/>

⁶ http://ldo.no/Global/Diverse%20PDF/Veileder_diskriminering_web.pdf

sjon over at noen brukere hadde urealistiske forventninger til de kommunale boligene, og at de forventet et bedre tilbud enn det kommunen hadde mulighet til å tilby.

Funnene i denne studien bekrefter at det er en del alvorlige problemer i møtene mellom brukere med innvandrerbakgrunn og offentlige tjenester. I den nevnte studien av likeverdige offentlige tjenester konkluderer Djuve m.fl. (2011:76) med at målsettingen om likeverdige tjenester er klart tilstedeværende på ledernivå, men at begrepet fortsatt i stor grad er ukjent i førstelinja. Det er nettopp førstelinja som i praksis er i kontakt med brukerne og de har en viktig rolle i integreringsarbeidet. Denne rapporten understreker den viktige betydningen det offentlige har, og peker samtidig på behovet for mer kunnskap og veiledning, både for brukere og ansatte.

Betydningen av sosialt nettverk

Det at familiene ikke finner leilighet på det private markedet, og heller ikke får tilstrekkelig hjelp fra det offentlige til å etablere seg i en stabil bosituasjon er alvorlig. Det gjør dem desto mer avhengig av uformelle kanaler og nettverk.

Så mange som fem av de sju informantene som leide privat på intervjudtidspunktet hadde fått sin nåværende leilighet via privat nettverk. En av de to som ikke hadde fått slik hjelp, leide av et privat utleiefirma, og hadde fått leiligheten på grunn av høy ansienitet. De typiske historiene var at de hadde overtatt boligen etter en bekjent, eller fått tips om den gjennom et familiemedlem. Dette skjedde gjerne etter lengre tids boligjakt gjennom andre kanaler. En sier at hun fikk hjelp av venner til å finne den første leiligheten sin, en forteller at «mannen til søsteren skaffet en korttidsbolig», to hadde overtatt private utleieboliger etter at en venninne eller bekjent flyttet ut og lot dem overta. To andre fortalte om tilfeller der de fant leilighet fordi noen i nettverket hadde bekjente som skulle flytte ut. Det å kjenne noen, eller kjenne noen som kjenner noen, later dermed til å være viktig når man har en ustabil bosituasjon. Dette understrekes ikke minst av den sjuende informanten som leide privat, og som vi beskrev ovenfor som den informanten som sto i fare for å bli bostedsløs.

Særlig de somaliske informantene formidler at boligspørsmål diskuteres mye i deres nettverk, og at mange har problemer. Flere av dem forteller også historier om hvordan venner og slektninger har stilt opp i vanskelige situasjoner. En informant fortalte hvordan hun hadde fått låne en leilighet av en venninne i flere måneder, da hun ikke hadde noe annet sted å bo. Venninnen hadde flyttet ut til en annen slektning, så informanten og hennes barn kunne bo der alene. En annen mor fortalte hvordan hun var på vei til å flytte inn til søsteren sin, da hun i siste liten fikk en leilighet.

En annen informant hadde fått hjelp av en norsk venn med å skrive en søknad om kommunal bolig, og informanten mente at dette var grunnen til at søknaden hadde blitt så god, og at hun faktisk hadde fått bolig gjennom kommunen. På direkte spørsmål om venner kunne stille opp og hjelpe henne, svarte informanten: «Jeg må hjelpe meg selv egentlig, man må klare seg selv, venner er venner». Informanten formidlet gjennom dette at det var viktig for henne å være selvhjulpent, og at hun ikke ville bry vennene sine med den vanskelige bosituasjonen sin. Noe av det samme formidlet også informanten

som hovedsakelig hadde kontakt med bekjente fra samme land (Irak): hun diskuterte ikke bosituasjonen sin med dem, hun likte ikke å snakke om at dette var vanskelig. De hun kjente hadde lengre botid og bodde etter hennes oppfatning bedre enn hennes familie – hun syntes dette var urettferdig, men hun ville ikke snakke om det eller be noen om hjelp. Dette kan forstås som eksempler på det Moshuus mfl. (2010) kaller «verdighetsforvaltning» blant mennesker som lever med fare for å oppleve sosial eksklusjon – de vil ikke «bry» andre med problemene sine, de strever for å gi inntrykk av at de klarer seg.

Kontrasten mellom to informanters tilpasning på boligmarkedet kan illustrere hvordan manglende kunnskap om, og tillit til, det norske samfunnet fører til at informantene blir enda mer «stuck» i en vanskelig situasjon. Vi hadde en informant i dette utvalget som hadde majoritetsbakgrunn, og som hadde «løst» en vanskelig bosituasjon i Oslo med å flytte fra byen. Hun opplevde at det var håpløst å finne en akseptabel bolig for seg selv og barnet sitt i Oslo, og flyttet derfor til en annen kommune noen mil unna. Hun hadde noen bekjente i denne kommunen, men formidlet likevel en opplevelse av at hun hadde forlatt nettverket sitt og «begynt på nytt» i denne kommunen. En klar kontrast til dette var en informant med bakgrunn fra Somalia, som var svært misfornøyd med bosituasjonen sin i Oslo. Hun hadde fått tilbud om hjelp til å finne en bolig i en annen bydel, men hadde takket nei. Grunnen til at hun sa nei, var at hun fryktet at den andre bydelen ville ha dårligere boområder og dårligere skoler. Mens informanten som var født og oppvokst i Norge hadde tillit til at det ville gå greit å flytte til en by i en annen kant av landet, var informanten fra Somalia engstelig for å flytte til en annen bydel. For denne kvinnen førte utryggheten, og vissheten om at «man vet hva man har, men ikke hva man får», til at hun ikke klarte å bruke det tilbudet om hjelp hun faktisk fikk.

Opplevelse av å være utestengt

Noen av informantene som hadde kommet til Norge som flyktninger i voksen alder, og som ikke hadde norske venner, uttrykte et savn etter sosial omgang med personer i majoritetsbefolkningen. Disse kvinnene formidlet sterke ønsker om å bli kjent og inkludert. Den ene av dem ønsket seg:

At de prøver å mikse innvandrere og norske slik at de kunne bo sammen og snakke sammen, at naboene kunne snakke sammen (...) Regjeringen har velkommet oss og gitt oss tillatelse til å bo i landet og gitt oss mat og helsetjenester, men norske folk – jeg skulle ønske at de tok imot oss og ville ønske å bli kjent med oss.

Den andre snakket om frustrasjonen med å forsøke å bli kjent med folk og bli en del av nærmiljøet, og at dette hadde vært svært vanskelig. Dette knyttet hun særlig til kommunen hun hadde bodd i før hun kom til Oslo. I Oslo hadde hun en omgangskrets av andre med bakgrunn fra Somalia.

To av kvinnene som fortalte om episoder hvor de følte seg ekskludert fra det norske fellesskapet brukte eksempler knyttet til det å kunne dele mat. Kvinnen som hadde flyttet fra en utkantkommune fortalte en historie om hvordan hun hadde forsøkt å delta, da hun hadde vært på en tilstelling i nabolaget:

...jeg lagde samosa og chapati og de likte det og alle ville bare ha det. Og en fra barnehagen spurte «hvem har laget det», og noen sa at det var en somalisk dame, men ingen kom for å si at de likte det eller for å si takk. Ingen ville snakke med meg.

En av de andre kvinnene med bakgrunn fra Somalia hadde en drøm om å nettopp kunne gjøre slike ting – lage god mat og dele med nordmenn – og bli inkludert gjennom det:

Sånn som Id at man kunne laget mye mat og delt maten – det ville vært veldig fint. Til og med når det er 17. mai, at vi kunne delta... men om man gjør det nå er man veldig redd, for kanskje de klager – og er mistenksomme hvis jeg vil gi dem mat.

Begge de to kvinnene formidler en opplevelse av utenforskap, og tilsvarende et ønske om å bli inkludert. Dette kommer sterkt til uttrykk hos den siste informant som frykter at nordmenn skal bli mistenksomme hvis hun prøver å dele somalisk mat med dem på nasjonaldagen. Hun opplever å bli møtt med mistillit av majoritetsbefolkningen, og uttrykker et ønske om at flere i majoritetsbefolkningen hadde vært åpne for å bli kjent med flyktninger fra Somalia.

Flere av informantene opplever å bli ekskludert på flere arenaer samtidig. Arbeidsmarkedet er én viktig arena for inkludering – eller ekskludering. En av de viktigste årsakene til at familiene sliter på boligmarkedet handler, som vi har vært inne på, om arbeid. En av informantene er i fulltidsjobb, og en annen jobber deltid ved siden av masterstudier. I tillegg er alle unntatt en (som går på arbeidsavklaringspenger) i fulltidskvalifisering, og kombinerer norskundervisning med andre kvalifiseringstilbud som praksisplass. Det å komme i arbeid er med andre ord viktig – både for staten og for disse familiene selv. Samtidig er manglende arbeidstilknytning en utfordring som bidrar til å opprettholde boligproblemene. På spørsmål om hva som skal til for at familien skal få et bedre liv, svarer den ene kvinnen som er gift med en yrkesaktiv mann:

Det som ville ha hjulpet veldig var hvis mannen min fikk hjelp til å få en jobb, så vi kunne være uavhengige av å få økonomisk hjelp fra andre plasser. Men han har bodd her i fem år og har vært i praksis og litt forskjellig, og den eneste jobben han har klart å få er den han har nå (deltidsstilling).

Denne kvinnen ønsker seg en jobb selv også, og hadde på intervjuutidspunktet en praksisplass. Men hun var redd for at hun skulle få tilbud om den ene praksisplassen etter den andre, men aldri en ordentlig jobb. Dette er en utfordring med tiltaks- og praksisplassregimet (Sandbæk og Djuve 2012).

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett informantenes opplevelser av møter med det offentlige, med vekt på de problematiske opplevelsene av kontakten med det offentlige. For det første opplever informantene å få utilstrekkelig informasjon og hjelp, og for det andre forteller noen at de opplever å bli møtt på til dels svært negative måter av det offentlige. Utford-

ringer i møter med det offentlige kan handle om flere ting. Det mest alvorlige handler om at mange av brukerne har et større behov for hjelp, enn det de offentlige ansatte har kapasitet og mulighet til å tilby dem. Et annet problem handler om kommunikasjon og forventningsavklaring. Det kan være en utfordring at noen kan ha urealistiske forventninger til hva det kommunale hjelpeapparatet kan hjelpe dem med. Det er vanskelig å finne en leilighet som er stor nok til 5-7 personer til en overkommelig pris av grei standard sentralt i Oslo. Mangelen på slike leiligheter kan vanskelig bebreides de ansatte i kommunale hjelpetjenester. Tvert imot skaper mangelen på gode alternativer og adekvate virkemidler, en vanskelig situasjon for de ansatte som skal møte de boligsøkende ansikt til ansikt.

I Meld. St. 6 (2013-2013) legges det også vekt på at det kan være ”nødvendig å sette av tid til å klargjøre innholdet og til å gi brukere nok tid til å formulere behov og forventninger.” Ut fra hva foreldrene i dette prosjektet forteller, så er det et stort behov for forventningsavklaring. Ut fra hva noen av våre informanter forteller om hvordan de blir møtt, ser det også ut som det er behov for mer kunnskap blant ansatte i førstelinja om de problemene en del av disse familiene står overfor og det de faktisk gjør for å klare seg.

De informantene som hadde bodd lenge i Norge og var godt integrert opplevde stort sett greie møter med det offentlige, men det bekymret dem at det i stor grad var opp til dem selv å orientere seg og be om informasjon. De fikk det de ba om, men kun fordi de visste hvilke spørsmål de kunne stille.

Informantene som hadde mindre gode språk- og samfunnskunnskaper opplevde at de fikk avslag etter avslag når de ba om hjelp, og de forsto ikke hvorfor. For noen virket reglene tilfeldige, og en av informantene spekulerte på om de ansatte i kommunen fant på regler bare for å få henne til å slutte å mase. Opplevelsen av utenforskap og fremmedgjøring er påtrengende i disse historiene.

Som vi har vist medfører kombinasjonen av barrierer på leiemarkedet – og begrenset hjelp fra det offentlige – til at familiene blir mer avhengige av sine nettverk. De fleste av informantene som leier privat har fått nåværende leilighet via egne nettverk.

Få av informantene snakker om kontakt med personer i majoritetsbefolkningen, og flere av dem uttrykker eksplisitt savn etter slik kontakt. Andre er mer opptatte av barrierene de møter på arbeidsmarkedet. Mangelen på kjennskap og tilhørighet til Norge kan bidra til en følelse av utenforskap som i neste omgang begrenser handlingsrommet – fordi alt som ikke er kjent virker utrygt. Dette gjør det enda vanskeligere å orientere seg i det norske boligmarkedet og i samfunnet generelt.

Enkelte av informantene har en betydelig omgangskrets, men formidler at de ikke vil snakke med vennene sine om boligsituasjonen sin, at de ikke vil belaste dem. Andre, som omgås venner med like store problemer som dem selv, sier de snakker mye om egne og andres boligproblemer. Nettverkene deres kan være en ressurs i arbeidet for å skaffe en bolig, men ressursene også i nettverket er begrenset. Som regel begrenser hjelpen seg derfor til utveksling av informasjon. Særlig de somaliske informantene formidler at boligspørsmål diskuteres mye i deres nettverk, og at mange har problemer. Det framgår at man innenfor det norsk-somaliske miljøet forsøker å hjelpe hverandre, men også at ressursene er begrensede. Det er svært få somaliere som eier bolig (jf. kapittel 3), og få

har dermed mulighet til å leie ut til andre somaliere. Måten man hjelper hverandre på, er dermed ved tips om ledige leiligheter når man får vite om noen. I Putnams (2000) språk kan det sies at somaliene i utvalget er rike på sammenbindende sosial kapital, men fattigere på brobyggende og lenkende sosial kapital.

Tillit er en form for kapital, både på individnivå og samfunnsnivå (Putnam 2000, 2007). Mangel på tillit gjør det vanskeligere for den enkelte å ta grep for å bedre livssituasjonen sin, og det gjør det også vanskeligere å få lokalsamfunn til å fungere godt. Mangel på sosial kapital, i form av nettverk og generalisert tillit, er forbundet med eksklusjon. Flere av våre informanter later til å være i en ond sirkel der de føler seg på utsida av samfunnet, de føler at majoritetsbefolkningen mistror dem, og de omgås stort sett andre som er i omtrent samme situasjon som dem selv. I verste fall er dette tendenser som fører til dannelser av parallelle samfunn, der ulike etniske grupper «holder seg til sine egne» og tilliten mellom gruppene er lav. Negative opplevelser i møtet med offentlige tjenester vil forsterke dette.

Kapittel 7. Hvordan bosituasjonen påvirker barna

Så langt har vi sett på hva de kvalitative intervjuene har sagt om årsakene til ustabiliteten og barrierene på boligmarkedet, og om møtet med det offentlige tjenesteapparatet. Noe av det alvorligste i den tematikken vi behandler her, er likevel hvordan det er for barn å vokse opp med de forholdene som beskrives i de tre foregående kapitlene. Det er temaet i dette kapitlet. Foreldrene bekymrer seg for barna og gir mange eksempler på hvordan bosituasjonen påvirker barna. Samtidig er barnas situasjon noe som de ofte tematiserte indirekte, der informantene ofte ikke skilte mellom barnas situasjon og familiens situasjon mer generelt. Dette kan være deres måte å artikulere utfordringene på, som delvis kan være kulturelt betinget: ikke alle informantene våre har tradisjon for å tenke om familien som en sammensetting av enkeltindivider, der belastningene er ekstra uakseptable når de rammer barn. Deres historier formidlet snarere at familien hadde det svært vanskelig, og barna var en del av familien.

Barnas opplevelser

Intervjuene med de ti informantene gir mange innblikk inn i livene til barn som lever med store livsbelastninger. Informantene snakket både om sine egne barn, om barn i bekjentskapskretsen og om barn de har møtt i sårbare situasjoner. En informant formidlet en scene fra et lokalt Nav-kontor, der hun selv hadde vært for å levere en søknad om økonomisk støtte. Mens hun var der, ble hun oppmerksom på en mor med somalisk bakgrunn som satt i telefonen. Hun snakket med en saksbehandler om sin akutte økonomiske situasjon, og det var tydelig at familien hadde problemer på en rekke områder. Moren gråt i telefonen:

... og det står fem barn under sju år, jeg vil tippe de var tre-fire-fem og seks år, de var alle under syv og ganske små, og alle var musestille og holdt seg to og to ved siden av hverandre. Og jeg satt med en klump i magen – hvorfor er det ingen som ser disse ungene?

Denne informanten snakket om noe hun hadde sett, i en familie som ikke var hennes egen, men bildet av disse små barna som sto tett sammen og så på at moren gråt av fortvilelse hadde tydeligvis festet seg hos henne.

Andre informanter ga mer direkte inntrykk av hvordan deres egen families situasjon berørte barna. De samme historiene om hvordan dårlige boforhold går ut over barnas livsutfoldelse og helse, som tidligere er formidlet av blant andre Hansen og Lescher-Nuland (2011), Kaasa, Woll og Døhli (2010), Vassenden, Lie og Skoland (2012), ble

også gjenspeilet i våre intervjuer. Det var historier om at barna ble syke av forholdene i boligen:

Det var første etasje, veldig kaldt spesielt for barnet, han hostet mye pga det var så kaldt i leiligheten.

Mugg. Jeg begynte å få allergi. Jeg bruker bare tabletter, når jeg ikke bruker det får jeg vondt i øynene og snufser. Barna mine også. Jeg klør. Jeg rydder hver dag, og vasker hver dag. Men det hjelper ikke. ...

Det var flere historier om at boligen var for trang, og for liten til en familie på den størrelsen som skulle bo der. En informant som hadde fire barn – to gutter på 16 og 14, en datter på 11 og en sønn på seks – fortalte:

Det er problematisk da for jenta kan ikke sove med guttene. Jeg og mannen min sover i stua og jenta og lillebror på et soverom og han på 14 og 16 på et soverom. Det er litt problematisk for barna at det er ganske trangt. (...) De kan ikke ha venner på besøk, for foreldrene bor jo i stua og rommet er lite. (...) vi har ikke plass til klesskap så vi har ikke klesskap, så vi har ikke plass til å oppbevare klær.

En annen informant, som bodde omtrent like trangt, sa tilsvarende:

Barna tilbringer masse tid utenfor, altså ute fordi det er så trangt hjemme, for det er ikke noe plass å leke hjemme. Det de klager over er at det er trangt.

Det å gå ut kunne være en slags løsning når boligen var svært trang, men ikke alle hadde tilgang til egnede uteområder:

Det er heller ikke noen bakgård eller et sted de [barna] kan være ute. De føler seg litt kvalt.

Flere av informantene som bor i uegnede boliger forteller at barna spør om de ikke kan flytte til et bedre sted. Foreldrene har ulike strategier for å svare på dette spørsmålet. Noen forteller barna at de leter og håper, samtidig som foreldrene vet at muligheten for at de skal finne en bolig som er stor nok, med en god standard og en overkommelig pris, er liten. «Kanskje en gang», svarer en informant når barna spør. En annen forsøker å oppmuntre barnet som spør:

Ja hun spør hele tiden, ”hvorfor mamma, kan vi ikke kjøpe leilighet?”. ”Når du blir stor så kan jeg kjøpe, men nå må jeg tenke mat og klær og husleie. Jeg har bare en inntekt. Men når dere blir store så kan vi kjøpe stor leilighet”. Alltid sier jeg sånn ”du må bli flink på skolen og vi kommer til å oppleve bra en dag”.

Det at barna snakker om bosituasjonen og ønsker seg noe bedre, betyr likevel ikke at de ønsker å flytte. En av familiene later til å være i en særlig fastlåst situasjon. Dette er en

av familiene i utvalget som har flyttet flest ganger, og som også har vært innom et midlertidig botilbud. Nå har de en bolig informanten opplever har svært lav standard, og der allergiproblemer hos både voksne og barn tilskrives problemer med boligen. Barna i denne familien vil ikke bli boende, men ga samtidig uttrykk for at de ikke ville flytte, dersom det innebar å måtte flytte fra området:

For eksempel sier barna ”mamma det er gammelt hus”. Jeg sier ”jeg skal prøve å finne noe annet” og de sier at de ikke vil flytte herfra.

Informanten formidler at det ikke var spesielt problematisk for barna å flytte svært ofte da de var små, men at nå som de går på skole og i barnehage, er de svært negative til å flytte. Denne informanten har familie i andre europeiske land, og vurderer av og til å flytte til dem. Men igjen kommer barnas ønske om tilhørighet fram: «Og barna også – de liker ikke å flytte til andre land. De sier vi er norske», sier informanten.

En annen informant har landet på en annen konklusjon, sammen med barna sine, som er i skolealder. Denne informanten har, som følge av problemene med å finne en akseptabel leilighet i Oslo, vurdert å flytte tilbake til et land i Afrika der hun har familie. På spørsmål om hva barna sier om dette svarer kvinnen at hun har fortalt dem det og at de ikke er helt enige, men samtidig at de syns det er bedre enn å flytte rundt i Oslo.

En av informantene har flyttet gjentatte ganger mens barna har vært i skolealder, og forteller at barna hennes har byttet skole fire ganger. Dette har gitt en rekke utfordringer: en ting er at de må finne nye venner, men de må også bli kjent med nye lærere, nye arbeidsmåter og rutiner, og de må helt praktisk finne ut av hvordan de orienterer seg i nærmiljøet. Informanten sier blant annet:

Problemet for barna er at de hele tiden må finne seg nye venner, og det som skjer nå er at det er vanskelig for de må finne nye venner og de får hele tiden nye lærere som de må tilpasse seg, og jeg skal tenke på dem og ta vare på dem... Og en annen ting er at når barna flytter flere ganger så forstår de ikke leksene. Og etterpå havner de på gaten og livet blir vanskelig.

Informanten bekymrer seg altså for at barna mister muligheter til utdanning når de stadig flytter og kommer til en ny skole, der de ikke «forstår leksene». Uten utdanning er det vanskelig å skape et godt liv i Norge, og informanten bekymrer seg for at barna skal «havne på gaten» og få et vanskelig liv. Videre forteller hun om utfordringene for barn med å bo på et nytt sted:

For eksempel jeg flyttet fra [kommune i Akershus]. En dag var sønnen min borte fra skolen og hjemmet, fordi han ikke kjenner [det nye området vi flyttet til]. Og skolen og jeg lette ca to timer etter han. SFO og jeg lette. For når vi flytter så kjenner ikke barnet området. Han kommer fra skolen og skal gå hjem, og fant ikke veien hjem.

Informantene utbroderer ikke denne episoden videre, men fortalte om den som respons på hvordan det å flytte kan være vanskelig for barna, og det var tydelig at hun opplevde at situasjonen hadde vært vanskelig både for henne og sønnen.

Det at barna må forlate venner og starte på nytt når de starter på ny skole, framheves også av en annen informant. En av mødrene fortalte om hvordan hun hadde motivert datteren sin etter et skolebytte:

Første dag på den nye skolen var litt vanskelig. Jeg sa ”Snakk med de andre, få venner.” Så hun fikk venner på den nye skolen. Første dagen hun var veldig trist at hun ikke skulle se de gamle vennene, men jeg trøstet henne og sa du kommer til å klare deg. Jeg fortalte henne at da jeg kom til Norge jeg hadde ingenting, jeg måtte finne venner. Jeg sa ”Du er heldig du har mamma, jeg hadde ingenting”. Jeg må forklare sånn indirekte. Nå går det bra, hun trives veldig godt på skolen.

Det å måtte flytte flere ganger, til og med innenfor samme skoleår, er naturligvis en betydelig belastning for barn, og bekymringen for denne barnegruppen er berettiget. Men det er heller ikke lett å være nødt til å flytte når man har bodd i flere år på samme sted, og barnet har fulgt en klasse. En mor i utvalget hadde flyttet flere ganger mens barna var små, men klart å finne en stabil bolig før det eldste barnet begynte på skolen. Leiligheten var slitt, og etter hvert som barna ble eldre ble den for liten. Moren hadde prøvd hardt å finne en bolig i samme skolekrets, men ikke lyktes. Siden hun ikke hadde fornyet kontrakten på boligen de hadde, måtte hun flytte ut på en gitt dato, og tok da en leilighet med en kort kontrakt i en annen bydel. Dette innebar at barna måtte skifte skole, og særlig den eldste datteren tok det tungt. Datteren var også svært klar over at leiligheten de hadde fått var deres kun for en begrenset tid, og skjermet seg mot å binde seg til venner på den nye skolen. Informanten fortalte:

Når de har hatt kontakt med venner og gikk på en skole i seks år, og så skal de flytte til et nytt sted, det var en veldig tøff tid for meg. De skjønte ikke hvorfor vi skal flytte. Og særlig nå, dattera mi er i 6. klasse og skal på leirskole og hun har kontakt med venner på forrige skole og dette har de planlagt siden første klasse. De skulle være sammen på leirskole og hun er veldig trist nå og ønsker å dra med vennene sine. Og på en måte hun vil ikke ta kontakt med de nye vennene på den nye skolen. Hun har facebook og mye kontakt med de gamle venner, og hun har null kontakt med de nye venner i den nye klasse. Jeg sa ”Hvorfor det, livet må fortsette?” og hun sa ”Nei, vi skal flytte igjen uansett.” Så hun vil ikke ta kontakt.

Flyttingen kan også medføre problemer i overgangen mellom skoler eller barnehager. En av informantene snakker om at det kan være vanskelig å få skoleplass etter flytting. Siden barn i skolealder har et ubetinget krav på skoleplass, antar vi at kvinnen viste til at det kan bli diskusjon rundt hvilken skole barnet skal gå på, eller hvilken klasse han eller hun skal gå i. For barnehagebarn kan det derimot være vanskelig å finne en egnet plass, eller familien kan få beskjed om at barnet må vente til neste ordinære opptak. I begge tilfeller kan det oppstå et ekstra stress omkring flyttingen, som er særlig vanskelig å forholde seg til for foreldre som i liten grad kjenner det norske systemet.

En av informantene hadde tilbrakt deler av barndommen i en kommunal bolig, og også bodd i en slik bolig alene som ung voksen. Denne informanten var svært sikker på at dette ikke var noe hun ønsket for sine barn. Det å bo i kommunal bolig som barn, sa

hun – «det finnes ikke noe som mer signaliserer fattigdom i panna på deg. Kanskje folk ikke ser det men det føler man som barn». Hun hadde også klare oppfatninger om kommunale boliger som oppvekstmiljø for barn:

Alle som bodde der var enten store barnefamilier eller tidligere rusmisbrukere (...) barna satt i sandkassen og de satt på benken og rusa seg. Og de barna som lekte der, de var ikke redde. Jeg var i tenårene og pissredd, jeg turte ikke komme hjem etter klokka ni-ti. (...) Og noen var krigstraumatiserte og noen ganger på natta gikk de berserk, og hver gang ringte politiet og ambulanse på døra vår (...) Og jeg har tenkt så mange ganger på de barna. De var ute, og lekte, og resten av naboene satt og ruste seg. Og det var da jeg tenkte at uansett hvor billig det er, uansett hvor lønnsomt, jeg skal aldri ha barna mine i kommunale boliger.

Mange av informantene formidlet at de var bekymret for hvordan det skulle gå med barna på sikt, når de vokste opp med dårlige og ustabile boforhold. «Barna trenger å bygge hjernen», sa en informant – hun var bekymret for at hennes barn ikke fikk mulighet til å utvikle seg slik barn burde. Vi har allerede nevnt moren som var redd for at de stadige avbruddene i skolegangen skulle ødelegge barnas mulighet til å få en utdanning, og derigjennom et godt liv, i Norge. En annen forelder var inne på det samme – at flyttingen førte til at barna stadig måtte finne nye venner, og kanskje de kom til å få kontakt med dårlige venner og komme bort i uønsket aktivitet. Hennes største bekymring var likevel at hun selv ikke var i stand til å være et så godt eksempel for barna sine som hun burde. For eksempel hendte det at hun følte seg tvunget til å lyve om situasjonen sin, som å underkommunisere at hun var mottaker av Nav-ytelser og ikke var i jobb, når hun ringte om mulige leiligheter. At barna hørte moren lyve, og muligens ville konkludere med at løgn var nødvendig og akseptabelt for å overleve i Norge, bekymret henne. En informant var inne på det samme da hun sa at «barn gjør ikke det du sier, de gjør det du gjør». Dermed var det etter hennes mening også vanskelig å motivere barn til å forsøke å bygge et bedre liv i Norge enn det foreldrene hadde hatt, for barna ville ikke ha foreldrene som eksempel. Dette var etter denne informantens oppfatning en viktig årsak til at fattigdom går i arv. Informanten var usikker på om den lærdommen hun selv ga sønnen sin, gjennom måten familien levde på, egentlig var til hans beste:

Min treåring er så økonomisk bevisst – [han sier] ”ikke kaste, ikke ødelegge, det koster penger”. Og jeg tenker at det var kanskje ikke så lurt. Og barnehagen sier ”så bra han vet verdien”, og jeg sier ”så bra” (smiler ironisk) .

Som vi var inne på i kapitel 1, har fattigdom og andre sosiale utfordringer en tendens til å gå i arv, også i Norge. Internasjonal forskning antyder at en mekanisme som kan ligge bak dette fenomenet, er at barn som vokser opp i lavinntektsfamilier lærer å være fattige (Ridge 2002). De lærer tidlig i livet at deres handlingsmuligheter er annerledes, og at en del goder ikke er for dem. Dette kan påvirke hvilke ambisjoner de har, og hvilke strategier de tør å satse på for å skape et bedre liv. Det er denne mekanismen informanten i sitatet ovenfor er så redd for, og som hun kommer tilbake til gjentatte ganger i intervjuet: hun skulle så gjerne gitt barna sine bedre muligheter enn hun selv hadde i sin barn-

dom, men hun ser gang på gang at det ikke går, og hun er redd for at fattigdommen skal gå i arv også til hennes barn. Derfor er hun bekymret, ikke glad, for at sønnen hennes allerede som treåring er så bevisst om at ting koster penger og at penger er et knapt gode.

Foreldrenes strategier for å skjerme barna

Det er et sentralt funn i barnefattighedsforskningen at foreldre strekker seg langt for å beskytte barna sine mot konsekvensene av den dårlige familieøkonomien (Sandbæk og Pedersen 2010, Thorød 2008, Rysst 2006). Også i disse intervjuene finner vi foreldre som til dels jobber svært hardt for at barna skal rammes minst mulig av familiens situasjon.

En ting foreldrene gjør, er naturligvis å søke å forbedre bosituasjonen. Informantene i denne studien sitter ikke passive og venter på at kommunen skal finne bedre boliger til dem. Informantene kontakter det offentlige, og noen av dem beskriver at de har måttet kjempe målbevisst for å bli hørt. De leter også selv etter boliger på det private markedet, ringe utleiende og går på visninger. Mange har historier om at de har fått boliger, midlertidig eller mer varig, gjennom venner og egne nettverk (jf. kapittel 6). Flere har også i perioder bodd hos venner. Over tid formidler likevel informantene at de blir slitne, og flere virker resignerte. Hvor hardt de står på før de gir opp avhenger blant annet av byråkratisk kompetanse, egne ressurser og språkkunnskaper. Vi har en informant som forteller at hele familien får helseproblemer av å bo en leilighet med mugg, og at hun har mast på utleier flere ganger om at han må gjøre noe, men resignert fastslår at han ikke gjør noen ting. En annen informant, som snakker bedre norsk, befant seg på et tidspunkt i en boligsituasjon hun oppfattet som uakseptabel. Hun ga seg ikke før hun fikk kontakt med en representant for boligkontoret i bydelen, og truet til slutt med å kontakte media hvis ikke representanten for kommunen kom og så hvordan hun hadde det. Da kommunens representant først kom på besøk, sa hun seg umiddelbart enig i at leiligheten ikke var egnet for en småbarnsfamilie (jf. kapittel 4). Begge disse mødrene var misfornøyde med bosituasjonen og bekymret for hvordan barna ble påvirket, men bare en av dem klarte til å kjempe seg ut av situasjonen.

Hvis det ikke er mulig å forbedre bosituasjonen på kort sikt, strekker foreldrene seg langt for å unngå at barna blir skadelidende. Vi har allerede nevnt foreldreparet som sover i stua i familiens trange leilighet, slik at barna disponerer soverommene. Også en av de enslige mødrene fortalte at hun sov på stua med de to yngste, så de to barna i skolealder skulle få hvert sitt rom. Hun forklarte dette med at "fordi hvis det er skoletid og de ikke får sove og har snakket sammen eller kranglet, så blir det problemer". Flere av informantene forteller at de vasker og vasker for å minimere luftplagene. En mor fortalte at familien en gang hadde flyttet midt i skoleåret, og at hun hadde stått opp ti på fem hver dag i tre måneder for å pendle med ungene til skolen på det opprinnelige bostedet. Hun arbeidet med andre ord hardt for at barna skulle slippe å skifte skole som en følge av den ufrivillige flyttingen.

Det er viktig å minne om at foreldrene gjør denne innsatsen samtidig som de håndterer utfordringer på en rekke andre områder. Flere deltar i kvalifiseringstiltak eller forsøker å utdanne seg. Over halvparten av informantene er så usikre på norsk språk at intervjuene ble gjennomført med tolk. Mange av informantene beskriver også helseplager, enten egne eller ektefelles, samt stress, søvnproblemer og smerter i kroppen. På toppen av dette kommer de utfordringene som er særegne for personer med innvandrerbakgrunn: de skal ofte forholde seg til UDI, med søknader om forlengelse av bosettingstillatelser og mulige familiegjennforeninger, og de lever med savnet av landet, kulturen og ikke minst menneskene de føler tilhørighet til.

Innsatsen for å skjerme barna er ikke bare praktisk, men i høy grad også følelsesmessig. Informantene beskriver at de er slitne, og ofte dypt fortvilet, men de forsøker å hindre at barna blir oppmerksomme på hvordan foreldrene har det.

Alle vet det at det ikke er lett. Men jeg viser det ikke til dem at jeg har det helvete, jeg viser det ikke til dem. Jeg bare smiler og viser at mamma har det bra.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi gjennomgått hva informantene i familier med en ustabil bosituasjon sier om hvordan barna har det. Informantene formidler at det å flytte fra en bolig til en annen er en betydelig belastning, men at i hvilken grad barna berøres av dette i noen grad avhenger av alderen til barna. Det er særlig flyttinger som innebærer skolebytte foreldrene er bekymret for, mens de opplever at flyttinger med barn under skolealder er mindre problematisk. Dette er i tråd med inntrykket fra bredere undersøkelser av hele befolkningen, som viser at flyttehyppigheten går ned for familier med barn i skolealder (Sandlie 2010).

At dårlige boforhold går ut over barns helse og livsutfoldelse, er kjent fra tidligere studier av vanskeligstilte familier. Også våre informanter forteller om helseproblemer hos barn som knyttes til dårlige boforhold, om trangboddhet og om at barna ikke tar med venner hjem fordi det ikke er noe sted de kan være i leiligheten. I tillegg kommer de utfordringene som følger av flyttingene i seg selv. En viktig slik utfordring er skolebytte og behovet for å etablere nye vennskap på et nytt sted. Barna savner de gamle vennene sine, og foreldrene bekymrer seg for at de skal få «dårlige venner». Skolebyttene innebærer også at barna må bli kjent med nye lærere og bli fortrolig med nye rutiner – «de forstår ikke leksene», som en mor uttrykker det. Avbruddene i skolegangen kan føre til dårligere skoleprestasjoner. Flytting og tilpasning til nye boområder innebærer også utrygghet, og en mor forteller om hvordan sønnen hennes en gang var borte i to timer fordi han ikke fant veien hjem fra skolen.

Også disse foreldrene har sine strategier for å beskytte barna fra belastningene som flyttingen og de dårlige boforholdene innebærer. For noen foreldre innebærer dette å ta de største belastningene selv, slik at barna kan få de godene som faktisk finnes – som et soverom med dør som kan lukkes. Foreldrene tar også belastningen med å gjøre over-

gangen mellom ulike skoler, barnehager og vennemiljøer mest mulig sømløs. Ikke minst kan det være viktig å ikke la barna se hvor sterkt den vanskelige situasjonen tærer på foreldrene, men forsøke å være oppmuntrende og skape et mest mulig normalt hverdagsliv for familien.

Barna har sin egen sosiale kapital å ta vare på, i betydningen venner, institusjoner (barnehage og skole) og voksenpersoner som kan hjelpe dem å finne ut av livet i Norge. Barn med innvandrerbakgrunn, og særlig barn i familier der foreldrene snakker dårlig norsk og har store levekårsbelastninger, trenger andre barn og voksne som kan fungere som «brohoder» inn til majoritetssamfunnet (jf. Putnam 2000). Intervjuene med foreldrene reflekterer at barn som flytter ofte, har vanskelig for å etablere tilhørighet og varige relasjoner. Flytting fra et sted man har bodd lenge fører til at opparbeidet sosial kapital mistes, som i eksemplet med jenta som skulle vært på skoletur med den klassen hun hadde fulgt i seks år. En av mødrene uttrykte eksplisitt bekymring for at barna skulle opparbeide seg «negativ sosial kapital», gjennom å «havne på gata» og få «dårlige venner». Vi har også hørt eksempler på at dårlige boforhold reduserer barns mulighet til å opparbeide sosial kapital, som når familien bor så trangt at foreldrene sover på stua, og det ikke er plass til at barna tar med venner hjem.

Intervjuene i dette prosjektet ga et innblikk i hvordan foreldrene tenkte om barnas reaksjoner på flyttingen. Det kan likevel argumenteres for at det å skulle kartlegge hvordan barn har det i en situasjon med hyppig flytting og dårlige boforhold ikke er et tema som kan eller bør utforskes i et kort oppdragsprosjekt. Som en av informantene i en hjelpeorganisasjon sa, det er ikke akkurat rakettforskning – man kan i grove trekk tenke seg hvordan barna har det. Det finnes en rekke forskningsbidrag som ser på livsbelastninger og motstandskraft (resiliens) hos barn (for en norsk innføring, se Borge 2010). Det ville være interessant å forsøke å gå inn i livene til familier med ustabile boforhold med disse perspektivene, og søke å forstå mer av under hvilke betingelser barn kan håndtere slike boforhold, og under hvilke betingelser de belastningene de påføres gjør varig skade. Da ville man også kunne utvikle et bedre grunnlag for å si noe om på hvilke måter samfunnet kan støtte opp under foreldrenes bestrebelser for å skjerme barna. Et slikt prosjekt vil kreve mye mer tid, og mulighet til mye tettere oppfølging, enn det som har vært mulig innenfor rammene av dette prosjektet.

Kapittel 8. Avslutning

Målet med dette prosjektet har vært å få mer kunnskap om barnefamilier som flytter ofte, om boforholdene deres og om årsakene til flyttingene. I tillegg har det vært viktig å belyse hvordan både flyttinger spesielt og boforhold generelt påvirker barna. I dette siste kapitlet oppsummerer vi rapporten med utgangspunkt i problemstillingene, vi løfter fram hovedfunnene og diskuterer avslutningsvis mulige boligpolitiske implikasjoner av prosjektet.

Hva vet vi nå? Problemstillingene oppsummert

Rapporten har diskutert en rekke underproblemstillinger knyttet til livssituasjonen til barnefamilier som har en ustabil bosituasjon. I dette avsnittet henter vi de sentrale underproblemstillingene opp igjen, og ser på hvordan vårt empiriske materiale belyser de ulike temaene.

Hva kjennetegner familiene som flytter ofte?

Vi har analysert spørsmålet om hva som kjennetegner barnefamilier som flytter ofte ut fra både kvantitative og kvalitative data. Vi vet fra tidligere forskning at familiene som ofte flytter som regel flytter mellom leieboliger. Vi vet også fra de tidligere studiene at de innvandrergruppene som i særlig stor grad leier bolig, er somaliere og irakere. I de kvantitative analysene la vi til grunn at familiene som flytter ofte er de som ikke eier sin egen bolig, og vårt hovedanliggende med disse analysene har vært å si noe om hva som kjennetegner de innvandrerne som har kjøpt bolig i Norge. Vi fant at både inntekt, botid og det å være i jobb hadde en positiv sammenheng med det å kjøpe bolig. Antallet barn hadde en interessant kurvlineær effekt: sjansen for at man eier boligen sin er større når man har ett, to og til dels tre barn, men familier med fire eller flere barn skiller seg ikke fra husholdninger uten barn. Vi tolker dette som uttrykk for at det å ha barn kan øke motivasjonen for å kjøpe bolig, men det å ha mange barn kan gjøre det vanskeligere å kjøpe. Målene på verdiorientering og opplevelse av tilhørighet i Norge viste seg å ha liten betydning for om man bor i en eid bolig eller ikke. Separate analyser av somaliere og irakere – de to innvandrergruppene som har minst sannsynlighet for å eie bolig – viste, kort sagt, at de som hadde kjøpt bolig i disse gruppene først og fremst skilte seg fra de andre i at de hadde høyere inntekt. Vi har derfor konkludert med at det å kjøpe bolig, også for innvandrere, mer enn noe annet handler om store levekårsproblemer og særlig om økonomiske begrensninger.

En hypotese man av og til møter i diskusjonen om ulike innvandrersgruppers tilpasninger på boligmarkedet, er at somaliere ekskluderes fra boligkjøp fordi de forholder seg til tolkninger av islam der rentebærende lån er forbudt. Dette finner vi liten støtte for i dette materialet. De somaliene som eier sin egen bolig, framstår som like sterkt religiøse som de som ikke eier bolig. For innvandrersgruppen sett under ett, har det å være muslim og legge stor vekt på religion bare marginal betydning for om man eier bolig eller ikke. I de kvalitative intervjuene har to av de tre informantene som ønsker å kjøpe bolig somalisk bakgrunn, og ingen av dem nevner rentebærende lån som et tema. Det kan argumenteres for at de dataene vi har om religion ikke er gode nok til å belyse problemsstillingen – religion er et spørsmål om ulike tolkninger og ikke om egenplassering på en tipunkts skala – men uansett er vår konklusjon klar i retning av at lav inntekt er en vesentlig viktigere faktor for spørsmålet om boligkjøp enn religiøse anfektelser.

Den viktigste datakilden i prosjektet er kvalitative intervjuer med ti foreldre som har en ustabil og utsatt posisjon på boligmarkedet. Familiene vi har intervjuet har ulike bakgrunn, botid og utdanning, men det er noen forhold som går igjen som er av særlig betydning for at de er marginaliserte på boligmarkedet. De forholdene som gir utslag for dem på boligmarkedet handler i hovedsak om økonomi og arbeidstilknytning, det at de har barn, og om etnisk bakgrunn. Alle informantene er kvinner, syv av ti er enslige. Syv kommer fra Somalia, to fra Irak og en fra Norge. De fleste informantene har mellom tre og fem barn, i alderen 0-16 år. En av informantene var selv i jobb, og dette var et vikariat. En annen holdt på med et masterstudium og jobbet deltid ved siden av, mens en annen tidligere hadde studert. En informant mottar arbeidsavklaringspenger, de andre deltar i kvalifisering og norskundervisning. Noen trenger mer kvalifisering for å kunne komme i jobb, mens andre har forsøkt å få arbeid uten å lykkes. De som var gifte hadde menn som ikke var i jobb. Unntaket var en mor som var gift med en mann som hadde et vikariat på deltid. De to andre ektemennene som ikke var i jobb, har begge helseplager. Hovedinntektskilden er for de fleste i dag offentlige økonomiske ytelser og de fleste hadde en trang økonomisk situasjon. Flere av informantene er marginaliserte på en rekke områder. Særlig gjelder det de informantene som har flyktningbakgrunn og kort botid, og opplever en kombinasjon av dårlig økonomi, manglende arbeidstilknytning og helseproblemer. Marginaliseringen forsterkes av begrensede norsksferdigheter, nettverk og byråkratisk kompetanse.

Hva kjennetegner bosituasjonen til disse familiene?

Familiens bosituasjon har betydning både for hvorfor de flytter og for familiens livskvalitet generelt. Tre av informantene bodde i kommunale boliger på intervjuetidspunktet, og syv bodde i private utleieleiligheter. Av disse leide én av en stor privat utleieaktør, resten leide av privatpersoner.

Alle familiene opplever å ha en svært problematisk bosituasjon. Boligproblemene de rapporterer er godt kjent fra tidligere studier, og handler i hovedsak om trangboddhet, dårlig materiell standard, og om problemer som fukt, trekk, kulde og mugg. Noen har også problemer med at de bor i en leilighet i etasjer høyt opp i blokker uten heis.

Opplevelsen av store problemer med boligen gjaldt både de som bodde i kommunal bolig, og de som leide privat. De som leide gjennom kommunen, hadde gjentatte ganger kontaktet kommunen og bedt om at leiligheten ble utbedret, eller om å få tildelt en annen leilighet. To av dem hadde skiftet fra en kommunal leilighet til en annen, men hadde ikke fått gjennomslag for at kommunen skulle utbedre den leiligheten de hadde fått, og som de nå bodde i. De som leide privat hadde gått på en rekke visninger på andre leiligheter, men ikke funnet en egnet bolig som de hadde råd til og som eieren var villig til å gi dem. Både de som leide privat og de som leide gjennom kommunen opplevde dermed at de var «stuck» i en vanskelig - og for noen uholdbar - bosituasjon.

Hvordan ønsker familiene å bo?

Alle informantene ønsker seg en bedre bosituasjon enn den de har. Informantenes boligpreferanser varierer ut fra hvilke alternativer de kjenner til og ut fra hva de forestiller seg at er mulig. På spørsmål om boligønsker svarte disse informantene typisk at de ønsket en bolig uten de boligproblemene de opplevde som mest presserende akkurat nå. De fleste formidler beskjedne ambisjoner, og ønsker seg boliger der det er «rent», «passe stort» og «ikke helseskadelig». Noen av de som leide privat oppfattet kommunal bolig som et bedre og mer stabilt alternativ og ønsket seg dette. For andre var kommunal bolig helt uaktuelt.

Tre av informantene hadde et sterkt ønske om å kjøpe egen leilighet, og hadde undersøkt muligheter for å få startlån. En ventet på svar, de to andre hadde opplevde at kommunen hadde avvist søknadene med begrunnelse om at de ikke hadde fast jobb, og opplevde dette som den største barrieren mot å komme seg inn på eie-markedet.

Hvorfor flytter familiene?

De fleste familiene har flere flyttinger bak seg, opp til fem ganger i løpet av åtte år. Mechanismene som begrunner flyttingen er litt forskjellige etter om informantene har flyttet fra en kommunal bolig eller fra en privat leiebolig. De som har flyttet fra en kommunal bolig til en annen, har gjort dette fordi den første kommunale boligen var uegnet. Den kan ha vært for trang, eller ha hatt for dårlig standard til at den passet for en barnefamilie, og de har fått aksept i kommunen for at de burde få en annen. Dette innebærer likevel ikke nødvendigvis at den nye boligen de har fått, er god.

For de som har flyttet fra privat leide boliger har flyttingen påfallende ofte skjedd fordi kontrakten er blitt sagt opp. Typisk har de hatt tidsbegrensede kontrakter, som er blitt sagt opp midt i kontraktperioden fordi utleier skal selge, eller vil ha leiligheten til andre formål. Ingen av informantene har historier om at de har flyttet fordi de fant en bedre bolig.

Hvilke kontrakter familiene har, varierer sterkt. En av informantene som bodde i kommunal bolig oppfattet at hun hadde en kontrakt på ubegrenset tid, en annen var uklar på kontraktperioden, mens en tredje som bodde i kommunal bolig hadde en fem-årskontrakt. Også i privat sektor varierte kontraktslengen mye. I den ene enden av skalaen fant vi to som leide eller tidligere hadde leid av et stort utleiefirma. De fikk kontrakt

i tre år med mulighet til tre års forlengelse. I den motsatte enden av skalaen finner vi informanten som på et tidspunkt bare fikk kontrakt for én måned av gangen. Først når husleia var betalt for en måned, inngikk utleier kontrakt for neste måned. Flere av informantene snakket også om at de hadde, eller hadde hatt, kontrakter for ett år av gangen.

I privat sektor er det likevel ikke korte kontrakter, men endringer i kontraktsforhold og utkastelser underveis, som bekymrer informantene. Flere informanter fortalte at husleia økte til et uakseptabelt høyt nivå innenfor kontraktsperioden, eller at de hadde blitt kastet ut på kort varsel før kontrakten løp ut. Boligsituasjonen er altså alt annet enn preget av langsiktige og stabile kontrakter, og mange av informanter hadde opplevd at boligieren ikke overholdt kontrakten.

Diskriminering og barrierer på leiemarkedet

Intervjuene viste at informantene opplevde betydelige barrierer på det private leiemarkedet. Informantene hadde gått på en rekke visninger, og så å si alle hadde historier om hvordan utleierne hadde avfeid dem eller gitt direkte uttrykk for at de ikke ville leie ut til dem. I noen tilfeller var begrunnelsen at de ikke ville ha leietakere som ikke var i jobb, i andre tilfeller om at de ikke ville ha leietakere som hadde barn. Våre informanter, som ikke hadde arbeidstilknytning og som ofte hadde mellom to og fem barn, hadde liten eller ingen sjanse til å få noe tilbud. Somalierne i utvalget hadde også flere historier om etnisk diskriminering. En hadde opplevd at huseieren sa rett ut at han ikke ville leie ut til somaliere. Som vi beskrev i kapittel 5, er dette i tråd med funn i andre undersøkelser av diskriminering på boligmarkedet.

Leiemarkedet i Oslo er «selgers marked». Utleiere kan i stor grad velge hvem de vil leie ut til, og barnefamilier uten yrkestilknytning – særlig hvis de er somaliere – ser ut til å komme bakerst i køen. Man kan spekulere i om de som til sist leier ut til disse leietakerne er de som ikke klarer å tiltrekke andre leietakere, fordi utleieobjektet er lite attraktivt. Tidligere studier antyder også at utleiere på det private markedet vet at fattige med innvandrerbakgrunn, og særlig grupper som somaliere, ikke har alternativ. Huseierne kan dermed tilby boliger av understandard til en forholdsvis høy pris, og samtidig hevde at leien er på rett nivå, fordi det er betalingsvillighet (Søholt 2010).

Gitt barrierene som beskrives, er det ikke overraskende at fem av seks informanter som leide av privatpersoner, hadde fått nåværende leilighet via nettverket eller uformelle kanaler. I disse tilfellene hadde enten naboer, venner eller slektninger av informantene flyttet, og arrangert med huseier om at informantene kunne overta leiligheten etter dem.

Et interessant trekk er at informantene som leier privat, utelukkende leier av andre med innvandrerbakgrunn. Dette segmentet i leiemarkedet, der innvandrere leier ut til andre innvandrere – med annen landbakgrunn og kortere botid – er lite studert og dårlig forstått i den norske boligdebatten.

Kontakt med det offentlige hjelpeapparatet

Alle informantene forteller hvordan de har søkt det offentlige om hjelp til å forbedre bosituasjonen. Noen har søkt om kommunal bolig, mens andre har henvendt seg mer generelt for hjelp til å finne en bedre bolig, eller utbedre nåværende bosituasjon. Gjennomgående i fortellingene om møter med det offentlige er at informantene opplever å få lite og mangelfull informasjon. Noen har f.eks. søkt om kommunal leilighet gjentatte ganger, og forstår ikke hvorfor de får avslag. Det de opplever som til dels dramatiske problemer, føler de blir avfeid i det kommunale hjelpeapparatet, og de får tilbakemelding om at «mange har det verre».

I kapittel fem diskuterer vi ulike årsaker til utfordringene informantene forteller om i møte med offentlige tjenester, og særlig Nav og boligkontoret. På den ene siden kan utfordringene handle om kommunikasjon. Noen av brukerne har f.eks. begrensede norskferdigheter og kunnskap om det norske systemet, og en del kan ha urealistiske forventninger til hva slags hjelp de har krav på. Samtidig har de, jf. målet om likeverdige offentlige tjenester, krav på tilrettelagt informasjon. På den andre siden er det en utfordring for de offentlig ansatte at det er en reell mangel både på virkemidler og på tid til oppfølging av den enkelte bruker. F.eks. er det altfor få kommunale boliger i forhold til etterspørselen. Mange ansatte kan oppleve at brukerne har et reelt behov for et bedre botilbud, men at de ikke har et tilbud å gi dem. I noen tilfeller er også brukernes hjelpebehov svært sammensatt, og krever innsats fra flere ulike hjelpeinstanser i kommunen. Behovene strekker seg langt utover hva den enkelte ansatte i førstelinja alene har mulighet til å gjøre noe med. Samtidig som brukerne kan ha urealistiske forventninger til hva det offentlige kan hjelpe dem med, kan også ansatte i det offentlige ha en utilstrekkelig forståelse av de strukturelle barrierene og de levekårsproblemene familiene møter.

Av de boligsosiale virkemidlene mottar de fleste bostøtte. De informantene som ønsker å kjøpe leilighet forteller at de selv har måttet innhente informasjon om muligheter for å få for eksempel startlån. Det ser ut til at de som ikke vet hva de skal spørre etter, heller ikke får informasjon om hvilke boligsosiale virkemidler som finnes og som kanskje kunne vært anvendt for å etablere en mer stabil boligsituasjon. Samtidig forteller de tre som har søkt om startlån, at de har fått avslag med begrunnelse om at de ikke har fast jobb. Manglende jobbtilknytning kan være en forklaring på at de andre informantene heller ikke har fått informasjon om startlån. Tidligere studier tyder på at lavinntektsfamilier som bor dårlig har liten kunnskap om boligsosiale virkemidler som eventuelt kunne ha vært anvendt for å etablere en mer hensiktsmessig boligsituasjon (Hansen og Lescher-Nuland 2011). Også denne studien tyder på at kommunen i liten grad har diskutert mulige boligstrategier med familiene, og hvilke offentlige virkemidler som eventuelt kan anvendes for å etablere en tryggere bosituasjon. Dette kan selvsagt ha sammenheng med at kommunalt ansatte opplever at de har lite handlingsrom, og at de boligsosiale virkemidlene i liten grad er innrettet slik at de kan bistå store barnefamilier med svært lav inntekt til å etablere seg i egen eid bolig.

Hvordan påvirker flyttingene barna?

Den andre hovedproblemstillingen i prosjektet var hvordan flyttingen påvirker barna. Foreldrene bekymret seg for barna. De fortalte om barnas helseproblemer knyttet til

dårlige boforhold, om trangboddhet og om at barna ikke tar med venner hjem fordi det ikke er noe sted de kan være i leiligheten. Særlig to av familiene var ekstremt trangboddde, og foreldrene sov på stua med de minste barna. En av disse informantene fortalte at det ikke var plass til at barna kunne utfolde seg i særlig grad inne, og at det heller ikke var egnede uteområder i nærheten. Barna hennes følte seg «kvalb».

I tillegg kommer de utfordringene som følger av flyttingene i seg selv. En viktig slik utfordring er skolebytte og behovet for å etablere nye vennskap på et nytt sted. Barna savner de gamle vennene sine, og foreldrene bekymrer seg for at de skal få «dårlige venner». Skolebyttene innebærer også at barna må bli kjent med nye lærere og bli fortrolig med nye rutiner – «de forstår ikke leksene», som en mor uttrykker det. Avbruddene i skolegangen kan føre til dårligere skoleprestasjoner. Flytting og tilpasning til nye boområder innebærer også utrygghet, og en mor forteller om hvordan sønnen hennes en gang var savnet i to timer fordi han ikke hadde funnet veien hjem fra skolen.

Foreldrene har sine strategier for å beskytte barna fra belastningene som flyttingene og de dårlige boforholdene innebærer. For noen foreldre innebærer dette å ta de største belastningene selv, slik at barna kan få de godene som faktisk finnes – som et soverom med dør som kan lukkes. Foreldrene tar også belastningen med å gjøre overgangen mellom ulike skoler, barnehager og vennemiljøer mest mulig sømløs. Det mest utpregede eksemplet på dette var moren som sto opp før fem hver morgen i tre måneder for å følge ungene på skolen i den kommunen de hadde flyttet fra, slik at de skulle slippe skolebytte midt i året. Ikke minst kan det være viktig å ikke la barna se hvor sterkt den vanskelige situasjonen tærer på foreldrene, men forsøke å være oppmuntrende og skape et mest mulig normalt hverdagsliv for familien.

Funnene i denne studien som angår barna illustrerer det som også var hovedkonklusjonen i en større studie av barn i lavinntektsfamilier (Sandbæk (red.) 2008, Sandbæk og Pedersen (red.) 2010): foreldrene strekker seg langt for å skjerme barna for konsekvensene av den lave inntekten, men i situasjoner der inntekten er svært lav over tid, er det ikke til å unngå at barna rammes. Det er behov for mer kunnskap om hvilke langtidskonsekvenser disse utfordringene har for barna.

Strukturelle barrierer og mangel på funksjonelle alternativer

I denne studien søkte vi i utgangspunktet å skille mellom utfordringer knyttet til lav boligstandard, og utfordringer knyttet til flytting. I informantenes historier gikk disse to temaene helt over i hverandre. Informantene bor i dårlige boliger fordi de har måttet flytte på kort varsel og i desperasjon tok det de kunne få, eller de flytter fordi de opplever at boligstandarden de er tilbudt er under all kritikk. Fortvilelsen over å bli boende under elendige boforhold, sammen med redselen for å plutselig miste den boligen de faktisk har, er to sider av samme sak. Hovedproblemet, som ligger bak både boligstandard og ustabilitet, er strukturelle barrierer og levekårsproblemer som holder dem fast i en situasjon uten valgmuligheter.

Det er et alvorlig problem at flere av familiene vi har intervjuet i så liten grad har funksjonelle alternativer og valgmuligheter. Mødrene i undersøkelsen forteller om mange strategier og forsøk på å bedre bosituasjonen sin. Til tross for aktive forsøk opplever de store problemer med å komme seg ut av situasjonen, og de beskriver hvordan de blir avvist på flere arenaer. De kommer bakerst i køen på det private leiemarkedet, de opplever at de er til dels utestengt fra å komme inn på eie-markedet, og informantene i dette prosjektet forteller også om til dels svært negative møter med - og mangelfull hjelp fra det offentlige. Som vi diskuterer kan det være ulike grunner til at de ikke får den hjelpen de ønsker. Mange har likevel et klart behov for mer hjelp og ikke minst mer informasjon.

Flere av informantene beskriver en følelse av å være utestengt. På den ene siden formidler noen av informantene som har vært her lenge og ellers er godt integrert, at de opplever det svært ekskluderende at de ikke har sjanse til å komme seg inn på eiermarkedet. På den andre siden finner vi de mødrene som har kortere botid og som er dårligere integrert generelt. Noen av disse informantene formidler en gjennomgående opplevelse av frykt og utenforskap. De opplever at de ikke forstår hvordan det samfunnet de har kommet til, fungerer, de er redde for å bli misforstått eller få gjort noe galt i vanvare, og de frykter at de snakker språket så dårlig at de ikke kan forsvare sine interesser hvis vanskelige situasjoner oppstår. Frykten for å trå ut over det som er kjent gir dem lite handlingsrom, og hindrer i noen situasjoner utarbeiding av gode løsninger.

Det at de blir utestengt på så mange områder – med den konsekvens at de blir boende under dårlige forhold over tid – har alvorlige konsekvenser både for foreldre og barn. Det er også et alvorlig samfunnsproblem. I dette prosjektet har vi intervjuet ti familier. Karakteren av barrierene de møter tilsier likevel at disse problemene rammer relativt mange. I en kunnskapsoppsummering om etniske minoriteter på leiemarkedet, påpeker Søholt (2010:8) at leieandel følger etnisk bakgrunn. Hun henviser til levekårsundersøkelsene blant innvandrere som viser at 84 prosent av husholdene med somalisk bakgrunn og 72 prosent blant irakere bor i leiebolig, og at når vi vet at det er rundt 20 000 personer i hver av disse gruppene, betyr dette at utfordringene på leiemarkedet berører mange. Det er ikke grunnlag for å si at alle som leier bor så dårlig som informantene vi har intervjuet i dette prosjektet. Det er behov for mer kunnskap om omfanget av de problemene vi har dokumentert.

Boforhold og sosial kapital

I første kapittel presenterte vi sentrale forfatteres perspektiver på det kjente sosiologiske begrepet sosial kapital. Kort oppsummert brukes sosial kapital om ressurser den enkelte besitter i form av nettverk og kjennskap til sosiale koder. Sosial kapital kan omdannes til økonomisk kapital gjerne gjennom nettverk som gir åpninger i arbeids- og næringslivet. «Sosial kapital», i form av personer som støtter, oppmuntrer og veileder gjør det også lettere å bygge opp humankapital, i form av utdanning, kvalifikasjoner og språkkunnskaper.

Familiene i denne studien er svært marginalisert på boligmarkedet, og de fleste har lite økonomisk kapital. Samtidig kommer det frem at mange av dem også deltar på mange ulike arenaer. Et par av dem er i jobb, og nesten alle deltar i kvalifisering, og flere ønsker å komme i arbeid. De fleste har barn enten i skole og barnehage, og kommer gjennom dette i kontakt med andre foreldre og ansatte i disse kommunale tjenestene. I tillegg har vi sett at de også selv har kontakt med bl.a. Nav og boligkontor. Selv om denne kontakten ofte er preget av frustrasjon, utgjør den et kontaktpunkt informantene har med det norske majoritetssamfunnet. Det kan være lett å overse de ressursene de har, som f.eks. ønske om å komme seg videre, og om evnen til å stå på og gjøre det beste ut av en særdeles vanskelig situasjon i fremmede omgivelser. Å bidra til at disse personene opplever tillit til systemene, og at de opplever å bli tatt på alvor er viktig for videre integrering. Det er derfor en utfordring for det offentlige å klare å se hvilke ressurser brukerne innehar, og se bomiljø, nærmiljø og tilknytning til ulike arenaer som viktige utgangspunkt for at foreldre og barn skal komme seg videre i livet.

Det er et viktig funn at familienes boligsituasjon utgjør en stor belastning for disse familiene. Innledningsvis diskuterte vi hvordan særlig nabolag har vært løftet frem som en viktig arena hvor sosial kapital opparbeides og reproduseres. Tidligere studier har vist at særlig familier som leier i kommunale boliger, opplever nabolagsproblemer. Dette var ikke det mest fremtredende problemet for informantene i denne studien, (selv om flere påpeker det problematiske med at barnefamilier plasseres i kommunale blokker sammen med grupper med alvorlige levekårsproblemer, for eksempel narkomane). Alle informantene beskrev likevel hvordan boligsituasjonen deres påvirker både foreldrenes og barnas levekår og muligheter for å delta på andre viktige samfunnsarenaer. Noen opplever at boligproblemene har store negative ringvirkninger over i andre deler av deres liv. Informantene bruker mye tid og krefter på å prøve å forbedre boligsituasjonen, og de bekymrer seg mye over hvordan den påvirker barna. Lederen for kvalifiseringstilbudet hvor flere av informantene ble rekruttert, sa hun var spesielt positiv til dette prosjektet, fordi hun opplevde at mange av deltakerne hadde så store og alvorlige boligproblemer at dette gikk utover utbyttet de hadde av undervisningen. Dette understreker hvordan en dårlig bosituasjon bidrar til å skape marginalisering på andre områder, og gjør det vanskelig både å skape gode nettverk og å bygge opp humankapital.

Også for barnas del kommer det frem at boligsituasjonen på ulike måter påvirker deres mulighet til å delta i samfunnet, og inngå i relasjoner og nettverk som er viktige for å kunne fremme integrering. Bl.a. har vi sett at noen av familiene bor så trangt at barna ikke kan ha med venner hjem. Flere av foreldrene er opptatt av hvordan flyttingen har medført at barna må bytte skole, og dermed mister mye av den sosiale kapitalen de har bygd opp. Noen foreldre opplever at barna har klart tilpasningen greit, mens andre beskriver at den i alvorlig grad går utover barnas sosiale liv og deltakelse.

Mange familier som sliter på boligmarkedet har med andre ord et påtrengende behov for bedre boligløsninger. Mange av disse familiene er som vi har sett flyktninger, og noen av dem havner i en dårlig bosituasjon allerede som nyankomne flyktninger. Flyktninger er en særlig utsatt gruppe, og nettopp for disse sårbare familiene vil det ha stor betydning både for voksne og barn å kunne bo trygt på et sted, i et bomiljø der de kom i kontakt med naboer med en variert bakgrunn, og der de kunne forholde seg fast til lærere, førskolelærere og andre offentlig ansatte. Dette ville gitt dem flere faste holdepunkter

i det norske samfunnet og dermed, på sikt, flere gode erfaringer og mer innsikt i samfunnets oppbygging, og et bedre utgangspunkt for integrering. De ville, med andre ord, kunne bidra til et samfunn med en høy grad av sosial kapital. De stadige flyttingene er til hinder for dette.

Sosial kapital er også et spørsmål om tillit og informasjon (Putnam 1993, 2000). Informantene i denne studien var preget av en mangel på tillit til det norske samfunnet og norske institusjoner, og også av manglede informasjon. Den informasjonen de fikk, fikk de i stor grad fra andre med samme landbakgrunn, og denne kunne også være preget av misforståelser (jf. Horst (red.) 2013). Det er dermed behov for å bygge opp kunnskap, samfunnsforståelse og tillit i disse samfunnsgruppene.

Bedre kommunikasjon med offentlige både i forhold til arbeid og bolig og på de arenaene barna oppholder seg, er derfor av avgjørende betydning og vil bli løftet fram i dette avsluttende avsnittet om boligpolitiske virkemidler.

Implikasjoner for boligsosialt arbeid

Funnene i dette prosjektet har implikasjoner for det boligsosiale arbeidet. Prosjektet bekrefter det som har vært dokumentert i tidligere studier, om at det finnes flere grupper på det norske boligmarkedet som i liten grad nås av de boligsosiale virkemidlene (jf. Hansen og Lescher-Nuland 2011, Vassenden, Skodal og Lie 2012). De fleste av informantene i denne undersøkelsen mottar bostøtte, men dette er ikke et tilstrekkelig virkemiddel sett i forhold til de problemene de har med boligsituasjonen sin.

På noen måter kan det sies at et flertall av informantene i denne studien faller mellom alle stoler: de har for små økonomiske ressurser til å kunne konkurrere på det private leiemarkedet – og de møter også en rekke barrierer på dette markedet – men de har for god helse og for små sosiale problemer til å komme i betraktning for de kommunale boligene. Noen av informantene vurderes å ha for lav eller usikker inntekt til å få startlån, men for høy inntekt til å kunne vurderes for kommunal bolig. Alternativet for mange blir da å klare seg som best de kan på det private leiemarkedet, med det resultatet at de ofte ender i ustabile bosituasjoner med dårlige vilkår. Informantene befinner seg i det Vassenden m.fl. (2012) har betegnet som en velferdsmessig blindsonesone.

Det helt sentrale problemet for informantene i denne studien er mangelen på utleieboliger, der de kan leie over lengre tid, og der utleier opptrer seriøst. Den sterke vekten på «selveierlinja» i Norge har ført til at utleiesektoren er marginal. Arbeidsinnvandringen har forsterket konkurransen om de få leieboligene som finnes, og skjøvet mennesker i samme situasjon som våre respondenter langt bakover i køen. Dette er et strukturelt problem som stiller krav til boligpolitikken. Tilgang til flere utleieboliger er etterlyst av flere som et mulig politisk svar. I NOU 2011:15, Rom for alle, foreslås en vurdering av modeller som kan gi hensiktsmessige rammevilkår til utleieselskaper med sosiale formål, som bolig-byggelag, frivillige aktører, utleieselskaper, Husbanken og kommunene. Videre foreslås det i samme NOU å vurdere en frivillig sertifiseringsordning for utleiery. Dette vil kunne gi trygghet til leietakerne, og bidra til å minske konflik-

ter rundt leieforhold. Endelig påpekes behovet for mer kunnskap om useriøse utleiery og sanksjonsmuligheter. De problemene enkelte grupper har med å komme inn på leiemarkedet, kan skape delmarkeder der utleiery utnytter vanskeligstilte på boligmarkedet og spekulerer i å leie ut dårlige boliger til en høy pris. Dette oppfattes som forsøk på å utnytte vanskeligstilte på boligmarkedet (NOU 2011:15, s. 75). I denne rapporten formidles flere historier som tyder på at dette skjer i Oslo – mange av informantene våre befinner seg på delmarkeder der forholdene til dels er svært dårlige. Å bidra til flere utleieboliger med sosiale formål ville vært et virkemiddel som kunne bedre boforholdene til denne gruppa.

Samtidig er det også et behov for flere kommunale boliger med høyere standard og bedre tilpasset barnefamilier. Terskelen for å få kommunal bolig er høy, og bare de som har det aller verst kan regne med å komme i betraktning. Den sentrale barrieren mot å få en kommunal bolig er at disse boligene er for få i forhold til etterspørselen.

Funnene fra denne undersøkelsen viser også at det er behov for å vurdere alternative betingelser for kjøp av egen bolig for enkelte lavinntektsfamilier. Informantene i denne studien har svært lav inntekt, og er uten arbeidsinntekt. Uten fast lønnsinntekt er det små muligheter til å få lån, og uten boliglån kan de ikke kjøpe bolig. Informantene opplever også at de ikke kvalifiserer til å få startlån. De fleste informantene i denne studien opplever at de er langt fra å kunne kjøpe en bolig. Noen av dem har derimot et klart ønske om å kjøpe bolig og har jobbet målrettet for å få dette til. De har for eksempel tatt utdanning, forsøkt å spare og gjennomført kvalifisering. Når de henvender seg til offentlige etater, får de avslag på søknader om startlån fordi de ikke har (fast) arbeidsinntekt. De er kritiske til at kommunene, som forvalter startlån, bare ser på hvilken inntekt de har, og ikke interesserer seg for om de har klart å betjene andre økonomiske forpliktelser. Dette tyder på at det kan være behov for en mer helhetlig betraktning av familiens situasjon når en vurderer søknader om startlån. Det kan også tyde på at det er behov for å vurdere hvordan startlån i kombinasjon med andre boligsosiale virkemidler kan anvendes for at flere lavinntektsfamilier kan få mulighet til å etablere seg i egen eid bolig. Tilsvarende kan ulike leie-til-eie-modeller også være interessante for disse familiene, og det bør også vurderes hvordan disse modellene kan tilrettelegges for dem.

Boligsosialt arbeid har vært et hovedsatsingsområde for Husbanken siden tidlig i 2000-årene (Ulfrstad 2011, Hansen, Grødem og Bakkeli 2013). Innenfor de boligsosiale satsingene er det utviklet en rekke arbeidsmåter og virkemidler for å bidra til at marginaliserte grupper kan opprettholde en stabil bosituasjon, og arbeidet har også styrket den boligsosiale kompetansen i kommunene. Stikkord er blant annet tett oppfølging og brukermedvirkning. Regjeringen har varslet en ny nasjonal boligsosial handlingsplan, der flyktninger og vanskeligstilte barnefamilier er to av flere målgrupper (Meld. St. 17 (2012–2013)). Stortingsmeldingen (Meld. St. 17 (2012–2013)) inneholder refleksjoner om boforholdene til barnefamilier, og understreker blant annet behovet for å spre kommunale boliger som skal huse barnefamilier i ulike bomiljøer.

Denne studien illustrerer tydelig at flyktninger trenger mer og tettere oppfølging enn det de får i dag. Våre informanter trenger mer kunnskap om det norske samfunnet og hvordan det norske boligmarkedet fungerer. Her er det ulike modeller for oppfølging som kan være aktuelle. Bydel Gamle Oslo har hatt gode erfaringer med å bruke studen-

ter med somalisk bakgrunn som mentorer for nybosatte somaliere i bydelen (jf. Proba 2013). Prosjektet omtales som «Linkprosjektet», og studentene som linkarbeidere. Linkarbeiderne har formidlet informasjon på flyktningenes eget språk, diskutert problemstillinger som har kommet opp og avklart misforståelser, og i noen grad fungert som rollemodeller. Kontakten med studentene har vist de nybosatte at det er mulig, også for somaliere, å utdanne seg og lykkes i Norge. Videre har det, som en del av prosjektet, vært holdt et etablererkurs på somali for personer som ønsker å starte sin egen virksomhet, et helseforum med generell helseinformasjon, forebyggende helsetiltak (informasjon om khat-bruk, og tilbud om svømmekurs for kvinner), og informasjon om, og dialog med, barnevernet. Evalueringen av satsingen (Proba 2013) er gjennomgående positiv. Vi foreslår derfor at det vurderes om noen av de arbeidsmåtene som er utviklet i boligsosialt arbeid, med til dels tett oppfølging av enkelte grupper vanskeligstilte, kan anvendes på innvandrerfamilier med behov for det.

Bolig, arbeid og integrering sett i sammenheng

Rapporten viser at det er behov for å i større grad se boligpolitikken i sammenheng med arbeids- og integreringspolitikken. Intervjuene peker på flere skjæringspunkter mellom disse ulike politikkkfeltene, og det er behov for mer systematisk kunnskap om de strukturelle barrierene som informantene møter. En grunnleggende del av levekårsproblemene til flere av informantene i denne undersøkelsen handler om mangel på arbeid. Som vi beskrev i kapittel seks vektlegger noen av informantene barrierer på arbeidsmarkedet som et helt sentralt element i problemene de opplever med boligsituasjonen, enten fordi de ikke har råd til å leie noe bedre, eller fordi de ikke har mulighet til å få boliglån. Tidligere forskning viser at særlig noen innvandrergrupper møter betydelige barrierer på arbeidsmarkedet. Mange innvandrere deltar i arbeidskvalifiseringstiltak som AMO-kurs og praksisplass, men tidligere studier viser at det er få av dem som kommer over i fast jobb som følge av disse (Kvinge og Djuve 2006, Djuve 2007, Djuve og Tronstad 2011, Sandbæk og Djuve 2012). Når fast jobb vurderes som et viktig krav for å få startlån i mange kommuner, betyr det at disse tiltakene ikke er tilstrekkelig egnet til å hjelpe deltakerne over i en bedre bosituasjon. Det er behov for å se arbeidsmuligheter – og barrierene disse innvandrerne møter på arbeidsmarkedet – i sammenheng med de boligpolitiske virkemidlene. Et annet eksempel handler om de kommunale boligene. Horst m.fl. (2013) peker på dilemmaet med at det knyttet krav til hvor høy (eller lav) arbeidsinntekt man kan ha for å få bo i kommunale boliger. Økende arbeidsinntekt kan bety at familien ikke lenger har krav på dette tilbudet, og derfor må ut på det private markedet. Denne problemstillingen kom ikke opp i vår studie, men prosjektet vårt understøtter at det er store mangler i måten det private leiemarkedet fungerer på i dag for sårbare innvandrerfamilier. Det er derfor et klart behov for å utvikle funksjonelle alternativer.

Referanser

- Andenæs, A. (2004), Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk sosialt arbeid* 24(1):19-33
- Bakke, K., Kvamme, I., Mydland, T.S. og Wærdahl, R. (2012), *Husrom uten hjerterom, Kan bolig påvirke marginaliseringsprosesser?* Kristiansand: Agderforskning, rapport nr. 1/1012
- Blom, S. og Henriksen, K. (red.), *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport nr. 2008/5
- Borge, A.I.H. (2010), *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Bourdieu, P. (1985), The forms of capital. In Richardson, J.G. (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood
- Cantillon, B. (2011) 'The paradox of the social investment state: growth, employment and poverty in the Lisbon era', *Journal of European Social Policy*, 21 (5):432–49
- Coleman, J.S. (1990), *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University
- Engebrigtsen, A. og G.R. Farstad (2004): *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo*. NOVA skriftserie 1/2004
- Epland, J. & Kirkeberg, M. (2009). "Barn i lavinntektsfamilier – omfang og utvikling" i T. Fløtten (red). *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 48 – 68
- Danielsen, K. og Gulbrandsen, L. (2008), *Flytting i nytt land. Flyktningers bosetting og flytting tidlig på 2000-tallet*. Oslo: NOVA, rapport nr. 13/08
- Djuve, A.B. (2007). "Vi får jo to ekstra hender". *Arbeidsgiveres syn på praksisplasser for ikke-vestlige innvandrere*. Oslo. Fafo-rapport 2007:26.
- Djuve, A.B. og Tronstad, K.R. (2011). *Innvandrere i praksis. Om likeverdig tjenestetilbud i NAV*. Oslo: Fafo-rapport 2011:07
- Dyb, E. og Johannessen, K. (2013), Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging. Oslo, NIBR, rapport 2013:5
- Flessen, R. (2012), Ikke bostedsløs, men hjemløs. Kronikk i *Adresseavisen* 30. juli 2012
- Fløtten, T. (red). *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Fløtten, T., Hansen, I.L.S., Grødem, A.S., Grønningsæter, A.B. and Nielsen, R.A. (2011), *Kunnskapsstatus om fattigdom i Norge. En oppsummering*. Oslo. Fafo, report no. 21

Grødem, A. Skevik (2008), «Flytting boligforhold og boligproblemer.» I: Mona Sandbæk, red., *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. NOVA rapport 7/2008

Grødem, A.S. (2011), *Innvandrerbarn og bolig. Hva betyr boligen og bomiljøet for inkludering?* Oslo: Fafo, rapport nr. 32

Grødem, A.S., Hansen, I.L.S. and Nielsen, R. (2012), Is the Norwegian Housing Model a Barrier to the Inclusion of Immigrants? Paper presentert på ENHR-konferansen, Lillehammer 24–27. Juni 2012

Gulløy, E. (2008), *Levekår blant innvandrere 2006/2006*. Dokumentasjonsrapport. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, notat nr. 5

Kavli, Nielsen og Sandbæk

Hansen, I.L.S., H. Gautun, Å. Langsether og H.C. Sandlie (2007): *Ikke bare bare å bo. Sluttrapport fra evaluering av statlige tilskudd til oppfølgingstjenester i bolig for bostedsløse og rusmisbrukere*. Fafo-rapport 2007:38.

Hansen, I.L.S (2006): *Bo- og tjenestebehov hos personer med psykiske lidelser. En brukerstudie*. Fafo-rapport 519.

Hansen, I.L.S. og Lescher-Nuland, B.R. (2011), *Bolig og oppvekst. Konsekvenser av å vokse opp under vanskelige forhold*. Oslo: Fafo, rapport nr. 16

Hansen, I.L.S., Grødem, A.S. Og Bakkeli, V. (2013), *Boligsosiale utfordringer og sosial innovasjon*. Oslo: Fafo, rapport nr. 2013:49

Henriksen, K. 2010), *Levekår og kjønnsforskjeller blant innvandrere fra ti land*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport nr. 2010/6

Horst, C. (2013) (red.), *Somalis in Oslo*. Oslo: PRIO, under utgivelse

Kavli, Hanne (2007), *En felles fritid. Livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo*. Fafo-rapport 2007:22. Oslo: Fafo.

Kavli, H. og M. Nadim (2009), *Familiepraksis og likestilling i innvandrerfamilier*. Fafo-rapport 2009:39. Oslo: Fafo

Kavli, H. C., R. A. Nielsen og M .L. Sandbæk (2010), *Støttsordningen for enslige forsørgere. Hvordan fungerer den for mottakere med innvandringsbakgrunn?* Fafo-rapport 2010:32

Kvinge, T. og Djuve, A.B. (2006). *Bruk av arbeidsmarkedstiltak for ikke-vestlige innvandrere. Hvem deltar, og hvordan er sysselsettingseffektene?* Oslo: Fafo-rapport 517.

Kaasa, A. K. M. Woll og E. Døhlie (2010), *Minoritetsetniske familiers boligsituasjon i Bydel Bjerke*. Diakonhemmet Høgskole, rapport 2010/5

Meld.St. 6 (2012-2013). *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Meld. St. 17 (2012–2013), Byggje – bu – leve.

- Modood, T. (2011), Capitals, ethnicity and higher education, in Basit, T.N. and Tomlinson, S. (eds.), *Social Inclusion and Higher Education*. Bristol: Policy Press
- Moshuus, G., Bache-Hansen, E., Kristiansen, I-H. og Suseg, H. (2010), *Verdighetsforvaltning i liv på grensen. En kvalitativ studie av barn og foreldre i familier med vedvarende lavinntekt*. NOVA-rapport 16/2010
- Nielsen, R. (2011), *Langsiktige konsekvenser av å vokse opp i leiebolig*. Fafo-notat 2011:20
- Nordvik, V. (2010a), «Bolig og boforhold», in Sandbæk, M. and Pedersen, A.W. (eds), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009*. Oslo: NOVA, report no. 10
- Nordvik, V. (2010b), Vanskeligstilte på leiemarkedet, i Sandlie, H.C. (red.), *Bolig og levekår i Norge 2007. En artikkelsamling*. Oslo: NOVA, rapport nr. 2
- NOU 2011:15, Rom for alle
- Portes, A. (1998), Social Capital: its Origins and Applications in Modern Society. *Annual Review of Sociology* 24:1-24
- Proba (2013), *Evaluering av forsøk med linkarbeidere*. Oslo: Proba samfunnsanalyse, rapport nr. 2013/08
- Putnam, R. (1993), *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press
- Putnam, R. D. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster
- Putnam, R. (2007), E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century -- The 2006 Johan Skytte Prize." *Scandinavian Political Studies* 30 (2), June 2007
- Ridge, T. (2002), *Childhood Poverty and Social Exclusion. From a child's perspective*. Bristol: Policy Press
- Rysst, M. (2006), ”Barna kommer først’. Preferanser og utsatthet i nordiske barnefamilier”. *Tidsskrift for velferdsforskning* 9 (2):88–99
- Sandbæk, M. (2008) (red.), *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. Oslo: NOVA, rapport nr. 7
- Sandbæk, M. og Pedersen, A.W. (2010) (red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009*. Oslo: NOVA, rapport nr. 10
- Sandbæk, M.L. (2011). *Voksne innvandrere i norskopplæringen*. Fafo-rapport
- Sandbæk, M. L. og A. B. Djuve (2012), *Fortellinger om motivasjon. Hva er gode arbeidsmetoder i NAVs AMO-kurs for innvandrere?* Fafo-rapport 2012:27
- Sandlie, H.C. (2008), *To må man være. Om ungdoms boligetablering på 1990-tallet*. Doktoravhandling, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo
- Sandlie, H.C. (2010), «Leiemarkedet», i Sandlie, H.C. (red.), *Bolig og levekår i Norge 2007. En artikkelsamling*. Oslo: NOVA, rapport nr. 2

Stefansen, K. og Skevik, A. (2006), "Barnefamilier i kommunale boliger", i *Nordiske Sosialt Arbeid* 26(3):241-252

St. meld. nr. 23 (2003–2004)), Om boligpolitikken

Stolle, D. og J. Lewis (2002), «Social capital – an emerging concept», I Hobson, B., Lewis, J. og Siim, B. (red.), *Contested Concepts in Gender and Social Politics*. Cheltenham: Edward Elgar

Søholt, S. og Astrup, K.C. (2009), *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet*. Oslo: NiBR, rapport nr. 2

Søholt, S. (2010) *Etniske minoriteter og boligmarkedet; integrert, marginalisert, segregert*. Forskningsrådet

Søholt, S., Aasland, A., Onsager, K. og Vestby, G.M: (2012), *"Derfor blir vi her"- innvandrere i Distrikts-Norge*. Oslo: NIBR, rapport 2012:5

Thorød AB (2008). "Sosial eksklusjon". I Sandbæk, M (red.), Barns levekår. Oppfølgingsrapport med data fra 2006. NOVA-rapport 7/2008

Tronstad, K.R. (2008), «Opplevd diskriminering», i Blom, S. og Henriksen, K. (red.), *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå, rapport nr. 2008/5

Ulfrstad, L.M. (2011), *Velferd og bolig. Om boligsosialt (sam)arbeid*. Oslo: Kommuneforlaget

Van der Hoek, T. (2005), *Through Children's Eyes. An Initial Study Of Children's Personal Experiences And Coping Strategies Growing Up Poor In An Affluent Netherlands*. Innocenti working paper 2005-06. Firenze: UNICEF

Vassenden, A., T. Lie og K. Skodal (2012), *Man må ha en plass å bo. En sosiologisk studie av vanskeligstilte i et boligeiend*. Stavanger: IRIS, rapport nr. 29

Vyncke, V., de Clerq, B., Stevens, V., Costongs, C., Barbareschi, G., Jonsson, S.H., Curvo, S.D., Kebza, V., Currie, C. and Maes, L. (2013), Does neighbourhood social capital aid in leveling the social gradient in the health and well-being of children and adolescents? A literature review. *BMC Public health* 13/65

Aarland, K. (2011) Exploring the intra-immigrant homeownership gap in Norway: The role of cultural attachment. Paper presentert på ENHR-konferansen. Toulouse. 05.-08. juli

Vedlegg: Tabell A. Fordeling på bakgrunnsvariabler, etter land-bakgrunn. Somaliere, irakere og andre.

	Somaliere	Irakere	Resten
Botid			
Født i Norge, eller kom før skolealder	4	1	18
Innvandrere, <4 års botid	24	23	6
Innvandrere, 5–9 års botid	46	57	16
Innvandrere, mer enn ti års botid	26	19	61
Inntekt			
<200 000	40	24	17
200 000–299 999	26	27	17
300 000–399 999	21	26	20
400 000–499 999	8	14	21
> 500 000	6	9	25
Antall barn			
Ingen	47	34	37
1	13	15	23
2	10	27	23
3	12	15	12
4 eller flere	17	9	5
Religion			
Islam	97	86	48
Utdanning i Norge			
Fullført utdanning	45	28	46
Stemmer ved valg	39	30	59
Norsk statsborger	45	35	77
Søkt norsk statsborgerskap	12	18	5
Følelse av samhørighet med Norge ¹	5,00 (1,78)	4,22 (1,82)	5,11 (1,64)
Religion svært viktig ²	9,75 (0,72)	6,91 (3,19)	6,61 (3,36)

Alle forskjeller mellom de tre gruppene er signifikant på 1-prosents nivå.

¹ Gjennomsnitt, standardavvik i parentes. Maksimumsverdi 7

² Gjennomsnitt, standardavvik i parentes. Maksimumsverdi 10